

บทที่ 2

พัฒนาการและการเมืองของคำว่า “ชาวเขา”

แนวทางที่มักประพฤติปฏิบัติของนักวิชาการสาขาต่างๆ เสมอเมื่อต้องการสืบค้นความหมายของคำศัพท์ใดคำหนึ่งคือ การพลิกเปิดพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถาน แต่การสืบค้นกลับสร้างความประหลาดใจให้กับผู้เขียน เพราะคำว่า “ชาวเขา” กลับไม่ได้รับการบัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งถือเป็นคลังคำฉบับมาตรฐานของประเทศไทยแต่อย่างใด นับตั้งแต่ฉบับปี พ.ศ.2493 จนกระทั่งถึงฉบับปี พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2503, 2546) ทั้งๆ ที่คำว่า “ชาวเขา” เป็นคำที่ปรากฏเข้ามาเกือบร้อยปี และใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมไทยจนกระทั่งนำไปใช้เป็นที่ของคกรของภาครัฐเช่น สถาบันวิจัยชาวเขา

คำว่า “ชาวเขา” ในความจริงแล้ว เป็นการสร้างคำแบบพื้นฐานเพื่อใช้เรียกกลุ่มคนที่สามารถพบได้ทั่วไปในทุกวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการจัดจำแนกตามสภาพภูมิประเทศและนิเวศวิทยา เช่น คำว่า ชาวเล, ชาวน้ำ, Hill people, Islander เป็นต้น พจนานุกรม ฉบับมติชน (2547) ได้ให้ความหมายว่า “ชาวเขา” เป็นคำนาม หมายถึง “กลุ่มคนหลายชนชาติอาศัยอยู่บนภูเขาในประเทศไทย” ความหมายของ “ชาวเขา” จึงเป็นคำที่มีความหมายตรงตัว คือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บนภูเขาหรือกลุ่มชนบนภูเขา

สาเหตุที่ทำให้คำว่า “ชาวเขา” มีความสำคัญจนต้องแยกบทออกมากศึกษาเป็นการเฉพาะนั้น ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงแค่การศึกษาในเชิงของนิรุกติศาสตร์เท่านั้น แต่วัตถุประสงค์หลักคือ การศึกษาวิเคราะห์คำว่า “ชาวเขา” ร่วมกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง ซึ่งในท้ายที่สุดได้มีส่วนสร้างให้คำว่า “ชาวเขา” มีความหมายไม่ตรงตัวตามรากศัพท์ โดยมีนัยแฝง มีความหมายในเชิงลบ และสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และอคติทางชาติพันธุ์ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2548ข) อย่างไรก็ตาม การศึกษาบริบทที่ก่อให้เกิดคำว่า “ชาวเขา” และนัยแฝงเร้นต่างๆ จะทำการวิเคราะห์แต่พอสังเขป ซึ่งมากพอที่จะเข้าใจพัฒนาการของคำว่า “ชาวเขา” ส่วนรายละเอียดในเชิงลึกของบริบททางประวัติศาสตร์แต่ละช่วงเวลาจะดำเนินการวิเคราะห์ในบทที่ 3 และบทที่ 4 ตามลำดับ

นอกจากวัตถุประสงค์ข้างต้นแล้ว การสำรวจพัฒนาการของคำว่า “ชาวเขา” ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยยังมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดทิศทางในการเก็บข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่า “ชาวเขา” นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2420-2520 อีกด้วย เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่า “ชาวเขา” ในแต่ละช่วงเวลาพบว่าถูกกำหนดจำนวนของสมาชิกในกลุ่มแตกต่างกันไป ดังนั้น หากไม่สามารถเข้าใจถึงพัฒนาการของคำว่า “ชาวเขา” ได้ก็จะเป็นการยากที่จะกำหนดขอบเขตของการวิจัย

2.1 ธรรมชาติของการกำหนดชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์

คำว่า "ชาวเขา" เป็นคำที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ในสังคมไทยเมื่อเกือบ 100 กว่าปีที่ผ่านมามีภายใต้บริบทของการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ แต่ดูเหมือนว่า ผู้คนในสังคมจำนวนมากมองว่า "ชาวเขา" มีสถานะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมบางประการร่วมกัน ตัวอย่างเช่น ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ ได้กล่าวไว้เมื่อ พ.ศ.2528 ว่า "ชาวเขาทุกเผ่ามีความยึดมั่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชนร่วมเผ่า" (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2528: 12) ทั้งๆ ที่ในความจริงแล้ว "ชาวเขา" เป็นเพียงคำเรียกเพื่อจัดกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายไม่มีความเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งหมด เพียงแต่ทั้งหมดอาศัยอยู่ในเขตภูเขา แต่ก่อนที่จะวิเคราะห์ถึงที่มาของคำว่า "ชาวเขา" สิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับต้นคือ การทำความเข้าใจถึงธรรมชาติของการกำหนดชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ เพราะจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เข้าใจถึงวิธีการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

ที่มาของชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทยและในสังคมอื่นๆ พบว่ามีอยู่ 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก เป็นชื่อเรียกที่กลุ่มชาติพันธุ์ตั้งชื่อหรือเรียกตัวของเขาเอง เช่น ชาวม้ง เรียกตัวเองว่า "ม้ง" ไม่เรียกตัวเองว่าแม้ว เป็นต้น

ลักษณะที่สอง เป็นชื่อเรียกที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่นอกกลุ่มใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งอาจจะตรงกับชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกตัวเขาเอง แต่ก็มีโอกาสน้อยมาก เพราะส่วนใหญ่แล้วจะเป็นชื่อเรียกที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ตั้งชื่อให้ใหม่ ซึ่งมักมีความหมายที่ไม่ค่อยดีหรือในเชิงดูถูก เช่นชื่อเรียก "ชาวมลาบรี" เดิมถูกเรียกว่า "ผีตองเหลือง" ซึ่งมีความหมายว่าไม่ใช่มนุษย์เป็นผี ซึ่งเป็นการลดค่าของความเป็นมนุษย์ เป็นต้น

สุเทพ สุนทรภัดซ์ ได้ให้ความเห็นว่า การกำหนดนิยามหรือชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นชนกลุ่มหนึ่งจะนิยามตนเองว่าแตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ อย่างไรก็ด้วยการอาศัยตัวกำหนดจากอัตลักษณ์ต่างๆ (Identities) ที่มีอยู่จำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า กำเนิดหรือตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาในอดีต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเหนือกว่าหรือความบริสุทธิ์ทางเชื้อชาติหรือศีลธรรม และอื่นๆ อีกมากมาย ชื่อเรียกโดยตนเองมักเป็นชื่อเรียกที่ตึกว่าอยู่เสมอ ส่วนชื่อเรียกกลุ่มคนอื่นมักมีลักษณะของการดูถูกเหยียดหยาม เพราะฝ่ายหนึ่งยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ก็จะถูกกำหนดหรือนิยามชื่อเรียกโดยกลุ่มคนอื่นที่ได้ปฏิสัมพันธ์กัน แต่เกณฑ์ที่ใช้ของคนทั้งสองกลุ่มนี้ก็ไม่ใช่เกณฑ์อย่างเดียวกัน ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้ชื่อเรียกมีความแตกต่างกัน กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งอาจมีชื่อเรียกมากกว่าหนึ่งชื่อ และบางครั้งอาจเป็นชื่อเรียกที่ผู้ถูกเรียกไม่เคยได้ยินมาก่อนด้วยซ้ำไป เนื่องจากเป็นการเรียกตามที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นใช้เรียกชื่อ ซึ่งส่งผลให้ไม่ทราบความหมายที่แท้จริง และเกิดการดูถูกโดยไม่รู้ตัว (สุเทพ สุนทรภัดซ์, 2546: 70-89)

อย่างไรก็ตาม ต้องเข้าใจด้วยว่า ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnonym) นั้นไม่ได้มีความหมายถึง “ความเป็นชาติพันธุ์” (Ethnicity) และเป็น “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” (Ethnic identity) ที่มีลักษณะตายตัว เพราะการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากสำนึกของกลุ่มชนนั้นๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการนิยามโดยตนเอง และการนิยามโดยคนอื่น และอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องตระหนักถึงคือ สำนึกของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไม่จำเป็นต้องคงที่ แต่สามารถปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้สัมพันธ์กับปัจจัยด้านเวลา สถานที่ โอกาส ผลประโยชน์ การคิดสรรเพื่อบันทึกประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน และปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม จิตวิทยา และอื่นๆ อีกมากได้ (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2547)¹

ดังนั้น จึงเป็นไปได้อย่างยิ่งที่ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ตามที่เราเข้าใจกันอยู่ในปัจจุบันหลายชื่อหลายกลุ่มอาจจะมีความหมายที่ห่างไกลจากอดีต และบางครั้งมีการปรับเปลี่ยนชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ไปแล้วตามเหตุการณ์แวดล้อมหรือบริบทในแต่ละช่วงเวลา ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มยังเป็นชื่อที่รู้จักกันดีในสังคม แต่ไม่สามารถใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรากำลังพูดถึงอยู่ได้ ตัวอย่างเช่นเดิมเรียกชาวม้งว่า “แม้ว” แต่ในปัจจุบันก็หันมาเรียกว่า “ม้ง” กัน เพราะรู้ว่าคำว่า “แม้ว” เป็นคำไม่สุภาพที่จะใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ความแตกต่างของชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้สามารถอธิบายได้ตามแนวทางการสืบค้นต้นกำเนิดของคำศัพท์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางความคิดว่า คำศัพท์แต่ละคำที่ดำรงอยู่ในสังคมล้วนมีประวัติศาสตร์ ในแง่นี้คำศัพท์แต่ละคำจึงมีความหมายไม่ตายตัว นิยามความหมายของคำศัพท์จึงมิได้เกิดขึ้นมาและเปลี่ยนแปลงไปเฉพาะจากระบบภายในของภาษาเองเท่านั้น แต่ยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอีกด้วย (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2546: 88-89)

เพราะฉะนั้น คำศัพท์คำหนึ่งจึงแฝงไปด้วยประวัติศาสตร์ในตัวของมันเอง แนวคิดเช่นนี้สามารถเทียบเคียงได้กับแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่บ้างที่มองว่า ภาษาไม่ได้มีความหมาย

¹ ความไม่คงที่ของชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้เป็นแนวคิดที่ทำทนายต่อมโนทัศน์การค้นหาแก่นแท้ทางวัฒนธรรม ตัวอย่างหนึ่งที่มักนำมาอ้างอิงกันถึงความไม่แน่นอนของชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์คือ ผลการศึกษาที่เอ็ดมันด์ ลีช (Edmund Leach) ที่พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนคะฉิ่น ซึ่งเป็นคนบนที่สูงและคนไทใหญ่ซึ่งทำนาดำในที่ลุ่มในพม่า พบว่าการนิยามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตามบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคม และงานของไมเคิล มอร์แมน (Micheal Moerman) ที่มาศึกษาสื่อในภาคเหนือของไทย ต้องเผชิญกับปัญหาของการนิยามความเป็นสื่อ เนื่องจากพบว่าไม่สามารถลากเส้นขอบเขตที่ชัดเจนในการนิยามได้ เพราะชาวสื่อในภาคเหนือของไทยกลับมีความแตกต่างจากชาวสื่อในบางแห่ง เช่นในเรื่องของภาษารูปแบบบ้าน เป็นต้น (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543: 70-71)

ในตัวเอง แต่ความหมายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น เมื่อภาษาเกิดขึ้นท่ามกลางบริบท คุณสมบัติเช่นนี้ของภาษาทำให้ไม่สามารถแปลภาษาตามตัวอักษรได้ (สวาตีร์ คทวณิซ, 2549: 34-35)

จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นนักวิชาการคนแรกๆ ที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาของชื่อเรียกทางชาติพันธุ์ด้วยการใช้แนวทางศึกษาแบบลัทธิมาร์กซ์ (Marxism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เน้นการต่อสู้ทางชนชั้น จิตร ภูมิศักดิ์ได้วิเคราะห์ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์หรือเชื้อชาติจำนวนมาก ทำให้พบเงื่อนไขปมของการสร้างอำนาจผ่านระบบชนชั้นในชื่อเรียกทางชาติพันธุ์ กล่าวคือ กลุ่มคนภายนอกที่คิดว่าตนมีอำนาจเหนือกว่าดีกว่ามักเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วยการลดค่าของความเป็นคน เช่น เรียกว่า ผี หรือ บางครั้งก็มีความหมายว่า คนป่าเถื่อน เป็นข้าทาสบ้าง อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกลุ่มคนภายนอกตั้งชื่อเรียกและนิยามความหมายในเชิงดูถูกแบ่งชนชั้นนี้ไซ้ว่าจะยอมรับกับชื่อเรียกโดยุษฎีเสมอไป ดังนั้น จึงปรากฏกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกลดค่าความเป็นมนุษย์จะนิยามและตั้งชื่อเรียกของตนใหม่โดยมักมีความหมายแปลว่า “คน” ตัวอย่างเช่น ในกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ลาว-ไทย เรียกว่า “ข่า” มีที่มาจากคำว่า “ข้า” ซึ่งหมายถึงการเป็นข้าทาสของคนลาว กลุ่มชาติพันธุ์ “กะเหรี่ยง” คนล้านนาและคนทางภาคตะวันตกมักเรียกกะเหรี่ยงว่า “ยาง” พม่าเรียกพวกนี้ว่า “กะยิ่น” ฝรั่งเศสเรียกว่า “กะเรน” (บางที่เขียนว่า กะเร็น) แต่พม่าออกเสียง ร เป็น ย แต่คำว่า กะเหรี่ยง กะเรน หรือกะยิ่น ก็เป็นคำที่พวกเขาไม่ชอบนัก สังเกตได้จากเมื่อครั้งพม่าได้รับเอกราช พวกเขาได้ตั้งชื่อรัฐของตนเองว่า “กะยา” แปลว่า “คน” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2544: 279-280)

อย่างไรก็ตาม เรื่องของชื่อเรียก “กะเหรี่ยง” นี้ยังเป็นปัญหาไม่เป็นที่ยุติ หลายคนในปัจจุบันเข้าใจว่าชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ไม่สมควรจะเรียกว่า “กะเหรี่ยง” อีกต่อไป เพราะมีความหมายไปเชิงดูถูก โดยสมควรให้เรียกว่า “ปกากะญอ” แทน แต่หากศึกษากันไปแล้วกลับพบว่ามียุทธศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหลายกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “กะเหรี่ยง” และกลุ่มชาติพันธุ์ที่เดิมนักมานุษยวิทยาเห็นว่าควรจัดอยู่ในกลุ่มของกะเหรี่ยงกลับไม่ได้เรียกตัวเองว่ากะเหรี่ยงแต่อย่างใด กลับเรียกเป็นชื่ออื่น กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่ากะเหรี่ยงมีหลายกลุ่มแตกต่างกันไป กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ๆ มี ปกากะญอ (สกอว์) โพล่ง (โป้ว) ตองสู้ (ปะโอ) และบะแก (บะเว) นอกจากนี้ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยกมาสองตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์อีกเป็นจำนวนมากที่ไม่เป็นที่ยุติ เพราะตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์มนุษย์แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ในมิติที่หลากหลาย มีการสร้างชื่อเรียกทั้งจากกลุ่มของตนเองและจากคนภายนอกกลุ่ม บ้างมีการเปลี่ยนแปลงชื่อเพื่อความอยู่รอดของตนเอง และมีกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่ไม่เคยนิยามตนเองว่ามีชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองว่าอย่างไร ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเช่น กลุ่มชาติพันธุ์ “ลัวะ” เป็นกลุ่มที่มีชื่อหลากหลายมากเช่น ลัวะ ละว้า ละเวือะ ข่าว้า ถิ่น มัล ปรีบ พ่าย ข่าไฟ ปะหล่อง อุ๋กอง ในบันทึกทางล้านนาบางครั้งผู้รู้ภาษาบาลีเรียกว่า มัลลขุ มัลลกะ ทำมิละ ในช่วงของสงคราม

คอมมิวนิสต์ชาวจีนในเมืองน่านมีการเปลี่ยนแปลงชื่อเรียกของตนเองเมื่อถูกคนภายนอกถามเช่น มัลหรือปรัย (สรินยา คำเมือง, 2550)

อนึ่ง ตลอดวิทยานิพนธ์เล่มนี้ส่วนใหญ่ชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในหลายกรณีจะใช้ชื่อเรียกตามที่เอกสารนั้นๆ เขียนถึง โดยเฉพาะในส่วนของคำพูดมาจะเป็นการใช้ชื่อเรียกตามเอกสาร เพราะถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ในข้อความของเอกสารที่ยกมาอาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนของความหมาย และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผู้เขียนกำลังเขียนถึง นอกจากนี้ชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์บางชื่อที่ใช้ในเอกสารเก่า ผู้เขียนจะพยายามสืบค้นว่าในปัจจุบันคือกลุ่มชาติพันธุ์ใด ซึ่งจะยกไปไว้ในส่วนของเชิงอรรถ

นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว ตัวอย่างที่สะท้อนถึงการรับรู้ชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของบริบททางประวัติศาสตร์ดังเช่นที่ ปีเตอร์ กุนสตัดเตอร์ ได้บันทึกไว้ว่า “ชาวพื้นราบไม่อาจจะแยกความแตกต่างกันระหว่างชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และมักจะจัดเข้าเป็นพวกเดียวกัน (บางทีก็เรียกพวกนี้รวมๆ กันว่า “แม้ว”) (ปีเตอร์ กุนสตัดเตอร์, 2513: 147) สาเหตุที่ชาวพื้นราบเหมารวมว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หรือ “ชาวเขา” เป็น “แม้ว” (ม้ง) ทั้งหมด เนื่องจากนับตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา ทางทหารได้ให้ความสนใจกับชาวม้งเป็นพิเศษเพราะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปลูกฝิ่นจำนวนมาก ต้องสงสัยว่าเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

ในปัจจุบันแนวโน้มของการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ได้ตั้งอยู่บนฐานคิดของการเคารพสิทธิของความเป็นมนุษย์มากขึ้น ทำให้ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์พยายามใช้ชื่อเรียกที่เรียกโดยกลุ่มชาติพันธุ์นั่นเองแทน นอกจากนี้แล้ว ในปัจจุบันได้เสนอให้เรียกกลุ่มชนที่มีลักษณะแตกต่างกันทางวัฒนธรรมในแต่ละกลุ่มว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” (Ethnic group) หรือ “ชาติพันธุ์” (Ethnic) แทนที่การเรียกว่า “ชนกลุ่มน้อย” (Minority) “ชนเผ่า” (Tribe) และ “ชาวเขา” (Hilltribe) เป็นต้น ตามที่เคยนิยมใช้กันมาเป็นเวลานาน เนื่องจากทั้งสามคำหลังนี้ล้วนมีนัยยะของการสร้างภาพความเป็นอื่น การกีดกันทางสังคม รวมถึงความด้อยกว่าในเชิงอำนาจและวัฒนธรรม คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” นี้ได้เริ่มใช้กันมาตั้งแต่ทศวรรษ 1970² เป็นต้นมา (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2548ข: 228; ตัวอย่างเช่นใน

² ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของการใช้คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองยุคหลังอาณานิคมที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เป็นชนกลุ่มน้อยได้เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมือง และทวีความเป็นพหุสังคมมากขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดทฤษฎีต่างๆ จำนวนมากเพื่อพยายามอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะกระบวนการก่อรูปของการแสดงความเป็นตัวตน ความขัดแย้งทางสังคม ปัญหาของการเหยียดสีผิว การสร้างรัฐชาติ และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2548ข) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) ในฐานะของหน่วยการศึกษาที่เท่าเทียมกันมากกว่าการศึกษาในแบบวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมจึงให้มีการใช้คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” แทน

สุเทพ สุนทรภัสร์, 2513) ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เดิมที่เคยยึดมโนทัศน์เรื่องเชื้อชาตินิยม (Racism) มาเป็นมโนทัศน์ทางความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) แทน

มีข้อน่าสังเกตด้วยว่า การใช้คำว่า “ชนเผ่า” ซึ่งเป็นคำที่แฝงด้วยแนวคิดวิวัฒนาการทางสังคมที่จัดให้ชนเผ่าเป็นสังคมดั้งเดิมในความหมายของการเป็นสังคมที่ล่าหลัง จัดอยู่ในขั้นตอนแรกสุดก่อนการพัฒนาก่อเกิดเป็นสังคมจารีต และสังคมสมัยใหม่ แต่คำว่า “ชนเผ่า” ในความหมายของสังคมไทยก็มีความแตกต่างจากสังคมตะวันตกอยู่บ้าง ด้วยพบว่ามีการใช้คำว่า “ชนเผ่าไทย” กับ “คนไทย” โดยทั่วไป ตัวอย่างเช่น ในเพลงชาติไทยเก่าที่ประพันธ์เนื้อร้องโดยขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) บรรเลงครั้งแรกเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2475 ความว่า “แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง ไทยเข้าครองตั้งประเทศเขตแดนสง่า สืบเผ่าไทยดึกดำบรรพ์โบราณลงมา...” เป็นต้น (ปิติ วาทยะกร, 2533) ดังนั้น แสดงว่าคำว่า “ชนเผ่า” ในภาษาไทยมีความหมายเทียบเคียงได้กับคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์³ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2548ข: 226)

อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวว่าคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” นี้บางครั้งคนไทยใช้คำว่า “เชื้อชาติ” ในภาษาพูดทั่วไป คือกลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกันและภาษาเดียวกัน ตลอดจนมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางด้านภาษาและเผ่าพันธุ์ไม่สามารถกำหนดชาติพันธุ์ได้ แต่ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดที่สำคัญว่า นอกจากนี้แล้วคนบางคนยังสามารถปรับเปลี่ยนพันธะต่อการเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ได้ด้วยเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมอีกอย่างหนึ่ง (อมรา พงศาพิชญ์, 2541)

ในขณะที่ โคเฮน (Abner Cohen) ได้ให้ความหมายของคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” (Ethnic group) ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทางการที่สมาชิกของกลุ่มมีความแตกต่างที่เด่นชัดจากสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ ในระบบสังคมเดียวกัน โดยที่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวต่างก็มีสิ่งนี้อาจเรียกรวมๆ ได้ว่า “สถาบันพื้นฐาน” จำนวนหนึ่งเป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทัศนคติ ความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกัน นอกจากนี้ สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ยังต้องมีระบบสื่อสารที่จะทำให้สามารถติดต่อกันได้โดยง่าย โดยสาระสำคัญแล้ว ตามความเห็นของโคเฮน กลุ่มชาติพันธุ์อาจนิยามได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่ ประการแรก มีแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับเป็น

³ ในบทความเรื่อง “ประชากรชาวเขาและชาวพื้นราบในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย” ของปีเตอร์ กุนสตัดเตอร์ ที่เขียนเมื่อ พ.ศ.2513 มีความเห็นที่ไม่ควรใช้คำว่า “เผ่าพันธุ์” เพื่อใช้เรียกกลุ่มชาวเขาว่า “เผ่าชาวเขา” เพราะคำนี้จะเป็นการสนับสนุนความนึกคิดที่ส่งเสริมให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่เห็นเด่นชัดโดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับคนในพื้นที่ราบ เขาได้เสนอว่า ควรใช้คำว่า “ชาวเขา” หรือ “ชาวนาภูเขา” จะ เป็นคำที่มีความเหมาะสมกว่า และชี้ให้เห็นด้วยว่า แท้ที่จริงแล้วชาวเขากับชาวพื้นราบมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะต่างก็ต้องการสินค้าของอีกฝ่าย ดังนั้นจึงไม่อาจที่จะแบ่งกลุ่มคนทั้งสองออกจากกัน อย่างสิ้นเชิง (ปีเตอร์ กุนสตัดเตอร์, 2513)

บรรทัดฐานร่วมกัน และประการที่สอง รวมกันเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ และมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมเดียวกัน (สุเทพ สุนทรภัสส, 2548ข: 81) อาจกล่าวโดยสรุปว่า กลุ่มชาติพันธุ์จะต้องมีจุดร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งที่คนในสังคมชุมชนนั้นเกิดการยอมรับและมีสำนึกบางอย่างร่วมกัน แต่เมื่อสำนึกมีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ก็สามารถเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์แวดล้อม ถึงกระนั้น มีข้อน่าสังเกตด้วยว่า คำว่า "ชาติพันธุ์" (Ethnic) ซึ่งมีที่มาจากภาษากรีกว่า ta ethne ก็มีความหมายถึงคนต่างถิ่น ดังนั้นถ้าจะบอกว่าคนๆ นั้นเป็นชาติพันธุ์นี้ก็เท่ากับบอกว่าเขาไม่ใช่คนดั้งเดิม แต่เป็นคนมาจากถิ่นอื่น เป็นต้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2547: 178) ดังนั้น ในความเป็นจริงแล้วการศึกษาเพื่อแยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์ใดๆ ก็ตามจะเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งได้สร้างนิยามให้กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง การนิยามนี้ได้ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การนิยามนี้จึงสร้างความเป็นตัวเรา และความเป็นอื่นขึ้นในเวลาเดียวกัน (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 72)

นอกจากวิธีการจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ตามชื่อเรียกทางชาติพันธุ์แล้ว ระบบการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์อีกระบบหนึ่งคือ การจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ตามความสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ นิเวศวิทยา และถิ่นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ซึ่งมักจะเป็นการจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์อย่างกว้างๆ เช่น "ชาวเขา" ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายอย่างตรงตัวคือ กลุ่มชนที่อยู่อาศัยบนภูมิประเทศแบบภูเขา "ชาวเล" หมายถึง กลุ่มชนที่อยู่อาศัยหากินกับทะเล "ชาวป่า" หมายถึง กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศในเขตป่า "ชาวพื้นราบ" หมายถึง กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคที่เป็นพื้นที่ราบเรียบ เป็นต้น

วิธีการข้างต้น เป็นการแบ่งกลุ่มคนด้วยการพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพเป็นหลัก จำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีจำนวนที่ไม่แน่นอนคงที่ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้หากกลุ่มชนเหล่านั้นย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยของตนไปในสภาพพื้นที่แบบอื่น แต่ก็เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก เพราะการอยู่อาศัยในสภาพภูมิประเทศหรือนิเวศวิทยาแบบใดเป็นระยะเวลายาวนาน มนุษย์จะมีการปรับตัวทั้งทางร่างกายและวัฒนธรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆ การปรับเปลี่ยนถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีสภาพแวดล้อมผิดแปลกออกไปอย่างสิ้นเชิงจึงเป็นเรื่องที่ไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้งนัก อย่างไรก็ตาม ชื่อเรียกที่ตั้งตามสภาพทางภูมิประเทศและนิเวศวิทยาเป็นเรื่องที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าในหลายกรณีเมื่อเทียบกับชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์ เพราะไม่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสำนึกของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แต่ทว่า ในกรณีของ "ชาวเขา" กลับเป็นชื่อเรียกในการจัดจำแนกทางชาติพันธุ์ที่มีนัยมากกว่าความหมายตามคำ แต่มีประวัติความเป็นมาของตัวเองที่ผันแปรไปตามบริบททางประวัติศาสตร์ และเป็นวิธีการในการจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมือง กล่าวคือ การจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ออกเป็นกลุ่มเป็นประเภทต่างๆ คือ เทคโนโลยีของอำนาจ (Technology of Power) ชนิดหนึ่งของรัฐ เพื่อใช้ในการสำรวจ รู้จักคนของตนเอง และ

ควบคุมกลุ่มคนต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ธงชัย วินิจจะกุล, 2546ก; ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2550) “ชาวเขา” เป็นกลุ่มของชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเทคโนโลยีของอำนาจที่รัฐในการจัดจำแนกทางด้านชาติพันธุ์เช่นกัน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากการที่กลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเขา” ที่รัฐและผู้คนในสังคมไทยแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ได้สร้างจำนวนสมาชิกในกลุ่มและให้นิยามความหมายที่แตกต่างกัน กรณีที่เห็นได้ชัดคือ การแต่งเติมคำว่า “ชาวเขา” เป็นคำว่า “ชาวไทยภูเขา” การนิยามนี้ได้นำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมการเมืองตามมาอีกมากมาย เช่น การรวมพวก การกีดกัน การดูถูกดูแคลน ไปจนถึงการให้สัญชาติ เป็นต้น

2.2 พัฒนาการของคำว่า “ชาวเขา”: การเมืองของการสร้างนิยามและความหมาย

พัฒนาการของคำว่า “ชาวเขา” มีประวัติความเป็นมาเริ่มต้นเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงนิยามและความหมายอย่างค่อยเป็นค่อยไปสอดคล้องกับบริบททางสังคมและการเมือง

นับตั้งแต่ พ.ศ.2502 จนถึงปัจจุบัน หน่วยงานราชการเช่น สถาบันวิจัยชาวเขาได้กำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น “ชาวเขา” ประกอบด้วย “9 กลุ่มชาติพันธุ์” คือ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีกอ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ”⁴ (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2538: 72; กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ,

⁴ “แม้ว” เป็นชื่อที่คนภายนอกเรียกมีความหมายว่า คนป่าเถื่อน หรือ จีนถือว่าเป็น “อนารยชนแห่งขุนเขา” ชื่อที่เหมาะสมควรเรียกว่า “ม้ง” บางครั้งออกเสียงว่า “โม่้ง” ซึ่งชาวม้งจะพอใจมากกว่า (ขจิตภัย นุราชพัฒน์, 2528)

“เย้า” เป็นชื่อที่จีนใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้แปลว่า ข้าทาส หรือ คนป่าเถื่อน ปัจจุบันนิยมเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “เมี่ยน” ตามที่ชื่อเรียกที่เขาเรียกกันเอง มีความหมายแปลว่า มนุษย์ หรือ คน (รัตนพร เศรษฐกุล และคณะ, 2546: 32) จีนเรียกพวก “เย้า” ว่า “หนาน” แปลว่า คนป่าเถื่อน บางครั้งคนจีนเรียกว่า “หยาว” แปลว่า แรงงานเกณฑ์ ซึ่งลาวและไตลือนำมาเรียกว่า “ย้าว” ไทยรับมาเรียกว่า “เย้า” ดังนั้น จึงเป็นความหมายที่ไม่ดี (จิตร ภูมิศักดิ์, 2544: 295-296)

“มูเซอ” หรือ “มูเซอร์” มีที่มาจากคำว่า มกโซ ตามภาษาไทยใหญ่และพม่า แปลว่า นายพราน แต่มูเซอเรียกตนเองว่า “ลาหู่” (Lahu) แปลว่า ผู้ล่าและกินทั้งเสือและสิงโต ลาหู่ แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มย่อยคือ 1) ลาหู่ญี หรือ มูเซอแดง 2) ลาหู่ณะ หรือ มูเซอดำ 3) ลาหู่เดเล หรือ มูเซอเดเล 4) ลาหู่ซี หรือ มูเซอเหลือง (รัตนพร เศรษฐกุล และคณะ, 2546: 41-42) อย่างไรก็ตาม ชาวลาหู่ ไม่ได้รังเกียจอะไรหากจะเรียกว่า มูเซอ เพราะมีความหมายไม่ต่างกัน

“ลีซอ” เป็นชื่อที่คนภายนอกเรียก เพี้ยนมาจาก “ลิสู” (Lisu) ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกตนเอง ชาวพม่าและชาวจีนเรียกว่า ลีโซ ชาวไทยใหญ่เรียกว่า แซ่ หรือ ริซอ ในไทยพบ 2 กลุ่มย่อยคือ 1) ลีซูลาย และ 2) ลีซูดำ (รัตนพร เศรษฐกุล และคณะ, 2546: 38) บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เรียก ชาวลีซอ ว่า “แซ่ลีซอ” เป็นนามที่ชาวไทยใหญ่เรียก คำว่า “ลีซอ” เป็นนามที่ชาวไทยเรียก คำว่า “แซ่” แปลว่า “ชาวจีนกลาง” ตามความหมายของ

2546: 5) ในระดับหนึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 9 กลุ่มเป็นที่แน่ชัดว่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนภูเขาทั้งสิ้น ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกแต่อย่างใดที่จะถูกเรียกว่า "ชาวเขา" แต่ประเด็นสำคัญก็คือ สังคมไทยมีเกณฑ์ใดบ้างที่กำหนดให้กลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็น "ชาวเขา" ในแต่ละช่วงเวลา และบริบทใดที่ส่งผลต่อการนิยามความเป็น "ชาวเขา" ซึ่งยังเป็นประเด็นที่ผู้ศึกษาเกี่ยวกับ "ชาวเขา" ไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก ทั้งๆ ที่เป็นหัวข้อหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจว่า ผู้คนในสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลามีความเข้าใจว่า "ชาวเขา" คือกลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้าง

การศึกษาในครั้งนี้ได้จัดแบ่งช่วงเวลาแห่งพัฒนาการของคำว่า "ชาวเขา" ออกเป็น 2 ช่วงเวลาหลักคือ สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง และสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ภาษาไทยใหญ่ ชาวไทยคำเรียกว่า "ลิจู" (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545: 285) น่าสังเกตว่าคำว่า "แซ" เป็นเสียงที่ใกล้เคียงกับคำว่า "ซ่า"

"อีก่อ" เป็นชื่อที่คนภายนอกเรียกและแพร่หลายในสังคมไทย แต่ที่เหมาะสมควรเรียกว่า "อาซ่า" ในไทยพบ 3 กลุ่มย่อยคือ 1) อาซ่าอุโลก หรือ อีก่อหัวแหลม 2) อาซ่าอุเบียะ หรือ อีก่อหัวแบน 3) อาซ่าลาบือ หรือ อีก่อจีน หรือ อาซ่าลอมมี หรือ อาซ่าดอยหมี่ (รัตนพร เศรษฐกุล และคณะ, 2546: 45-47) บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2547: 317) ได้อธิบายว่า "ก่อ" หรือ "อากา" เป็นชื่อที่ชาวจีนในมณฑลยูนนาน พวกไทยใหญ่ กับพวกอินโดจีนเหนือ (ลาว-เวียตนาม) ใช้เรียกนามชนชาวเขาพวกนี้ซึ่งอาศัยอยู่บนภูเขาต่างๆ ชาวเหนือเรียกชาวเขาเผ่านี้ว่า "อีก่อ" คำว่า "ก่อ" คงมาจากคำเดิม แต่คำว่า "อี" นั้นมีความหมายเจาะจงถึงเพศหญิง เพราะมีการแต่งกายที่สะดุดตาว่าเพศชายเพศหญิงจึงเด่นกว่า ในเชียงตุงเรียกว่า "เขินก่อ" นอกจากนี้แล้วบางครั้งยังเรียกว่า "ก่ออาเซ่อ" ในลาวเรียกว่า "ซ่าก่อ"

"ลัวะ" มีชื่อเรียกหลายชื่อ และการออกเสียงชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น ละว้า ละเวือะ (Laveue) ว่า อาหนว่า หว่าจู้ ว่าฮ้าย (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2546: 193) ดังที่กล่าวถึงไปบ้างแล้ว

"ถิ่น" บางครั้งเขียนว่า ทิน หรือ ซ่าถิ่น ในความเห็นของชลธิรา สัตยารัตนา ถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ แต่ถูกใช้เรียกเฉพาะกลุ่มชาวลัวะที่เมืองน่าน พะเยา เชียงราย แต่ชาวลัวะในพื้นที่นั้นไม่ยอมรับ เพราะแท้จริงแล้วชื่อเรียกว่า "ถิ่น" นั้นมีความหมายว่าเป็นคนท้องถิ่น และมีที่มาเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้วเมื่อตำรวจตระเวนชายแดนทำการสำรวจชาวเขาเผ่าต่างๆ (ชลธิรา สัตยารัตนา ใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2546: 194-195) นักภาษาศาสตร์เรียก ถิ่น ว่า มัลร์ และ ไปรี พวกเขาบางครั้งเรียกตนเองว่า ลัวะมัลร์ ลัวะปรัย และพอใจที่จะเรียกตนเองว่า ลัวะ มากกว่าการเรียกว่า ถิ่น ดังนั้น ถิ่นจึงเป็นชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่คนภายนอกเรียกเองโดยไม่เป็นที่รับรู้ของชาวลัวะในพื้นที่นั้น

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2547) เรียกชาวขมุว่า "ขามู" จึงเป็นไปได้ที่คำว่า "ขมุ" จะกร่อนเสียงมาจากคำว่า ขามู มีภูมิลำเนาอยู่ในฝั่งลาว เหตุที่เข้ามาฝั่งไทยเพื่อรับจ้างทำงานตามโรงยาสูบกับโรงสี ชาวหลวงพระบางและลื้อชอบเรียกขามูว่า "ซ่า" เพราะชอบเป็นคนใช้ของผู้อื่น ขามูในไทยถ้าใครเรียกว่า ขามู จะไม่ชอบ ต้องเรียกว่า "ไทยใหม่"

2.2.1 พัฒนาการของคำว่า “ชาวเขา” ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง

ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สองครอบคลุมเวลาระหว่างทศวรรษ 2420-2470 อันเป็นช่วงเวลาที่กรุงเทพฯ ได้พัฒนาระบบการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ด้วยการปกครองแบบรวมศูนย์กลางของอำนาจไว้ที่พระมหากษัตริย์ พระองค์ถือเป็นองค์อธิปัตย์แห่งรัฐที่สามารถใช้อำนาจได้อย่างสมบูรณ์ รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ได้ขยายการปกครองของตนเองควบคุมดินแดนหัวเมืองประเทศราชต่างๆ ที่อยู่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ เข้าสู่รัฐบาลส่วนกลาง รวมถึงปกครองบ้านเมืองเหล่านั้นโดยตรงจากรัฐบาลที่กรุงเทพฯ

การตั้งอำนาจรัฐเข้าสู่ศูนย์กลางของกรุงเทพฯ นี้เป็นผลมาจากการแผ่ขยายจักรวรรดิของอังกฤษและฝรั่งเศสที่เข้าครอบครองดินแดนต่างๆ ในเขตที่ถือว่าเป็นชายขอบอำนาจของประเทศสยาม ซึ่งเท่ากับเป็นการบีบให้สยามอยู่ในพื้นที่ตรงกลางระหว่างมหาอำนาจตะวันตกทั้งสอง สยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) มีสภาพที่เรียกว่า “รัฐก้นชน” หนทางหนึ่งที่จะไม่ให้มหาอำนาจทั้งสองขยายดินแดนครอบครองพื้นที่ชายขอบอำนาจของสยามได้คือ การออกสำรวจดินแดนด้วยระบบแผนที่สมัยใหม่ ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงถึงสิทธิในการครอบครองดินแดน ผลมาจากการรุกเข้ามาของมหาอำนาจทั้งสองนี้เองได้ทำให้รัฐสยามมีรูปร่างแบนที่อย่างชัดเจน (คือ เป็นประเทศที่มีขนาดแบนที่ถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถวัดได้ด้วยตัวเลข)

แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ที่มีรูปร่างชัดเจนด้วยอีกประการหนึ่งก็คือ รัฐสมัยใหม่ต้องการรู้ว่า ในดินแดนของตนนั้นมีประชากรอยู่ที่ไหนบ้าง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้าง มีจำนวนมากน้อยแค่ไหน ด้วยเหตุนี้เอง รัฐจึงต้องอาศัยเทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่เพื่อมาเป็นหลักของการสำรวจประชากร ซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากการทำแผนที่คือ นำความรู้ของ “ชาวตะวันตก” (ชาวยุโรป) เข้ามาใช้ ความรู้ที่ว่านี้คือ การสำรวจสำมะโนประชากร และที่วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ให้ความสำคัญก็คือ การสำรวจทางด้านชาติพันธุ์ เพราะการสำรวจสำมะโนประชากร ซึ่งเป็นการสำรวจตัวเลขของประชากร เชื้อชาติ สัญชาติของประชากรจะไม่สามารถเกิดประสิทธิภาพได้หากปราศจากความรู้ที่จะสามารถจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ออกจากกันได้ ซึ่งความรู้เกี่ยวกับการจัดจำแนกทางด้านชาติพันธุ์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ตอนต้นเกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของแนวคิดวิวัฒนาการทางสังคมและชีวภาพ โดยเฉพาะแนวคิดจากกลุ่มของลัทธิดาร์วินทางสังคม (ธงชัย วินิจจะกุล, 2530, 2546ก, 2546ข; Winichakul, 1993, 1994, 2000; ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2541, 2550) ผลจากการรับความรู้เกี่ยวกับการสำรวจกลุ่มชาติพันธุ์จากตะวันตกนี้เองถือเป็นที่มาของการสำรวจกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่า “ชาวเขา” ของรัฐบาลสยาม

ก่อนหน้าที่สังคมไทยจะรู้จักและใช้คำว่า “ชาวเขา” เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตภูเขาสูงทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ในปัจจุบันนั้น ในสมัย

รัชกาลที่ 5 กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตป่าเขาได้ถูกเรียกว่า “ชาวป่า” หรือ “คนป่า” ซึ่งมีความหมายแทนกันได้

ในหนังสือหรือพจนานุกรมเล่มสำคัญของไทยยุคต้นเล่มหนึ่งคือ อักษรธาภิธานศรับท์ ตีพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ.2416 จัดทำโดย หมอบรัดเลย์ मिซชันนารีชาวอเมริกัน ได้นิยามความหมายของคำว่า “ชาวป่า” ไว้ว่า “ชาวป่า, เป็นชื่อพวกคนที่อยู่ในป่า, เพราะหาได้ตั้งอยู่ในบ้านในเมืองไม่” ดังนั้น จึงมีคำศัพท์เรียกคนที่อยู่ในเขตบ้านและเมืองด้วยว่า “ชาวบ้าน” และ “ชาวเมือง” หมอบรัดเลย์ ได้ให้ความหมายของคำศัพท์ทั้งสองไว้ว่า “ชาวเมือง, เป็นชื่อพวกคนที่อยู่ในเมืองนั้น, ด้วยหาได้เป็นชาวป่าไม่” และ “ชาวบ้าน” หมายความว่า “ชาวบ้าน, เป็นชื่อพวกบ้าน, เหมือนอย่างพวกชาวบ้านทั้งปวง, เพราะหาได้เป็นชาวตง, ชาวดอนไม่” (บรัดเลย์, 2416: 187)

คำว่า “ชาวป่า” นี้ ในความเป็นจริงแล้ว สามารถสืบย้อนขึ้นไปได้ไกลเกินกว่าสมัยรัชกาลที่ 5 ตัวอย่างเช่น ในนิราศของสุนทรภู่เรื่องโคลงนิราศสุพรรณได้มีการกล่าวถึง “ชาวป่า” ไว้เช่นกัน (แต่ประเด็นนี้จะมีวิเคราะห์ต่อไปข้างหน้าถึงความแตกต่างระหว่างความเป็น “ชาวป่า” ในสมัยรัชกาลที่ 5 กับสยามสมัยก่อนหน้านี) อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า คำว่า “ชาวป่า” ซึ่งเป็นคำที่อยู่ตรงข้ามตรงข้ามกับคำว่า “ชาวเมือง” นั้น “ป่า” ได้ถูกให้ความหมายว่าเป็นเขตที่ยังไม่ได้พัฒนาถึงขั้นเป็น “เมือง” เมืองจึงเป็นตัวแทนของความเจริญ ส่วนคำว่า “ชาวบ้าน” เป็นคำที่อยู่ตรงกลางระหว่างความเจริญ (เมือง) กับความล้าหลัง (ป่า) ใกล้กับเขตบ้านยังมีคำเรียกกลุ่มคนที่อยู่ชายขอบออกไปอีกว่า “ชาวตง” และ “ชาวดอน”

ผลจากการสืบค้นในอักษรธาภิธานศรับท์ ไม่พบว่ามีการใช้คำว่า “ชาวเขา” หรือ “ชาวดอย” ในเวลานั้น สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นสามารถอธิบายได้อย่างหนึ่งว่า เป็นเพราะในเขตกรุงเทพฯ (ภาคกลาง) ไม่มีภูเขา ดังนั้น จึงไม่มีกลุ่มคนที่เป็น “ชาวเขา” แต่มีเฉพาะ “ชาวดอน” เพราะพื้นที่ของกรุงเทพฯ เกิดจากการพัดพามาของตะกอนแม่น้ำจึงทำให้สภาพพื้นที่มีที่ดอนอยู่ทั่วไป ในขณะที่ในพื้นที่ทางภาคเหนือและภาคตะวันตกตามสภาพภูมิศาสตร์ของไทยมีสภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงชัน ภูเขาแต่ละลูกมีขนาดใหญ่วางตัวเป็นแนวยาวเรียกว่า เทือกเขา ทำให้สามารถตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนได้สะดวก และดีกว่าพื้นที่ระหว่างหุบเขาที่เสี่ยงภัยต่อน้ำท่วม ดังนั้น ทำให้คนในเขตภูเขานิยมตั้งบ้านเรือนบนภูเขามากกว่า

ในที่นี้จะเห็นได้อย่างหนึ่งว่า มีคำสองคำที่ดูจะมีความหมายเหมือนกันอย่างยิ่งคือคำว่า “ตง” และ “ป่า” คำว่า “ชาวตง” กับ “ชาวป่า” ถ้าคนโดยทั่วไปในสมัยนี้อาจเข้าใจว่ามีความหมายไม่ได้แตกต่างกันนัก ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานแปลคำว่า “ตง” ว่าหมายถึง “ป่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น...” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 394) ดังนั้น จึงมีการใช้คำว่า “ป่าตง” ร่วมอยู่เสมอ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงแยกความแตกต่างระหว่างป่ากับตงไว้ดังนี้ “ที่ป่ากับตงผิดกันนั้น ป่าเป็นพื้นที่ดินแห้งในฤดูแล้งต้นไม้ไม่พอบริโภค... แต่ในตงแผ่นดินเป็นที่

มีน้ำขุ่นขึ้นอยู่ตลอดปี ต้นไม้ใบหญ้าไม่มีเวลาแห้งเหี่ยว..." (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2517: 334)

ดังนั้น คำว่า "ชาวดง" จึงใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในป่าทึบและเป็นป่าที่เขียวตลอดปี คำนี้จึงมักใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในภาคใต้กับภาคตะวันออกของสยาม คนใต้บางครั้งจึงเรียกกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในป่าว่า "ชาวดง" รวมถึงคนในฝั่งลาว ตัวอย่างเช่น รัชกาลที่ 5 ทรงเรียกผู้คนในฝั่งลาวว่า "ชาวป่าชาวดง" (ธงชัย วินิจจะกุล, 2530: 166-167)

ใน พ.ศ.2428 พระยาประจักษ์กรจักร (ขุนประเทศดีกิจ)⁵ ได้เขียนบทความเรื่อง "ว่าด้วยประเภทคนป่าภูเขาฝ่ายเหนือ" ตีพิมพ์ในวารสารวชิรญาณ บทความชิ้นนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของงานเขียนประเภทชาติพันธุ์วรรณนายุคต้นของสยาม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลมาจากชาวตะวันตก นอกจากนี้จะเป็นบทความชิ้นแรกแล้ว จุดที่น่าสนใจของบทความนี้คือ เป็นบทความแรกที่ชนชั้นนำสยามเขียนถึง "คนป่า" และพยายามจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า "คนป่า" อย่างค่อนข้างเป็นระบบ รวมถึงมีรายชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตสยามไว้เป็นจำนวนมากที่สุดเมื่อเทียบกับงานที่เขียนถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่รับรู้ว่าเป็น "ชาวเขา" ในปัจจุบัน ดังเช่นที่ปรากฏในโคลงนิราศสุพรรณ และเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น ในที่นี้จะตัดตอนบางส่วนของบทความที่กล่าวถึงชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

"คนป่าทั้งหลายอันมีอยู่ตามจอมเขาทั้งหลาย [ในภาคเหนือ] นั้นเป็นพวกๆ ดังนี้ ละวะ กับ ยาง พวกหนึ่ง เปนตระกูลสูงกว่าชา ความประพฤติกิริยาอาการ [ต้นฉบับขาด] ... นุ่งห่มเหมือนกะเหรี่ยงที่เราได้เคยเห็น ... ลงมาตามเขาแดนวันตก... คือ หมู 1 ละเม็ด 1 ละมั่ง 1 ข่าฮอก 1 ข่าซัด 1 ข่าสามเท้า 1 ข่าเพียน 1 ข่าเปิม 1 ข่าวะ 1 หมูนี้อยู่เนื่องกัน... ภาษาพูดก็คล้ายกับลาวกับไทย แต่ผิดเพี้ยนกันบ้างเล็กน้อย..."

นอกจากนี้ "ยัง [มี] ข่าอีกจำพวกหนึ่งนั้นมิได้นับถือเจียง แต่ถือผีเพศภาษาอาการไปข้างจีน ดูเหมือนจะเนื่องมาแต่ห่อชาพวกนั้นมีนามดังนี้ แม้ว 1 หยั่ง 1 ก้อ 1 กุ้ย 1 นอแหน 1 ลันแจ้น 1 เย้าฮิน 1 ... ยังอีกพวกหนึ่งเรียกว่า

⁵ ขุนประเทศดีกิจ ต่อมาได้เลื่อนยศเป็นพระยาประจักษ์กรจักร (แหม่ม นุนนาค) ท่านเป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่งที่ได้ทำหน้าที่เป็นข้าหลวงสำรวจเขตแดนบริเวณหัวเมืองเงี้ยวทั้งห้า (พ.ศ.2432-2435) ระหว่างที่เป็นข้าหลวงอยู่ พระยาประจักษ์กรจักรได้ค้นคว้าตำนานต่างๆ ของล้านนา ต่อมาได้เขียนขึ้นเป็นหนังสือชื่อ "ตำนานโยนก" หรือพงศาวดารโยนก พิมพ์เผยแพร่เมื่อราว พ.ศ.2450 ซึ่งเป็นหนังสือที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของล้านนาหรือภาคเหนือของไทยในปัจจุบัน (สร้อยดี อ่องสกุล, 2544)

มุเซอ คนพวกนี้จะเป่นป่าแท้ก็ไม่เชิง..." "ยังอีกพวกหนึ่ง ลาวเรียกว่าผีป่า คนพวกนี้น่าพิศวงมาก..." (ขุนประกาศตีกิจ, 2428: 164-166)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พระยาประกาศกิจจักรเรียกว่า "คนป่า" มีทั้งหมด 21 กลุ่ม บางกลุ่มจะเห็นได้ว่าจัดเป็นกลุ่มของ "ชาวเขา" ในปัจจุบัน เช่น กะเหรี่ยง ลัวะ แม้ว เป็นต้น แต่ถึงกลุ่มคนเหล่านี้ที่พระยาประกาศกิจจักรกล่าวไว้ก็คืออาศัยอยู่ตามจอมเขา (เขาขนาดใหญ่) ก็ตามแต่ก็ยังไม่เรียกกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ว่า "ชาวเขา" แต่เรียกว่า "คนป่า" นั่นคงเป็นเพราะตามการรับรู้ด้านภูมิศาสตร์ของชนชั้นนำสยามในกรุงเทพฯ ป่าเป็นสภาพทางนิเวศน์ที่คุ้นเคยมากกว่าภูเขา ทำให้ชนชั้นนำสยามในเวลานั้นใช้คำในขอบเขตการรับรู้ของตนเป็นหลัก และในช่วงทศวรรษ 2420 ถือเป็นระยะเริ่มต้นที่ชนชั้นนำสยามได้เริ่มเข้าไปสำรวจและปกครองจึงทำให้ไม่มีการแบ่งกลุ่มคนออกตามสภาพทางภูมิศาสตร์อย่างเด่นชัด

ในบทความของพระยาประกาศกิจจักรเรื่องนวัตกรรมการจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ใช้เกณฑ์ทางด้านภาษาศาสตร์เป็นหลัก พบว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มภาษาลาวไทย และกลุ่มภาษาที่ไม่ใช่ลาวไทย ซึ่งกลุ่มหลังมักถูกจัดว่าเป็น "คนป่า" เสมอ สำหรับ กลุ่ม "ลาวไทย" ได้แก่ ลื้อ เขิน เจี้ยว ไทย และลาว ส่วนกลุ่มของ "คนป่า" ได้แก่ ละวะ, ยาง, กะเหรี่ยง, ฆากกลุ่มต่างๆ, แม้ว, หยัง, ก้อ, กุ้ย, หนอหนน, ลันแจ่น, เย้าหยิน, มุเซอ, และผีป่า^๖ จะสังเกตได้ว่า ชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นชื่อเรียกที่กลุ่มคนภายนอกเรียก

หลังจากนี้ไม่นาน ชนชั้นนำสยามอีกท่านหนึ่งได้เขียนบทความเกี่ยวกับ "ชาวป่า" คือ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้เขียนบทความเรื่อง "ว่าด้วยคนป่าชาติต่างๆ" ลงตีพิมพ์ในวารสาร

^๖ "เจี้ยว" คือ ไทยใหญ่ หรือไทใหญ่ การเติม ย ลงไปในคำว่า ไท เป็นเหตุผลจากแนวคิดชาตินิยม เจี้ยวเป็นคำไม่สุภาพ ชาวไทใหญ่ที่ผู้เขียนรู้จักที่แม่ฮ่องสอนบอกว่าเป็นคำดูถูก คนล้านนาหรือคนเมืองใช้เรียก พวกเขาจึงเรียกชาวล้านนาว่า โยน ซึ่งเป็นคำดูถูกเช่นกัน บางครั้งเขาเรียกตัวเองว่า ไทหลวง หรือออกเสียง ไตหลวง ชาวไทใหญ่นี้ยังเรียกตัวเองว่า ฉาน หรือ ชาน ซึ่งต่อมาเป็นชื่อรัฐของพวกเขาในพม่า คือ Shan state

จะสังเกตได้ว่า พระยาประกาศกิจจักร (ยศขณะเขียนบทความเรื่อง "ว่าด้วยประเภทคนป่าภูเขาฝ่ายเหนือ" คือ ขุนประกาศตีกิจ) ได้แยกระหว่าง ยาง และกะเหรี่ยง ออกจากกัน แสดงให้เห็นว่า ยาง และกะเหรี่ยง มีความแตกต่างกันบางประการ

"ก้อ" คือ ชาวอาข่า

"กุ้ย" เป็นชื่อเรียกที่ค่อนข้างสับสน โดยส่วนใหญ่หมายถึง ชาวมุเซอ แต่บางครั้งก็มีการแยกระหว่าง ชาวมุเซอ ออกจากชาวกุ้ย (ตัวอย่างเช่นในอาร์เซอร์, 2532ก; สมิธ, 2544; บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547) บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2547) จัดว่ากุ้ยเป็นชาวมุเซอจำพวกหนึ่ง

"เย้าหยิน" บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2547) ได้ให้ความเห็นว่า เย้าหยิน คือ ลีซอ ซึ่งเรียกโดยชาวพม่า

"ผีป่า" หมายถึง "ผีตอเหลือง" แต่ที่เหมาะสมกว่าควรเรียกว่า มลาปรี เพราะแปลว่า คน

วชิรญาณ (หรือบางฉบับเขียนว่า วชิรญาณวิเศษ / วชิรญาณวิเศษ) เช่นเดียวกับพระยาประชา
กิจกรจักร เมื่อรัตนโกสินทร ศก 109 หรือ พ.ศ.2432 อาจกล่าวได้ว่า ในเวลานั้นวารสารวชิรญาณ
เป็นช่องทางสำคัญของชนชั้นนำสยามที่ใช้เผยแพร่ความรู้ใหม่ๆ ที่รับมาจากชาวตะวันตก และเป็น
หนังสือพิมพ์รุ่นแรกของชนชั้นนำสยาม

กลุ่มชาติพันธุ์ที่กล่าวถึงในบทความของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีถูกเรียกรวมๆ ว่า “คนป่า”
เช่นกัน บางกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น แม้ว พบว่าซ้ำกับกลุ่มชาติพันธุ์ในบทความของพระยาประชาภิ
จักร แต่ก็มีอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่ซ้ำ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะทั้งสองท่านสำรวจกลุ่มชาติพันธุ์
กันคนละพื้นที่นั่นเอง คือ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีสำรวจในเขตลาวหลวงพระบาง สิบสองปันนา
และหัวพันทั้งห้าทั้งหก ส่วนพระยาประชาภิจักรจักรสำรวจในเขตล้านนา (ภาคเหนือ)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่าเป็น “คนป่า” ในบทความของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีนั้น
ประกอบไปด้วย พม่า⁷, โอนี หรือภาษาผู้ไทยเรียกว่า “ข้าคอ” ประกอบด้วยโอนี 4 ชนิด [ใน
บทความนี้ใช้คำว่า ชนิด] ได้แก่ โอนีดำหรือโอนีกอจ้อ โอนีอาเก่า โอนีขาว และโอนีอาสัง⁸, แม้ว ซึ่ง
แม้วยังถูกแบ่งออกเป็น 4 ชนิดได้แก่ แม้วหัวแดง แม้วลาย แม้วดำ และแม้วขาว, กลุ่มชาติพันธุ์อื่น
ที่กล่าวถึงอีกได้แก่ ล้อลลอ, ขอนป่า, เย้า, ข้าเออ, ข้ากง, ข้าบ้านนาน, ข้าผอ, ข้าแจะ, ผู้ไทยดำ,
ผู้ไทยแดง, ผู้ไทยขาว, ม้อย, ข้าหิน, และข้าฮวด (พระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2432ก, 2432ข, 2432ค,
2432ง, 2432จ)

เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับ “คนป่า” ที่ท่านได้ไปสำรวจไว้ ความว่า

“ในพระราชอาณาเขตข้างทิศวันออกเฉียงเหนือนี้ มีคนชาติภาษาต่างๆ
ย่อมมาไศรยอยู่บนภูเขาแลในป่าเปนอันมาก... คนชาติต่างๆ...นี้ ย่อมมาไศรยอยู่
ในปลายเขตแดน ไซ้จะมีแต่ในพระราชอาณาเขตสยามเท่านั้นหามิได้ มีทั่วไปใน
ประเทศต่างๆ คือ ประเทศจีนพม่า ซึ่งติดต่อกับพระราชอาณาเขตแลดินแดนอื่นๆ

⁷ “พม่า” ในที่นี้ไม่ใช่ชาวพม่าในประเทศพม่า แต่คงหมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีชื่อพ้องกัน อาจเป็น
กลุ่มชาติพันธุ์จำพวก “ข้า” เพราะเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้อธิบายว่าในกลุ่มนี้ยังมีข้ากง ละมี และภิกขุ รวมอยู่
ด้วย(พระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2434ก)

⁸ โอนี เป็นชื่อที่ชาวจีนใช้เรียกชนชาติโล-โล จัดอยู่ในตระกูลทิเบตพม่า ชาวอาข่าจัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์
นี้เพราะมีลักษณะของรูปร่างลักษณะและภาษาใกล้เคียงกับพวกโล-โลดำ อาศัยอยู่ตามภูเขาในมณฑลยูนนาน
ระหว่างแผ่นดินฝั่งตะวันออกและตะวันตกของลำแม่น้ำโขงจรดกับลำน้ำสาละวิน บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ แบ่ง
ออกเป็น 5 พวกคือ โอนีดำ (โอนีกอจ้อ) โอนีอะชา โอนีอาสัง โอนีแต โอนีขาว สำหรับ ชาวอาข่า จัดอยู่ในกลุ่ม
โอนีเช่นกัน โอนีนี้บางครั้งชาวจีนเรียกว่า “เปอะเอ้อจี้” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545: 360) โอนีดำ น่าจะหมายถึง
มุเซอด้มา โอนีอะชา และข้าคอ คือ ชาวอาข่า อย่างไม่ต้องสงสัย

ก็มีคนต่างชาติต่างภาษาอาศัยอยู่เหมือนกัน แต่คนชนิดอย่างนี้ชอบอยู่ตามป่าแลเขาปลายเขตแดนที่ไกลจากบ้านเมือง แต่ไม่อาศัยตั้งมั่นอยู่เป็นที่หาไม่ได้ มักย้ายยกครอบครัวเที่ยวอยู่ในป่าเขาที่อื่นๆ ต่อไป ถึงแม้ว่าบ้านเมืองใดจะแผ่เพื่อเจือจางความบำรุงเลี้ยงรักษา ไปถึงคนชาติต่างๆ นั้น ก็คงจะไม่รับความบำรุงความเจริญให้รุ่งเรืองได้ คงจะหลบหนีห่างออกไปอยู่ตามป่าเขาเช่นนั้นเป็นธรรมดา" (พระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2432ก: 518-519)

จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2420 เป็นช่วงเวลาที่ชนชั้นนำสยามได้เริ่มให้ความสนใจกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อย่างจริงจัง ทั้งในแง่ของรายละเอียด/ลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และพื้นที่ที่ "คนป่า" เหล่านี้อาศัยอยู่ จากการที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้กล่าวว่ามี "คนป่า" ทั่วไปในประเทศต่างๆ นี้ยังสะท้อนถึงพรมแดนของการรับรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นของชนชั้นนำสยามที่กว้างขวางขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม ความโดยสรุปแล้วคือ "คนป่า" ในความเข้าใจของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีคือ กลุ่มคนที่อยู่อาศัยตามแนวชายแดนของสยาม ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตป่าและภูเขาห่างไกลความเจริญ และมีวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนไม่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอนทำให้ยากต่อการควบคุม

จะสังเกตได้ว่าในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่า "คนป่า" จำนวนมากนี้ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้จัดให้ ผู้ไทยดำ ผู้ไทยแดง และผู้ไทยขาวเป็น "คนป่า" เช่นกัน ซึ่งดูจะขัดแย้งกับความเข้าใจในปัจจุบันที่จัดให้คนไทยทั้งสามกลุ่มเป็นสาขาหนึ่งของชนชาติไทย ทำให้ไม่มีการเรียกผู้ไทยว่า "คนป่า" หรือ "ชาวป่า" ซึ่งเป็นคำที่สะท้อนของความลำหลัง การจัดกลุ่มผู้ไทยไม่ให้เป็น "คนป่า" ในสมัยปัจจุบันนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากความรู้อันด้านมานุษยวิทยาเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับแนวคิดชาตินิยมไทย ดังสังเกตได้ว่า ในสำนึกของคนไทยแล้วจะไม่เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาในตระกูลไทยว่าเป็น "คนป่า" หรือ "ชาวป่า"

จากหลักฐานทั้งสองชิ้นคือ บทความของพระยาประกาศกิจจักร และเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีที่ใช้คำว่า "คนป่า" เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตป่าเขานั้น ไม่ได้หมายความว่าชนชั้นนำสยามรับคำนี้มาจากชาวตะวันตกโดยตรง เพราะคำที่ชาวตะวันตกใช้เรียกที่ดูใกล้เคียงที่สุดก็คือ คำว่า "Wild tribe" และ คำว่า "Savage" (เช่นที่พบในหนังสือของ Cupet, 2000) ดังนั้น คำว่า "คนป่า" หรือ "ชาวป่า" ก็ดีต่างเป็นคำที่ชาวสยามหรือคนในภูมิภาคนี้ใช้แต่ดั้งเดิมเพื่อเรียกกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ห่างจากเขตเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเขา (ชายขอบของเมือง) อยู่ก่อนแล้ว ดังเช่นที่หมอบรัดเลย์ ได้รวบรวมไว้ใน *อักษรภาษาไทยฉบับแรก* หรือในเอกสารอื่นๆ อยู่ก่อนแล้ว และก็เป็นเพียงคำที่ใช้เรียกผู้คน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตามเขตที่อยู่อาศัย เช่น คนในเขตเมืองก็เรียกว่า "ชาวเมือง" คนในเขตป่าก็เรียกว่า "ชาวป่า" เป็นต้น แต่เมื่อชนชั้นนำสยามได้รับความรู้ความคิดจากชาวตะวันตกที่ได้ให้คำของมนุษย์ตามวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ชนชั้นนำสยามก็ได้เปลี่ยนท่าที

และกำหนดนิยามความหมายของ “คนป่า” เสียใหม่ ให้มีความหมายตามแนวคิดวิวัฒนาการทางสังคม

ใน พ.ศ.2448 ขุนธรรมาศพาที ครูโรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือน ได้ให้ความหมายของคำว่า “คนป่า” ไว้ในหนังสืออ่านภูมิศาสตร์ เล่ม 2 ที่จัดพิมพ์ขึ้นใน ร.ศ.123 (พ.ศ.2448) เพื่อใช้เป็นตำราเรียน ความว่า

“...คนชาติที่ไม่ศิวิลียส์นั้นเป็นคนไม่มีความรู้คล้ายสัตว์มีแต่ร่างกาย เป็นคนแต่จิตใจยังเหมือนสัตว์อยู่ตรงกับที่เราเรียกว่า “คนป่า” ฉะนั้น...ประเทศใดที่ยังไม่ศิวิลียส์ ประเทศนั้นก็ยังเป็นป่าดง เพราะราษฎร พลเมือง...ยังเป็นคนป่าคนดงอยู่ ... แต่ที่เราจะอวดอ้างว่าเราเป็นชาติศิวิลียส์มากแล้วนั้นก็ไม่ควร เพราะผู้คนของเราที่ยังมีจิตใจ เป็นพาล เป็นคนป่า คนดง ก็ยังมีอีกมาก คนพวกนี้ไม่เคยไม่เล่าเรียน ...จิตใจจึงยังคล้ายสัตว์อยู่” (ขุนธรรมาศพาที อ้างถึงใน ธงชัย วินิจจะกุล, 2546: 31)

สาเหตุที่ขุนธรรมาศพาทีได้ให้ความหมายของ “คนป่า” ในเชิงลบอย่างมาก โดยเปรียบเทียบกับ “คนป่า” หมายถึงกลุ่มชนที่ผู้ห่างไกลความเจริญ ล้าหลัง โง่ ไม่แตกต่างไปจากสัตว์นั้นเป็นผลมาจากการที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้รับแนวคิดของชาวตะวันตกที่ยกย่องความเจริญและอารยธรรม ซึ่งเรียกว่า “ศิวิลียส์” คนของประเทศใดที่ไม่เจริญยอมถูกประณามว่าเป็นคนในทางตรงกันข้ามคนของประเทศใดที่เจริญยอมถูกเรียกว่าเป็นชาติศิวิลียส์ ดังนั้น ความหมายของคนป่าในบทความของพระยาประกาศกิจกรจักรและเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีก็ตั้งอยู่บนฐานคิดที่มองว่า “คนป่า” เป็นพวกที่ล้าหลังป่าเถื่อน (Savage) อันเป็นวิวัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ในขั้นต่ำที่สุด (ประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการวัดระดับความเจริญทางสังคมจะวิเคราะห์ในบทต่อไป)

จะเห็นได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 คำว่า “ชาวเขา” ยังไม่ได้ถูกประดิษฐ์ขึ้นเป็นคำไทย แม้ว่าจะในเวลานั้นชนชั้นนำสยามจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดในเรื่องการจัดจำแนกชาติพันธุ์จากชาวตะวันตก แต่ทว่าตลอดรัชกาลที่ 5 ชนชั้นนำสยามก็ไม่ได้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่บนภูเขาว่า “ชาวเขา” แต่อย่างใด หากยังคงเรียกว่า “คนป่า” หรือ “ชาวป่า” ต่อไป ทั้งๆ ที่เมื่อพิจารณากันไปแล้ว ในเวลานั้นหนังสือต่างประเทศทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสได้เข้ามาในไทยเป็นจำนวนมากแล้วก็ตาม ดังปรากฏอยู่ในหอสมุดพระวชิรญาณ (กรมศิลปากร, 2540) แต่คำว่า “ชาวเขา” ได้พบว่า เริ่มมีการสร้างเป็นคำไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวอังกฤษหลายคนได้เดินทางเข้ามาสำรวจกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสยาม และพบว่าที่ตกเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ชาวอังกฤษได้เรียก “คนป่า” ว่า “Hill tribe” และ “Hill people” คำแรกใช้เรียกกลุ่มคนเผ่าต่างๆ โดยทั่วไปที่อาศัยอยู่บนภูเขา แต่ก็สื่อถึงว่าเป็นกลุ่มคนป่าเถื่อน เพราะถือว่าคนพวกนี้มีพัฒนาการทางสังคมในระดับชนเผ่า ส่วนคำหลังเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ชาวเขา”

ตัวอย่างของชาวอังกฤษที่เดินทางเข้ามาในสยามแล้วใช้คำว่า “Hill tribes” และ “Hill people” ในงานเขียนของเขา เช่น นายเซอร์เบิร์ท วอร์ริงตัน สมิธ (Herbert Warrington Smyth) ผู้ได้รับการว่าจ้างจากราชสำนักสยามให้เดินทางสำรวจแหล่งแร่ ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ “Hill people” หรือ “Hill tribes” ที่แปลเป็นไทยว่า “ชาวเขา” ไว้หลายแห่งในหนังสือเรื่องห้าปีในสยาม (Five Years in Siam) (ดังเช่นที่ปรากฏในหน้า 168-173 ใน Smyth, 1994)

สำหรับ กลุ่มชาติพันธุ์ที่สมิธเรียกว่า “ชาวเขา” ประกอบด้วยชาวข่า ละว้า ละเมิด ข่าสวด ข่ายวน ขมุ (ขมุก) ข่าแจก ย่า ลีซอ (ย่าหยิน) ข่าถิ่น แม้ว มูเซอร์ (พวกฉานเรียก มูโซ)⁹ อี้ก้อ และ กุย (สมิธ, 2544; Smyth, 1994) แต่คำว่า “ชาวเขา” ที่สมิธใช้นี้ก็มีการใช้อยู่ 2 คำด้วยกันคือ คำว่า “Hill tribes” และคำว่า “Hill people” ความแตกต่างของคำทั้งสองก็คือ คำว่า “Hill tribes” สมิธจะใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขา (ยกเว้นชาวลาวและไทย) แต่จะแบ่งแยกย่อยออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มของข่า (Kha) สมิธจะเรียกว่าเป็น “ข่า” ได้แก่ ชาวข่า ละว้า ละเมิด ข่าสวด ข่ายวน ขมุ (หรือขมุก) ข่าเคียน และข่าแจก ส่วนกลุ่มที่สมิธเรียกว่าเป็น “ชาวเขา” หรือ “Hill people” ก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์ย่า ลีซอ (ย่าหยิน) ข่าถิ่น แม้ว มูเซอร์ (มูเซอร์)¹⁰ อี้ก้อ และ กุย (สมิธ, 2544: 181-204; Smyth, 1994: 168-173)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏใช้คำว่า “ชาวเขา” ในงานของชาวต่างชาติคือ งานเขียนของ เคอร์ทีส (Lillian Johnson Curtis) เรื่อง ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม (The Laos of North Siam: seen through the eyes of a missionary) เมื่อ พ.ศ. 2446 เคอร์ทีสเป็นมิชชันนารีชาวอเมริกัน ผู้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 5 ในเขตภาคเหนือของสยาม เคอร์ทีสได้ใช้คำว่า “ชาวเขา” สำหรับเรียกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อต้องการแยกกลุ่มคนที่เป็น “ชาวเขา” ออกจาก “ชาวไต” และ “ชาวลาว” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแบ่งเขตของกลุ่มชาติพันธุ์ให้กับคณะมิชชันนารีในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในภาคเหนือ (กรมศิลปากร, 2543: 28)

⁹ สมิธ ได้กล่าวว่า มีสเตอร์สก็อตต์ ซึ่งนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษในพม่ากล่าวว่าชาวจีนเรียกขามูเซอร์ว่า “ลาไฮ” (Law Hè) ส่วนพวกเขาเรียกตัวเองว่า “ลาฮู” (La Hu) (สมิธ, 2544: 188)

¹⁰ คำว่า “มูเซอร์” นี้บางที่พบว่าเขียนเป็น “มูเซอ” คือ ไม่มี ร์ ในความจริงการเขียนชื่อมูเซอร์ หรือ มูเซอ ก็ไม่ได้มีความแตกต่างกัน เพราะเป็นชื่อที่คนภายนอกเขียนให้ด้วยความเข้าใจของตนเอง หลักเกณฑ์ในการใช้คำว่า มูเซอ หรือ มูเซอร์ ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะเป็นการเขียนชื่อตามที่เอกสารนั้นๆ ได้เขียนไว้

ในด้านของชาวฝรั่งเศส ซึ่งเป็นกลุ่มคนอีกประเทศหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทอย่างสูงในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เข้ามาสำรวจกลุ่มชาติพันธุ์เช่นกัน โดยมีพื้นที่หลักในการสำรวจอยู่ในเขตฝั่งลาว เวียดนาม และกัมพูชา นักสำรวจชาวฝรั่งเศสนิยมใช้คำว่า "Sauvages" (ไซวาจส์) สำหรับเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งจะแตกต่างจากชาวอเมริกันและชาวอังกฤษที่จะใช้คำว่า "Hill tribe" หรือ "Hill people" หรือ "Hill population" โดยไม่พบว่ามีการใช้คำว่า "Montagnard" (มงตายาร์ด) ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศสที่มีความหมายเทียบได้กับคำว่า "Hill tribe"

ตัวอย่างของนักบริหารอาณานิคมชาวฝรั่งเศสที่ได้เข้ามาสำรวจกลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนแถบนี้คือ อาร์มอง (F. J. Harmand) ได้เขียนหนังสือเรื่อง *Le Laos et les populations Sauvages de L'Indochine* ต่อได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษภายใต้ชื่อ *Laos and the Hilltribes of Indochina* ก่อนที่งานเขียนของอาร์มองจะได้รับการรวมเป็นเล่มนั้น อาร์มองได้เขียนเรื่องราวการสำรวจตัดเป็นบทความ ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ระหว่าง ค.ศ. 1878-1879 ใน *Le Tour du Monde* ในหนังสือของอาร์มอง กลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับการจัดวางในฐานะของ "คนป่า" นั้นแทบจะหมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นชาวข่ากลุ่มต่างๆ กระทั่งชาวลาวด้วย

ให้หลังจากการสำรวจของอาร์มองประมาณ 20 ปี คณะสำรวจของปาวี (Pavie) ได้สำรวจดินแดนอินโดจีนอีกครั้งในการสำรวจครั้งนี้ถือเป็นการสำรวจเต็มรูปแบบที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้าน กัปตันกูเปต์ (Captain P. Cupet) เป็นผู้สำรวจทางด้านชาติพันธุ์ได้เขียนงานขึ้นมาจำนวนสองชิ้นหนึ่งในนั้นคือ เรื่อง *Chez les Populations Sauvages du Sud de l'Annam* ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1893 กัปตันกูเปต์เรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ว่า "Sauvages" เช่นกัน

เมื่อถึงตรงนี้จะสังเกตเห็นได้ว่า ชาวฝรั่งเศสนิยมใช้คำว่า "Sauvages" หรือ "คนป่า/ชาวป่า" เป็นหลัก หากยึดถือตามหลักการจัดลำดับชั้นทางสังคมมนุษย์ที่ให้สังคมวัฒนธรรมในระดับต่ำสุดเป็นสังคมป่าเถื่อน (Savagery) แล้ว การใช้คำว่า "Sauvages" ของชาวฝรั่งเศสย่อมต้องการสื่อให้เห็นชัดถึงพัฒนาการทางสังคมของคนในภูมิภาคนี้ที่จัดว่าป่าเถื่อนอย่างที่สุด อย่างไรก็ตาม มีข้อสงสัยว่า ผู้ที่แปลงานเขียนของชาวฝรั่งเศสจากภาษาฝรั่งเศสมาเป็นภาษาอังกฤษในปัจจุบันได้ใช้คำว่า "Sauvages" ในความหมายเดียวกับคำว่า "Hilltribes" ดังนั้น โดยนัยคำว่า "Hilltribes" ก็อาจมีความหมายไม่ต่างจากคำว่า "Sauvages" มากนัก แต่คำว่า "Hilltribes" ก็ดูจะจงใจใช้เฉพาะคนที่อาศัยในเขตภูเขาเท่านั้น ไม่ครอบคลุมกว้างขวางเหมือนคำว่า "Sauvages" ที่ใช้กับทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกมองว่าต่ำกว่าตน (ชาวฝรั่งเศส)

ประเด็นของการรับคำว่า "ชาวเขา" มาใช้ในสังคมไทยนี้มีนักวิชาการกล่าวถึงไว้พอสมควร ปนัดดา บุญยสาระนัย ได้ให้ความเห็นว่าคำว่า "ชาวเขา" แปลความมาจากคำว่า "Hill tribe" อันหมายถึง กลุ่มชนที่ดำรงชีวิตอยู่ในบริเวณเทือกเขาสูง โดยเจ้าอาณานิคมอังกฤษเริ่มใช้คำนี้เป็น

ครั้งแรก เพื่อเรียกคนกลุ่มต่างๆ ที่อาศัยอยู่ตามภูเขาสูงในเขตประเทศฯ สหภาพพม่าว่า “ชาวเขา” (ปนัดดา บุญยสารระนัย, 2546: 85) เช่นเดียวกับที่แมคคินนอน (McKinnon) ได้กล่าวถึงที่มาของคำว่า “ชาวเขา” ว่าเป็นคำที่ใช้กันในพม่าโดยรับมาจากมหาอำนาจอังกฤษ ซึ่งเรียกกลุ่มคนที่อยู่ในที่สูงว่า “ชาวเขา” (Hill tribes) แปลตามศัพท์ว่าหมายถึง คนที่อาศัยอยู่ในภูเขาหรือเทือกเขา และปัจจุบันในพม่าถูกใช้เป็นการมาตรฐานที่เป็นทางการ (แมคคินนอน อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2541: 92-135)

อย่างไรก็ตาม คำว่า “ชาวเขา” อาจไม่ได้มาจากคำว่า “Hill tribe” (หรือบางครั้งเขียนติดกันว่า “Hilltribe”) เสมอไปดังเห็นได้จากที่สมิธได้ใช้คำว่า “Hill people” ร่วมด้วย ซึ่งมีความหมายค่อนข้างตรงตัวกว่า เพราะคำว่า “tribes” จะมีความหมายกว้างๆ ถึงกลุ่มคนที่มีเชื้อสายเดียวกัน มีประเพณี ภาษา ศาสนา ฯลฯ คล้ายกัน และเป็นคำที่แบ่งคนตามลำดับพัฒนาการทางสังคม ส่วนคำว่า “people” จะแปลว่า บุคคล (person) ที่เป็นทั้งผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก (Oxford University, 2005: 1078; 1578) ดังนั้น คำว่า “ชาวเขา” ก็สามารถถ่ายทอดมาจากคำว่า “Hill people” ได้เช่นเดียวกัน ดังเห็นได้จากกรณีของสมิธที่ใช้คำว่า “Hill tribe” ในฐานะของคำเรียกรวมกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มที่อยู่บนภูเขา แต่ใช้คำว่า “Hill people” สำหรับเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่ชา

อย่างไรก็ตาม ทั้งคำว่า “Hill tribes” และ “Hill people” ก็ไม่พบว่ามีการแปลออกมาเป็นภาษาไทยว่า “ชาวเขา” แต่อย่างไรในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่กลับมาพบในปีแรกของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6)

สาเหตุประการหนึ่งที่ชนชั้นนำสยามเลือกที่จะรับวัฒนธรรมจากชาวอังกฤษ (หรือผู้ที่ใช้ภาษาอังกฤษ เช่น อเมริกัน) เนื่องจากชนชั้นนำสยามมีความไว้วางใจอังกฤษมากกว่าฝรั่งเศส รัชกาลที่ 5 ทรงมุ่งมั่นที่จะดำรงสัมพันธไมตรีกับอังกฤษ และทรงจ้างที่ปรึกษาชาวอังกฤษจำนวนมาก ดังนั้น พระองค์และข้าราชการบริพารจึงทั้งได้รับความรู้และเรียนรู้ศัลบายในการควบคุมหัวเมืองจากชาวอังกฤษ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2539: 384-385) นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงส่งบุตรหลานของพระองค์จำนวนมากไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษด้วย ตัวอย่างเช่น รัชกาลที่ 6

ผลจากความนิยมชมชอบ ซึ่งนำมาสู่การรับวัฒนธรรมความรู้จากชาวอังกฤษ ในที่สุดชนชั้นนำสยามจึงได้แปลคำว่า “Hilltribes” หรือ “Hill people” เป็นภาษาไทยว่า “ชาวเขา”

คำว่า “ชาวเขา” ปรากฏใช้ครั้งแรกในพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ จำนวน 2 เรื่องด้วยกันคือ พระราชพงศาวดารพม่า ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ.2455 และ พงศาวดารไทยใหญ่ ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ.2456 หนังสือทั้งสองเรื่องเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์แบบชาวตะวันตก เนื้อหาภายในเป็นการอ้างอิงข้อมูลจากหนังสือของชาวอังกฤษที่เข้าไปปกครองพม่าในฐานะของอาณานิคม นอกจากข้อมูลประวัติศาสตร์แล้ว สิ่งที่ชนชั้นนำสยามรับมาด้วยก็คือ การรับความคิดและคำต่างๆ ที่สังคมไทยไม่มีเข้ามาใช้ด้วย ดังนั้น จึงปรากฏ

การแปลคำว่า "Hill tribes" หรือ "Hill people" เป็นภาษาไทยมาใช้ในงานเขียนของพระองค์ท่านด้วย อาจกล่าวได้ว่า พระองค์เป็นผู้แรกที่ใช้คำว่า "ชาวเขา" ในงานเขียนที่เผยแพร่โดยทั่วไป

กลุ่มชาติพันธุ์ที่หนังสือทั้งสองเล่มเรียกว่า "ชาวเขา" นั้นพบว่า มีอยู่หลายกลุ่มด้วยกัน ตัวอย่างเช่นในพระราชพงศาวดารพม่า ได้แก่ "พวกอะซ่า หรือกอ (คือซ่า)" เป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในแคว้นแคว้นเชียงตุง (กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2505: 84) ซึ่งเป็นเมืองที่มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อน นอกจาก "อะซ่า" แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏกล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้ตามที่ทางการไทยในปัจจุบันจัดเป็น "ชาวเขา" ได้แก่ ละว้า ลีซอ (ลีซอ) หรือ ยอยิน¹¹, ลาหุ (บางที่เขียน ลาฮู) หรือ มุโซ และ กะเหรี่ยง เป็นต้น

ส่วนใน พงศาวดารไทยใหญ่ เล่ม 2 กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนภูเขาไว้ในเรื่อง "กสิกรรมบนเขาเขิน" ความว่า

"มนุษย์ชาติบรรดาที่อยู่บนเขา โดยมากหยอดข้าวไว้สำหรับกินเลี้ยงชีพครอบครัวของตนเท่านั้น... ในหมู่พวกเขา และหมู่ลาฮูข้างเหนือก็ปลูกกันมาก พวกเขาป่าเลี้ยงชีพอยู่ด้วยถั่ว พวกเขาเลี้ยงชีพด้วยข้าวโพดและข้าวสาลีบ้าง และพวกมุงกินข้าวโพดอินเดียเม็ดโตๆ อย่างให้ม้ากิน... พวกชาวเขาเดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง... ไม่มีชาวเขาเขินพวกไหนนอกจากพวกกะจิ้น¹²ที่ตั้งรายๆ อยู่ที่โน้นบ้างที่นี้บ้าง... มีพวกกะจิ้นที่อยู่ใกล้กับพวกไทยใหญ่น้อยครัวซึ่งมีสัตว์พาหนะตัว 1 หรือ 2 ตัว กล้าเที่ยวไปไกลๆ แต่นอกจากคนชนิดนี้แล้วก็ไม่มีพวกชาวเขาหน้าไหน ล้าแดงอาการค้าขายเป็นให้แลเห็นแปลกตาเลย"

(กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2505: 65-66)

จากข้อความที่ยกมาจากพงศาวดารไทยใหญ่นั้น ความหมายของ "ชาวเขา" เกิดจากการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ตามถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการสร้างคำเพื่อจัดกลุ่มคนอย่างกว้างๆ ในสังคมไทยมาช้านาน แต่การเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างว่าเป็น "ชาวเขา" ของชาวอังกฤษ

¹¹ "ลีซอ" หรือ "ยอยิน" คือ ชาวลีซอ หรือ ลีซุ (Lisu) ในปัจจุบัน

"ลาหุ" หรือ "มุโซ" บางครั้งเขียนว่า ลาฮู คือ ชาวมูเซอ หรือ ลาหู่ (Lahu) ในปัจจุบัน ความแตกต่างของการสะกดเป็นผลมาจากการถอดเสียงจากภาษามูเซอมาเป็นภาษาไทย ซึ่งไม่สามารถถอดเสียงมาเป็นคำอ่านได้ตรง ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติ

¹² "กะจิ้น" คือ กะฉิน (Kachin) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในพม่าทางตอนเหนือเป็นจำนวนมาก ในภาคเหนือของไทยพบบ้างแต่มีจำนวนน้อยมาก

ก็ได้สร้างแนวเทียบเคียงอย่างดีให้กับรัฐบาลสยามว่าจะสามารถใช้เรียกกับกลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างว่าเป็น “ชาวเขา” ซึ่งได้อาศัยอยู่ในขอบเขตของรัฐสยามสมัยใหม่

ดังนั้น ในที่นี้จึงสามารถสรุปได้ว่า คำว่า “ชาวเขา” ที่ใช้แพร่หลายในสังคมไทยปัจจุบันนี้เป็นคำยืมที่มาจากนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นคำที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการปกครองกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาทางตอนเหนือของพม่า โดยเฉพาะในเขตรัฐฉาน ซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาที่เต็มไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ลิขิต ธีรเวคิน ได้ตั้งข้อสังเกตว่า คำว่า “ชาวเขา” เริ่มปรากฏในเอกสารทางราชการไทยเมื่อรัฐได้เริ่มให้ความสนใจกับคนในพื้นที่สูงภายหลังการสำรวจ “ชาวเขา” ของ “สยามสมาคม” ในปี 2463 (ลิขิต ธีรเวคิน, 2511) ซึ่งมีความเป็นไปได้เช่นกันแต่อย่าลืมว่า “สยามสมาคม” เป็นองค์กรเฉพาะที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อคนชั้นสูงในสังคม ได้แก่ ขนชั้นนำสยาม และชาวต่างประเทศ ปริมาณเอกสารที่ตีพิมพ์ออกมาก็มีจำนวนไม่มากนัก ดังนั้น การใช้คำว่า “ชาวเขา” ก็คงยังคงกระจุกตัวอยู่เฉพาะในพื้นที่ศูนย์กลางทางอำนาจคือกรุงเทพฯ

การใช้คำว่า “ชาวเขา” อย่างแพร่หลายเพื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่บนภูเขาทางภาคเหนือพบว่า เริ่มต้นอย่างจริงจัง ในปลายทศวรรษ 2460 หลักฐานชิ้นสำคัญคือ หนังสือ **ภูมิศาสตร์ประเทศสยาม** ของกรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้รับการตีพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ.2468 เพื่อใช้เป็นตำราเรียนวิชาภูมิศาสตร์ของเด็กนักเรียน

ในหนังสือ **ภูมิศาสตร์ประเทศสยาม** พบว่ามีการใช้ทั้งคำว่า “ชาวป่า” และ “ชาวเขา” แต่ก็มี การแบ่งแยกที่ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งเป็นการสังเกตจากระดับพัฒนาการทางสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่า “ชาวป่า” ที่พบในหนังสือเล่มนี้มีเพียงกลุ่มชาติพันธุ์เดียว คือ “เขม้งหรือเงาะ” พวกนี้ “เป็นชาวป่าอยู่ตามภูเขาและป่า” แต่ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ก็แสดงให้เห็นชัดว่าชื่อเรียก เขม้งหรือเงาะนั้นเป็นชื่อเรียกที่คนภายนอกเรียกหาได้เป็นชื่อเรียกที่กลุ่มชาติพันธุ์นี้เรียกตัวเอง เพราะในหนังสือได้ระบุว่า “(เขาเรียกพวกของเขาเองว่า ก็อบ)”¹³ (กรมตำรา, 2468: 335)

¹³ “เขม้งหรือเงาะ” เป็นคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ในภาษามลายู นอกจากเขม้งแล้ว ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีลักษณะทางกายภาพและภาษาคคล้ายคลึงกันคือ “ซาไก” แต่ชาวไทยเรียกรวมว่า “เงาะป่า” เหตุที่เรียกเช่นนั้นเนื่องมาจากมีมหายักษ์ลักษณะใกล้เคียงกับเปลือกองเงาะ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545: 3) จิตร ภูมิศักดิ์ ได้อธิบายว่า “ซาไก” ในภาษามลายูแปลว่า ไพร่เมืองขึ้น หรือ คนที่อยู่ใต้อำนาจปกครอง ชาวมลายูเรียกชนพวกนี้ว่า “โอรังซาไก” ซึ่งแปลว่า คนใต้อำนาจหรือพวกซี้ซ่า สาเหตุที่เป็นซี้ซ่าเพราะแพ้สงครามกับชาวมลายู ชาวซาไกไม่พอใจให้เรียกตัวเองเช่นนั้น พวกเขาจึงเรียกตัวเองว่า “โอรังดาร์ต” แปลว่า คนของแผ่นดิน หรือ โอรังบูเกต แปลว่า คนอยู่ตามภูเขา ส่วนเขม้ง ในพัทลุง และตรังเรียกตัวเองว่า เมนิก หรือ เมนิ แปลว่า คน (จิตร ภูมิศักดิ์, 2544: 295-296)

สำหรับ กลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าเป็น "ชาวเขา" ในหนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วย "ละว้า เป็นพวกชาวเขา" และ "ของ พวกของเป็นชาวเขา"¹⁴ เป็นต้น เนื้อหาตอนหนึ่งที่ได้บรรยายถึงประวัติของเมืองสำคัญแต่ละเมืองในภาคเหนือได้มีการจัดกลุ่มของ "ชาวเขา" ไว้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ในประวัติของเมืองน่านได้บรรยายไว้ว่า เมืองน่าน "มีพลเมืองประมาณ 160,000 คน ในจำนวนนี้มีพวกชาวเขา เช่น ขมุ ฮ่อ เย้า แม้ว ทิน ลื้อ รวมอยู่ด้วยประมาณ 6,000 คน" (กรมตำรา, 2468: 147)

สาเหตุที่เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายนี้ว่า "ชาวเขา" หนังสือเล่มนี้ได้ให้เหตุผลไว้ว่า "ชาติที่เป็นชาวเขา คือทำมาหากินอยู่บนเขา เช่นชาติ แม้ว เย้า จีน ช่า" (กรมตำรา, 2468: 144) ดังนั้นจำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น "ชาวเขา" ในหนังสือเล่มนี้ทั้งหมดจึงมีจำนวน 10 กลุ่ม

จากการจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบในหนังสือภูมิศาสตร์ประเทศไทยได้แสดงให้เห็นได้ชัดว่า ในราวปลายทศวรรษ 2460 การเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ใดว่าเป็น "ชาวเขา" ได้ให้ความสำคัญกับการเรียก/จัดกลุ่มตามสภาพภูมิศาสตร์เป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้พบว่า ลื้อ และเขินถูกจัดกลุ่มว่าเป็น "ชาวเขา" ไปด้วย ถึงอย่างไรก็ตาม หากนึกถึงความจริงแล้ว ประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 6 ยังเต็มไปด้วยพื้นที่ป่า คนลาว คนไทยเองก็กระจายอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าทั่วประเทศ แต่ในหนังสือเล่มนี้จะไม่เรียกคนไทยและลาวว่าเป็นชาวป่า ทั้งนี้เพราะชนชั้นนำสยามต่างตระหนักดีถึงความหมายของคำว่า "ชาวป่า"

ในขณะที่หนังสือภูมิศาสตร์ประเทศไทยได้ถูกพิมพ์เผยแพร่ใช้ในฐานะตำราเรียนที่แพร่หลายไปยังมณฑลต่างๆ ทั่วประเทศสยามในปี 2468 ในปีเดียวกันนี้เองได้ปรากฏว่ามีการตีพิมพ์หนังสือเรื่อง ประวัติสังเขปชนชาติแม้ว เย้า มุเซอร์ ขึ้น ทั้งนี้เพื่อใช้แจกในงาน "สยามรัฐพิพิธภัณฑ์" (The Siamese Kingdom Exhibition) ที่จัดขึ้นในกรุงเทพฯ หนังสือเล่มนี้นั้นได้รับการเรียบเรียงโดยข้าราชการและปลัดประจำจังหวัดมณฑลพายัพ ดังนั้น จึงทำให้มีการใช้ภาษาท้องถิ่นของคนภาคเหนือ (คนเมือง) เรียก "ชาวเขา" ว่า "ชาวดอย" คำว่า "ดอย" นี้คนในภาคเหนือใช้สำหรับเรียกภูเขาน้อยใหญ่

กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสามกลุ่มคือ แม้ว (ม้ง) เย้า (เมี่ยน) และมุเซอร์ (ลาฮู่) นั้นจัดได้ว่าเป็น "ชาวดอย" ด้วยกันทั้งสามกลุ่ม แต่ที่ปรากฏใช้คำว่า "ชาวดอย" ในเนื้อหาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีเพียงกลุ่มชาวแม้ว และเย้า เท่านั้น ความว่า "แม้วเป็นคนชาวดอยชาติหนึ่ง" และ "เย้าเป็นคนชาวดอยชาติหนึ่ง" (ประวัติสังเขปชนชาติแม้ว เย้า มุเซอร์, 2475) แต่ในกรณีของชาวมุเซอร์

¹⁴"ของ" เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครพนมแดนเขมร ทางเขมรเรียกว่า "ของ" เช่นกัน รัชกาลที่ 4 เรียกว่า "ช่าของ" โจว ต้า กวน ราชทูตจีนได้บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. 1839 ว่าทางราชสำนักเขมรถูกของว่าเป็นชนชาติชั้นต่ำ จนกลายเป็นคำด่า พวกนี้คือที่ไทยรวมเรียกว่า เขมรป่าดง แต่ ของ มักพบเรียกตัวเองว่า "มโนะห์" และ "มินิก" แปลว่า คน (จิตร ภูมิศักดิ์, 2544: 294-295)

หนังสือประวัติสังเขปชนชาติแก้ว เย้า มูเซอร์ ไม่ได้เรียกว่า "ชาวดอย" แต่หากมีการเล่นคำด้วยการเติมไม้โทเข้าไปตรงคำว่าดอย ทำให้คำว่า "ชาติดอย" เปลี่ยนเป็นคำว่า "ชาวด้อย" ดังเห็นได้จากเมื่อกล่าวถึงชาวมูเซอร์ ได้เขียนว่า "มูเซอร์เป็นคนชาติด้อยชาติหนึ่ง" (ประวัติสังเขปชนชาติแก้ว เย้า มูเซอร์, 2475)

หนังสือเล่มนี้เมื่อตรวจสอบทั้งหมดไม่พบมีที่พิมพ์ผิด อีกทั้งก่อนหน้าคำว่า "ด้อย" ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ได้ใช้คำว่า "ชาติ" แทนที่จะใช้คำว่า "ชาว" ซึ่งแสดงว่า ผู้เขียนหนังสือจงใจใช้คำว่า "ชาติด้อย" ดังนั้น การใช้คำว่า "ชาติด้อย" จึงเป็นความจงใจของผู้ที่เรียบเรียงเขียนหนังสือเล่มนี้ จากความจงใจนี้เอง ได้สะท้อนว่า การแพร่กระจายของคำศัพท์ใดคำหนึ่งย่อมไปพร้อมกับความหมาย "ชาติด้อย" นั่นก็คือ ความด้อยกว่าทางอำนาจระหว่างผู้เขียนกับผู้ที่ถูกเขียนถึง ผู้เขียนก็คือ บรรดาข้าราชการชาวสยาม ซึ่งได้รับการอบรมการศึกษาและรับความรู้สมัยใหม่ที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง

นอกจากการใช้คำว่า "ชาติด้อย" สำหรับเรียกชาวมูเซอร์แล้ว ด้วยพัฒนาการของการจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากที่เป็น "ชาวเขา" ในภายหลังนั้นเดิมก็คือกลุ่มของ "ชาวป่า" หรือ "คนป่า" ซึ่งโดยนัยความหมายของคำว่า "ชาวป่า" หรือ "คนป่า" นั้นมีความหมายถึงกลุ่มคนที่ล้าหลัง ดังนั้น การเป็น "ชาวเขา" จึงถูกให้ความหมายไม่ได้แตกต่างไปจากการเป็น "ชาวป่า" มากนัก เพราะพื้นที่ป่าและเขา/ดอยต่างก็เป็นพื้นที่ห่างไกลจากเมือง ซึ่งหมายถึงความเจริญ (ศิวิไลซ์) บางครั้งจึงพบว่ามีกรรวมคำสองคำคือ "ชาวป่า" และ "ชาวเขา" / "ชาวดอย" เข้าด้วยกันเป็น "ชาวป่าชาวดอย" หรือ "ชาวป่าชาวเขา" ความหมายของคำดังกล่าวนี้จึงเป็นทั้งการสื่อถึงสภาพภูมิประเทศกับนิเวศวิทยาที่อยู่อาศัยและความด้อยกว่าทางสังคมวัฒนธรรมในเวลาเดียวกันด้วย ดังเห็นได้จากในหนังสือเรื่อง ปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ นายบุญมี ตุงคนาค ผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูนได้กล่าวถึงพลเมืองในจังหวัดไว้เมื่อ พ.ศ.2477 ว่า "พลเมือง... โดยมากเป็นชาวเมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลอย และเงิน อันเป็นคนพื้นเมืองมาแต่โบราณ... ตอนเหนือนับตั้งแต่ลำพูนขึ้นไปต่อเขตเชียงใหม่เป็นชาวพื้นเมือง นอกจากนี้ยังมีชาวป่าชาวดอย คือ พวกเกรียง ซึ่งชาวพื้นเมืองเรียกว่า "ยาง" อีกเป็นจำนวนมาก" (ปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ, 2539: 151-152)

การใช้คำว่า "ชาวป่าชาวดอย" นี้ย่อมสันนิษฐานว่าคำทั้งสองเป็นคำที่สามารถใช้ได้แทนกันได้ และเป็นคำที่แสดงถึงความรู้สึกของความแตกต่างระหว่างชาวเมือง-ชาวป่า-ชาวเขาได้เป็นอย่างดี เพราะในขณะที่กล่าวถึงชาวเมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลอย และเงิน คนเหล่านี้มีสถานะเป็น "คนพื้นเมืองมาแต่โบราณ" ในขณะที่ "พวกเกรียง" (กะเหรี่ยง) จัดเป็น "ชาวป่าชาวดอย" ย่อมสะท้อนถึงความรู้สึกที่ "เกรียง" ไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันกับพลเมืองของจังหวัดลำพูน

หนังสือประวัติสังเขปชนชาติแม่ัว เย้า มูเซอร์ ไม่ได้เรียกว่า “ชาวดอย” แต่หากมีการเล่นคำด้วยการเติมไม้โทเข้าไปตรงคำว่าดอย ทำให้คำว่า “ชาติดอย” เปลี่ยนเป็นคำว่า “ชาวด้อย” ดังเห็นได้จากเมื่อกล่าวถึงชาวมูเซอร์ ได้เขียนว่า “มูเซอร์เป็นคนชาติด้อยชาติหนึ่ง” (ประวัติสังเขปชนชาติแม่ัว เย้า มูเซอร์, 2475)

หนังสือเล่มนี้เมื่อตรวจสอบทั้งหมดไม่พบมีที่พิมพ์ผิด อีกทั้งก่อนหน้าคำว่า “ด้อย” ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ได้ใช้คำว่า “ชาติ” แทนที่จะใช้คำว่า “ชาว” ซึ่งแสดงว่า ผู้เขียนหนังสือจงใจใช้คำว่า “ชาติด้อย” ดังนั้น การใช้คำว่า “ชาติด้อย” จึงเป็นความจงใจของผู้ที่เรียบเรียงเขียนหนังสือเล่มนี้ จากความจงใจนี้เอง ได้สะท้อนว่า การแพร่กระจายของคำศัพท์ใดคำหนึ่งย่อมไปพร้อมกับความหมาย “ชาติด้อย” นั่นก็คือ ความด้อยกว่าทางอำนาจระหว่างผู้เขียนกับผู้ที่ถูกเขียนถึง ผู้เขียนนี้ก็คือ บรรดาข้าราชการชาวสยาม ซึ่งได้รับการอบรมการศึกษาและรับความรู้สมัยใหม่ที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง

นอกจากการใช้คำว่า “ชาติด้อย” สำหรับเรียกชาวมูเซอร์แล้ว ด้วยพัฒนาการของการจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากที่เป็น “ชาวเขา” ในภายหลังนั้นเดิมก็คือกลุ่มของ “ชาวป่า” หรือ “คนป่า” ซึ่งโดยนัยความหมายของคำว่า “ชาวป่า” หรือ “คนป่า” นั้นมีความหมายถึงกลุ่มคนที่ล้าหลัง ดังนั้น การเป็น “ชาวเขา” จึงถูกให้ความหมายไม่ได้แตกต่างไปจากการเป็น “ชาวป่า” มากนัก เพราะพื้นที่ป่าและเขา/ดอยต่างก็เป็นพื้นที่ห่างไกลจากเมือง ซึ่งหมายถึงความเจริญ (ศิวิลลิซ) บางครั้งจึงพบว่ามีการรวมคำสองคำคือ “ชาวป่า” และ “ชาวเขา” / “ชาวดอย” เข้าด้วยกันเป็น “ชาวป่าชาวดอย” หรือ “ชาวป่าชาวเขา” ความหมายของคำดังกล่าวนี้จึงเป็นทั้งการสื่อถึงสภาพภูมิประเทศกับนิเวศวิทยาที่อยู่อาศัยและความด้อยกว่าทางสังคมวัฒนธรรมในเวลาเดียวกันด้วย ดังเห็นได้จากในหนังสือเรื่อง ปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ นายบุญมี ตุงคนาคร ผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูนได้กล่าวถึงพลเมืองในจังหวัดไว้เมื่อ พ.ศ.2477 ว่า “พลเมือง... โดยมากเป็นชาวเมืองยอง เมืองยู่ เมืองหลอย และเงิน อันเป็นคนพื้นเมืองมาแต่โบราณ... ตอนเหนือนับตั้งแต่ลำพูนขึ้นไปต่อเขตเชียงใหม่เป็นชาวพื้นเมือง นอกจากนี้ยังมีชาวป่าชาวดอย คือ พวกเกี๋ยง ซึ่งชาวพื้นเมืองเรียกว่า “ยาง” อีกเป็นจำนวนมาก” (ปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ, 2539: 151-152)

การใช้คำว่า “ชาวป่าชาวดอย” นี้ย่อมสันนิษฐานว่าคำทั้งสองเป็นคำที่สามารถใช้ได้แทนกันได้ และเป็นคำที่แสดงถึงความรู้สึกของความแตกต่างระหว่างชาวเมือง-ชาวป่า-ชาวเขาได้เป็นอย่างดี เพราะในขณะที่กล่าวถึงชาวเมืองยอง เมืองยู่ เมืองหลอย และเงิน คนเหล่านี้มีสถานะเป็น “คนพื้นเมืองมาแต่โบราณ” ในขณะที่ “พวกเกี๋ยง” (กะเหรี่ยง) จัดเป็น “ชาวป่าชาวดอย” ย่อมสะท้อนถึงความรู้สึกที่ “เกี๋ยง” ไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันกับพลเมืองของจังหวัดลำพูน

2.2.2 พัฒนาการของคำว่า “ชาวเขา” ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายอย่าง นับตั้งแต่กลุ่มคนที่เขียน พุด และจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “ชาวเขา” ได้เปลี่ยนผ่านมาสู่มือของประชาชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.2475 ที่ทำให้ชนชั้นนำสยามหมดอำนาจลง แต่ที่สำคัญไปกว่านี้ก็คือ สังคมไทยเริ่มรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับ “ชาวเขา” มากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จากภายนอกประเทศข้ามเข้ามายังฝั่งประเทศไทยมากขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงหนีจากสงครามปราบปรามชนกลุ่มน้อย (สมโชค สวัสดิ์รักษ์, 2540) ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องจัดระเบียบกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งจากปัจจัยภายในคือ กระแสความคิดชาตินิยมไทย ทำให้รัฐบาลและประชาชนเกรงว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เพราะมองว่า กลุ่มคนที่ไม่ใช่ไท (ย) จะไม่จงรักภักดีต่อชาติ ซึ่งเป็นผลมาจากสถานการณ์คอมมิวนิสต์ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2539; ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2541; ตามไท ดิลกวิทยรัตน์, 2546)

ด้วยเหตุนี้เอง สังคมไทยนับตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกจึงเกิดการตื่นตัวและให้ความสำคัญกับการจัดการควบคุมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ (ที่ไม่ใช่ไทและไทย) ทั้งที่อพยพเข้ามาและอยู่อาศัยมาก่อนหน้า นับตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาจะพบบงานเขียนเกี่ยวกับ “ชาวเขา” มากขึ้น มีการนิยามความหมายของคำว่า “ชาวเขา” อย่างชัดเจน มีการกำหนดว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างเป็น “ชาวเขา” กระทั่งมีการก่อตั้งหน่วยงานภาครัฐที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับ “ชาวเขา” โดยเฉพาะ

ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเพิ่งจบลงไปได้ไม่นานนั้น ทั้งคนฝ่ายรัฐบาลและในภาคประชาชนเองยังไม่ได้กำหนดลงไปอย่างชัดเจนว่า กลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างคือ “ชาวเขา” บางครั้งจึงเรียก “ชาวเขา” ด้วยคำดั้งเดิมว่าเป็น “ชาวป่า” หรือบ้างเรียกว่า “ชาวป่าชาวเขา” นี้ยังคงใช้สืบเนื่องมาตลอดแม้ว่าจะมีการกำหนดว่า กลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างที่รัฐจะเรียกว่า “ชาวเขา” เมื่อ พ.ศ. 2502 ก็ตาม ตัวอย่างเช่น ในงานเขียนชื่อดังของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เรื่องชาวเขาในไทยที่พิมพ์จำหน่ายเมื่อ พ.ศ.2506 เป็นต้น (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545)

ก่อนหน้าที่รัฐบาลจะกำหนดให้กลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็น “ชาวเขา” สังคมไทยรับรู้อยู่แล้วว่า กลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างควรจัดว่าเป็น “ชาวเขา” ดังเห็นได้จากในหนังสือภูมิศาสตร์ประเทศสยาม ซึ่งได้กล่าวถึงไปแล้ว ดังนั้น เมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 2490 ผู้คนในสังคมไทยมีความรับรู้เกี่ยวกับ “ชาวเขา” มากขึ้น คำว่า “ชาวเขา” มีการใช้อยู่ทั่วไปและมีความแพร่หลายทั้งในเขตภาคกลางและภาคเหนือแล้ว ดังตัวอย่างที่พบในวารสารคนเมือง ที่ตีพิมพ์ขึ้นในปลายทศวรรษ 2490 กลุ่มชาติพันธุ์ที่พบว่า ผู้เขียนบทความในวารสารคนเมืองเรียกว่า “ชาวเขา” มีอยู่หลายกลุ่มได้แก่ “อีโก้” เช่นในบทความเรื่อง “อีโก้ที่ดอยเหมย” ความว่า “ชาวเขาเผ่าอีโก้ เป็นชาวเขาอีกเผ่าหนึ่ง”

(ล.ธรรมพิทักษ์, 2498: 95) ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เรียกว่า “ชาวเขา” อีกเช่น กะเหรี่ยง ลัวะ มูเซอ ปาดอง (กะเหรี่ยงคอยาว) ในความจริงแล้วก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์ใดที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่ไทยและอาศัยอยู่ในเขตภูเขาแทบทั้งหมดได้ถูกจัดว่าเป็น “ชาวเขา” ทั้งสิ้น ดังนั้นในวารสารเล่มนี้ จึงมีคอลัมน์พิเศษต่างหากที่เรียกว่า “สารคดีชุดชาวเขา” นั้นแสดงให้เห็นว่า เรื่องของ “ชาวเขา” ในสังคมไทยเวลานั้นได้รับความนิยมอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ในบรรดางานเขียนช่วงทศวรรษ 2490 ที่เขียนถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่า “ชาวเขา” ที่ดีที่สุดนั้นคือ งานเขียนที่เกิดขึ้นในต้นทศวรรษ 2490 อันเป็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงรายชื่อนุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ท่านได้เขียนงานเขียนเรื่อง 30 ชาติในเชียงราย ตีพิมพ์ใน พ.ศ.2493 เป็นครั้งแรก ตรงกับสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ภายในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้จำกัดการเขียนถึงเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น “ชาวเขา” เท่านั้น แต่ได้เขียนครอบคลุมชนชาติต่างๆ ในเชียงรายทั้งหมด ได้แก่ ชาวเหนือ เงี้ยวหรือไทยใหญ่ จีนตองซู ไตยง ไตหย่า¹⁵ ลื้อแจ้ง ลื้อน้ำอู ลื้อเชียงรุ่ง ลื้อห้วยเม็ง ลื้อเชียงคำ ไตน่าน ไตเมืองเหนือ ไทยใต้ ลาวอินโดจีน ฮ่อ แยก ม่าน จีน ญวน ลัวะ ยางหรือกะเหรี่ยง ยางดอย ยางน้ำ ยางดง ยางสวยกะบาน ยางขาว ยางแดง ยางกะเลอ แม้ว แม้วขาว แม้วดำ แม้วลาย ช่ามู ช่าเมต ช่าฮอก เย้า อี้ก้อ แชรืซอ มูเซอดำ มูเซอแดง และสุดท้ายคือ กุ้ย

กลุ่มชาติพันธุ์ที่บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ จัดจำแนกว่าเป็น “ชาวเขา” คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่ไทย ถึงกระนั้น แม้ว่าบางกลุ่มชาติพันธุ์จะไม่ใช่ไทยก็ตาม แต่ในสำนึกของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ที่เขียนถึงในหนังสือเล่มนี้ล้วนแล้วแต่เป็น “พลเมืองในจังหวัดเชียงราย” ข้อมูลจำนวนตัวเลขของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดที่ได้สำรวจไว้ใน พ.ศ.2490 มีจำนวน 487,118 คน ซึ่งถือว่ามีจำนวนมากที่เดียว บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ กล่าวว่า “ส่วนมากเป็นชาวเหนือ ไทยใหญ่ ลื้อ ไตหย่า ลาวอินโดจีน กะเหรี่ยง ลัวะ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีชาวต่างประเทศหลายชาติ เช่น จีน ฮ่อ พม่า ญวน แยก ฯลฯ ชาวเขา เช่น ช่ามู ช่าเมต¹⁶ แม้ว เย้า มูเซอ อี้ก้อ แชรืซอ กุ้ย” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 2) เมื่อเข้าไปสำรวจการจัดลำดับเนื้อหาอย่างละเอียดเปรียบเทียบกับผลงานลำดับต่อมาที่สำคัญคือ ชาวเขาในไทย ก็พบว่านับตั้งแต่กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะลงมาถึงกุ้ยนี้เองที่บุญช่วยถือว่าเป็น “ชาวเขา”

¹⁵ “ไตหย่า” ออกเสียงใกล้เคียงกับคำว่า “ไทใหญ่” แต่ไม่ได้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์นี้ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2547: 67) กล่าวว่า “ไต” หมายถึงคนไทยในอาณาจักรมณฑลยูนนานโดยทั่วไป ส่วน “หย่า” หมายถึงชื่อเมืองที่ตั้งบ้านเรือน ดังนั้น คำว่า “ไตหย่า” จึงหมายความว่าคนไทยเมืองหย่า

¹⁶ “ช่าเมต” หรือ ละเมียด (Lamet) ช่าเมตมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตแขวงเมืองฮุน เมืองไซ ในเขตอินโดจีน มีที่อพยพเข้ามาในเชียงรายเพื่อรับจ้างชั่วคราว (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547)

งานเขียนของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นับว่ามีคุณูปการต่อผู้ที่สนใจเรื่อง "ชาวเขา" อย่างสูง เพราะในช่วงทศวรรษ 2490 นั้นมีงานศึกษาเกี่ยวกับ "ชาวเขา" ในประเทศไทยโดยคนไทยที่ศึกษาอย่างละเอียดและเป็นระบบน้อยมาก งานเขียนเรื่อง 30 ชาติในเชียงรายจึงเป็นหนังสือที่โดดเด่นอย่างมากในยุคนั้น จอมพล ป.พิบูลสงครามและหลวงวิจิตรวาทการผู้เขียนคำนิยมให้กับหนังสือเล่มนี้จึงกล่าวชื่นชมผลงานของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์อย่างมาก เพราะเป็นงานเขียนที่ช่วยให้เกิดความรู้กระจ่างว่า กลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างที่ควรจัดว่าเป็นไทย งานเขียนเรื่อง 30 ชาติในเชียงรายจึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งที่ชนชั้นนำสยามเคยใช้สำรวจกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอาณาเขตของตน เพราะการเขียนงานเรื่อง 30 ชาติในเชียงรายของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นั้นเกิดขึ้นในช่วงที่ท่านเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย

จากความรู้ที่สั่งสมมาของสังคมไทยว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดควรจัดเป็น "ชาวเขา" และประกอบกับบริบททางประวัติศาสตร์ที่พื้นที่ตามแนวชายแดนได้มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น การเข้ามาของก๊กมินตั๋ง (ทหารจีนคณะชาติ) ในช่วงทศวรรษ 2490 กรณีของประชากร "ชาวเขา" ที่เพิ่มมากขึ้นในเขตภาคเหนือและตะวันตกอันเป็นผลมาจากการอพยพเข้ามาตามแนวชายแดนเป็นจำนวนมาก เป็นต้น (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2541; บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547) จากสถานการณ์เหล่านี้เอง เมื่อเข้าสู่รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลจึงได้กำหนดลงไปอย่างชัดเจนว่า กลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างเป็น "ชาวเขา" ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมสถานการณ์ตามแนวชายแดนและพื้นที่ห่างไกลจากอำนาจรัฐบาลที่กรุงเทพฯ

ใน พ.ศ.2502 รัฐบาลได้จัดตั้ง "คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา"¹⁷ ขึ้น ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย การก่อตั้งของคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขานี้เองได้ทำให้คำว่า "ชาวเขา" เป็นคำเรียกกลุ่มชนบนภูเขาอย่างเป็นทางการ กลุ่มชาติพันธุ์ที่รัฐจัดให้เป็น "ชาวเขา" ดังได้กล่าวไปแล้วมีเพียง 9 กลุ่มหลักได้แก่ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีเก้อ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2538: 72)

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติกลุ่มเป้าหมายที่คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาดำเนินงานมากที่สุดคือกลุ่มชาวม้ง อาข่า กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และลัวะ ทั้งนี้เพราะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเป็นจำนวนมากในเขตไทย มีการปลูกฝิ่น และต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ (ตัวอย่างเช่นใน

¹⁷ "คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา" พัฒนารูปร่างมาจาก "คณะกรรมการสงเคราะห์ประชาชนไกลคมนาคม" ที่ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2499 ในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม การดำเนินการส่วนใหญ่มุ่งความสนใจไปที่ "ชาวเขา" ที่รัฐมองว่าเป็นปัญหา ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น "คณะกรรมการชาวเขา" ใน พ.ศ.2511 (พรพนนิภา วุฒิกุล, 2517) แสดงให้เห็นว่าในความเป็นจริงในระดับรัฐบาลเป็นอย่างไรเรื่องของชาวเขา รัฐบาลได้เริ่มมีความคิดว่า "ชาวเขา" เป็นปัญหาระดับชาติแล้ว

กระทรวงมหาดไทย กรมประชาสงเคราะห์, 2505; ชมรมศึกษาและวิจัยชาวเขา, 2517: 265; ขจัดภัย บรูซพัฒน์, 2515)

นอกเหนือจากที่รัฐบาลจะกำหนดอย่างตายตัวว่า กลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างเป็น “ชาวเขา” แล้วนั้น รัฐบาลยังได้กำหนดด้วยว่าพื้นที่จังหวัดใดเป็นพื้นที่ของ “ชาวเขา” ซึ่งเป็นวิธีการจัดแบ่งตามระบบมหาดไทย คือ การใช้อำนาจทางการเมืองเข้าจัดแบ่งพื้นที่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ.2516 “คณะกรรมการชาวเขา” (เปลี่ยนชื่อมาจากคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา) ได้ประกาศพื้นที่ที่มี “ชาวเขา” อยู่มีจำนวนทั้งหมด 21 จังหวัด ประกอบด้วย ตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย น่าน แพร่ อุตรดิตถ์ เลย เพชรบูรณ์ พิษณุโลก ลำพูน ลำปาง กำแพงเพชร สุโขทัย นครสวรรค์ อุทัยธานี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ “ชาวเขา” ในแต่ละจังหวัดจะมีการจัดตั้ง “คณะอนุกรรมการชาวเขาส่วนจังหวัด” ขึ้นเพื่อปกครอง (กรมประชาสงเคราะห์, 2521ข: 7)

อย่างไรก็ตามเป็นเรื่องน่าแปลกใจที่คำว่า “ชาวเขา” เป็นคำที่ใช้แพร่หลายมาเป็นเวลานาน แต่เจ้าหน้าที่ภาครัฐบางคนกลับมองว่าเป็นคำที่บัญญัติขึ้นใหม่ เจ้าหน้าที่ท่านหนึ่งของกรมประชาสงเคราะห์ (ไม่ได้ระบุชื่อไว้) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับคำว่า “ชาวเขา” ไว้ในหนังสือวิจัยชาวเขา 2512-2515 ของชมรมศึกษาและวิจัยชาวเขา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ตีพิมพ์ใน พ.ศ.2517) ความว่า

“คำว่า “ชาวเขา” เป็นคำใหม่ที่นำมาใช้เรียกเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง ก่อนนั้นประมาณ 20 ปีที่ล่วงมา [นำประมาณ พ.ศ.2498] เราเรียกชนกลุ่มนี้ว่า “ชาวป่าชาวดอย” ต่อมาเรียกว่า “ชาวเขา” ตามสภาพความเป็นอยู่ชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหุบเขา และไหล่เขาระหว่างเทือกเขาสูงเป็นแนวสลับซับซ้อนต่อกันไป” (ชมรมศึกษาและวิจัยชาวเขา, 2517: 265)

นอกจากนี้ในบทความเรื่องนี้ยังได้ระบุจำนวนของเผ่าชาวเขาไว้อีกด้วย กล่าวคือ “ชาวเขานี้มีอยู่หลายเผ่า แต่ที่รัฐบาลให้ความสำคัญและมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมีอยู่ 6 เผ่าใหญ่คือ แม้ว เย้า ลีซอ กะเหรี่ยง มูเซอ และอีก้อ นอกจากนี้มีเผ่าอื่นๆ ที่มีจำนวนน้อยได้แก่ ถิ่น ชมุ ลัวะ (ลัวะ) ละว้า และไทยใหญ่ เป็นต้น สำหรับจีนฮั่นนั้นแม้จะตั้งถิ่นฐานอยู่บนเขาปะปนอยู่กับชาวเขาเผ่าต่างๆ แต่ทางการไม่ถือว่าเป็นชาวเขา” (ชมรมศึกษาและวิจัยชาวเขา, 2517: 265)

จะสังเกตได้ว่า ในความหมายเชิงปฏิบัติการแล้ว “ไทยใหญ่” ได้ถูกจัดเป็น “ชาวเขา” ด้วย ทั้งนี้เพราะอยู่อาศัยในพื้นที่เขตภูเขาปะปนร่วมกับ “ชาวเขา” โดยทั่วไปเช่นกัน และเป็นประชากรที่

มีเป็นจำนวนมาก แต่ในทางตรงกันข้ามจีนฮ่อที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาเช่นกัน แต่ไม่ได้รับการจัดให้เป็น “ชาวเขา” ทั้งนี้เป็นเพราะ

“จีนฮ่อเป็นคนจีนที่เคยอาศัยอยู่ตามพื้นราบและมีอารยธรรมวัฒนธรรมรุ่งเรืองมาช้านาน หากแต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองทำให้ต้องอพยพจากประเทศจีนเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และถูกจำกัดเขตให้อยู่เฉพาะในบริเวณพื้นที่ภูเขา มีสภาพการตั้งชุมชนและการดำรงชีพคล้ายคลึงกับชาวเขา” (สมภพ ลาชโรจน์ และคณะ, 2528: คำนำ)

นอกเหนือไปจากการตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาที่ทำให้คำว่า “ชาวเขา” แพร่หลายและใช้อย่างเป็นทางการแล้ว ความแพร่หลายของคำว่า “ชาวเขา” คงเกิดขึ้นจากหนังสือเรื่องหนึ่งที่ทำให้บุญช่วย ศรีสวัสดิ์มีชื่อเสียงที่สุดคือ หนังสือเรื่อง ชาวเขาในไทย ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2506 หรือในฉบับภาษาอังกฤษที่มีชื่อว่า The Hill Tribes of Siam ซึ่งเป็นหนังสือที่ได้รับรางวัลในฐานะของหนังสือดีเด่นจากสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ.2509 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ มาพระราชทานรางวัลให้ด้วยพระองค์เอง ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงแพร่หลายในสังคมไทยเป็นอย่างมากทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ แน่นนอนว่า เรื่องราวของ “ชาวเขา” ในไทยย่อมเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง

จากชื่อของหนังสือฉบับภาษาอังกฤษจะเห็นได้อย่างหนึ่งว่า คำว่า “Hill Tribes” ในความเข้าใจของคนไทยแล้วจะแปลว่า “ชาวเขา” ดังนั้นจึงแสดงว่า คนในช่วงทศวรรษ 2500 ได้ยอมรับว่าคำว่า “ชาวเขา” แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “Hill Tribes” ด้วยเหตุนี้เอง วิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงได้ใช้คำว่า “Hill Tribes” เป็นชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

การใช้คำว่า “ชาวเขา” เป็นชื่อหนังสือของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นี้ย่อมแสดงว่า สังคมไทยในเวลานั้นยอมรับถึงการมีตัวตนที่ดำรงลักษณะของความเป็นหน่วยของกลุ่มชาติพันธุ์ชุดหนึ่งเอาไว้ กระทั่งอาจรวมถึงอัตลักษณ์บางประการที่กลุ่มชาติพันธุ์มีอยู่ร่วมกัน หนึ่งในนั้นก็คือ การเป็นกลุ่มชนที่อยู่อาศัยบนภูเขา และไม่ใช่อุบัติที่พูดจาภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทย ดังเห็นได้จากที่บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ได้เขียนอธิบายไว้ด้านหลังสุดของหนังสือเรื่องชาวเขาในไทย (พ.ศ.2506) ว่า

“ชาวเขาในไทย แบ่งแยกออกเป็นตระกูลต่างๆ ดังต่อไปนี้ ตระกูล ออสโตร-เอเชียติก... ได้แก่ พวกชาไก... ตระกูลนิกริโต... ได้แก่ พวกเขียมัง... ตระกูลทิเบต-พม่า... ได้แก่ พวกกะเหรี่ยง, ตองซู้, กับพวกสาขาชนชาติโล-โล คือ พวกมูเซอ, ก้อ และลีซอ ตระกูลมอญ-เขมร... ได้แก่ พวกกะว้า, ชาต่างๆ,

ผีตองเหลือง ตระกูลจีน ได้แก่แม่ัว, และเย้า พวกชาวซาไก, เขียมัง, กะเหรี่ยง, ละว้า, ผีตองเหลือง, ช่าต่างๆ ยังไม่จัดว่าเป็นชาวเขาที่เดียว เพราะพวกนี้อาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบติดกับเชิงเขา บางพวกอยู่บนเนินเขาเดี่ยวๆ ... มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในไทย ส่วนพวกที่อาศัยอยู่บนภูเขา ได้แก่ ชาวมุเซอ, ชาวลีซอ, ชาวแม่ัว, ชาวเย้า, ชาวก้อ พวกนี้มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศจีน” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545: 460-461)

ดังนั้นการจะเรียกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็น “ชาวเขา” จึงเป็นเรื่องของการจัดแบ่งจากภาษาศาสตร์ แต่ที่ล้าคัญคือ “ชาวเขา” ได้ถูกใช้ในความหมายว่าไม่ใช่กลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทย สำหรับ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาที่บุญช่วย ศรีสวัสดิ์เขียนถึงในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเงาะป่า ซาไก เขียมัง กะเหรี่ยง ตองสู๋ ละว้า ช่า ช่ามู ช่าเมต ช่าถิน ช่าฮอ ผีตองเหลือง มุเซอ หรือ ลาฮู มุเซอแดง มุเซอดำ มุเซอกู้ย มุเซอเซเล แซลีสอ เย้า อี้ก้อ และแม่ัว รวม 21 กลุ่มชาติพันธุ์ย่อย แต่อาจรวมเหลือได้เพียง 13 กลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งนับว่ามีความใกล้เคียงกับจำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่รัฐถือว่าเป็น “ชาวเขา” คือมีจำนวน 9 กลุ่มชาติพันธุ์

ถึงแม้ว่าชื่อหนังสือจะใช้เฉพาะคำว่า “ชาวเขา” ก็ตาม แต่มักพบเสมอว่า บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้ใช้คำว่า “ชาวป่าชาวเขา” เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เป็น “ชาวเขา” ภายในเนื้อหาของหนังสือเกือบตลอด การใช้คำว่า “ชาวป่าชาวเขา” นี้ย่อมสื่อถึงความคิดที่มองว่า “ชาวเขา” คือ “ชาวป่า” หรือก็คือ กลุ่มชนที่มีความล้าหลังทางด้านสังคมและวัฒนธรรม การใช้คำดังกล่าวปรากฏอยู่ในเนื้อหาตอนหนึ่ง เช่น “บรรดาชาวป่าชาวเขาในประเทศไทย ไม่มีชนชาติใดจะมีจำนวนมากเท่ากะเหรี่ยง” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545: 49)

ประเด็นของการเรียก “ชาวเขา” กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ว่าเป็น “ชาวป่าชาวเขา” นี้มีผู้ที่ไม่พอใจเช่นกัน เพราะตระหนักดีถึงความหมายโดยนัยของคำว่า “ชาวป่า” ใน พ.ศ.2508 ร.ต.อ. มนัส ขันธทัตบำรุง ตำรวจตระเวนชายแดน ได้วิจารณ์การใช้คำว่า “ชาวป่าชาวเขา” ของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ไว้ในวิทยานิพนธ์ของตนที่เสนอต่อคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2508 เพราะไม่เห็นด้วยกับการใช้คำนี้ เพราะร.ต.อ.มนัส มองว่า “ชาวเขา” นั้นแท้จริงแล้วไม่ใช่ “ชาวป่า” ตามที่บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ได้ใช้คำนี้เสมอในหนังสือเรื่องชาวเขาในไทย ร.ต.อ. มนัส ได้วิจารณ์ไว้ว่า

“การที่จะใช้คำว่า “ชาวป่าชาวเขา” แทนนั้น เป็นการมองสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวเขาผิดไปจากความเป็นจริงอยู่มากทีเดียว ทั้งนี้เพราะคำว่า “ชาวป่า” นั้นมีความหมายโน้มเอียงไปในทางปราศจากความเจริญหรือยังไม่

เจริญ มีสภาพความป่าเถื่อนปรากฏอยู่ ดูคล้ายกับว่าสังคมชาวเขามีวิถีชีวิตเกือบเหมือนสัตว์เดือรั้งจัน เรียกว่ามีวัฒนธรรมขั้นนรปศุกรรม (Savage Culture) อันเป็นระยะเริ่มแต่สมัยมีมนุษย์ขึ้น... ซึ่งได้แก่พวก ดิมีเตอร์ เซมัง หรือเงาะ ยิ่งกว่านั้นชาวเขาเผ่าต่างๆ นั้นต่างก็มีได้มีวิถีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมขั้นอนารยธรรมโดยแท้จริง (Barbarian Culture) ... โดยความเป็นจริงแล้วชาวเขาได้ต่อสู้ดิ้นรนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เสกสร้างและสะสมวัฒนธรรมโดยเอกเทศของตนไว้ตกทอดสืบต่อกันมาจนถึงสังคมชาวเขาปัจจุบัน จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าชาวเขาไม่มีความเจริญ... แต่อาจสรุปได้ว่าสังคมชาวเขานั้นมีสภาพทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับใดระดับหนึ่งระหว่างวัฒนธรรมขั้นอนารยธรรมและอารยธรรม... การที่มีคำว่าชาวป่ารวมอยู่ด้วยอาจทำให้บุคคลต่างๆ ที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมชาวเขาเล็กซึ่งพออาจมองไปว่าชาวเขาไม่มีความเจริญ... คำว่า "ชาวเขา" ย่อมมีความหมายว่า "ผู้อาศัยอยู่บนเนินสูงหรือคนที่อยู่ประจำบนเนินสูง" (มนัส ชันธทัตบำรุง, 2508: 21-23)

อย่างไรก็ตาม ข้อวิจารณ์ของ ร.ต.อ.มนัส ที่ดูคล้ายกับการปกป้องศักดิ์ศรีของ "ชาวเขา" ที่ไม่ต้องการให้ใครเข้าใจผิดว่า "ชาวเขา" เป็นกลุ่มคนที่ล้าหลังที่สุดนั้นก็ตั้งอยู่บนฐานคิดไม่ได้แตกต่างไปจากบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ มากนัก คือ เป็นการมองคนตามแนวคิดการจัดลำดับวิวัฒนาการทางสังคม แต่อาจจะตีหน้อยตรงที่ ร.ต.อ.มนัสมองว่า "ชาวเขา" เป็นพวกที่ไม่ได้ล้าหลังป่าเถื่อนอย่างที่สุด แต่เป็นกลุ่มคนที่พัฒนามาในระดับหนึ่งแล้ว ซึ่งเป็นผลมาจากการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม

การใช้คำว่า "Hill Tribes" ของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ในงานแปลภาคภาษาอังกฤษของเขานั้น คงเป็นผลมาจากที่คำว่า "Hill Tribes" ในช่วงเวลานั้นคือ ทศวรรษ 2500 เป็นคำที่คนในสังคมเข้าใจดีกว่ามีความหมายเท่ากับ "ชาวเขา" หนังสือเล่มหนึ่งของชาวต่างชาติที่มีอิทธิพลอย่างสูงกับงานเขียนจำนวนมากของนักวิชาการ นักสารคดีชาวไทยคือ หนังสือเรื่อง The Hill Tribes of Northern Thailand (ชาวเขาแห่งภาคเหนือของประเทศไทย) ของมิชชันนารีชาวอเมริกันชื่อ กอร์ดอน ยัง (Gordon Young) ซึ่งได้รับตีพิมพ์ครั้งแรก ใน พ.ศ.2505 หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยมมากแต่ไหน่นั้นสามารถดูได้จากงานเขียนที่ผลิตขึ้นหลัง พ.ศ.2505 ที่มักกล่าวถึงหนังสือเล่มนี้เสมอ (เช่น รำภี กุลสมบุรณ์, 2516; สนั่น วงศ์พิ้วพันธุ์, 2516 เป็นต้น) ซึ่งมีผลทำให้คำว่า "Hill Tribes" ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า "ชาวเขา" (เช่น สอ เสถบุตร, 2521)

สาเหตุที่หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างมาก เนื่องจกงานเขียนเรื่องนี้มีเนื้อหาสั้นกระชับ มีการจัดจำแนกด้วยระบบภาษาศาสตร์ มีแผนที่เส้นทางการอพยพ ตัวเลขจำนวน

ประชากร และรายได้ของ “ชาวเขา” บางกลุ่ม จึงทำให้มีความสะดวกต่อการอ้างอิงในหลายๆ ด้าน กลุ่ม “ชาวเขา” ประกอบด้วยอาข่า ละหู่ณี และละหู่ณะ (มุเซอแดง และมุเซอดำ) ละหู่เซเล (มุเซอเซเล) ละหู่ซี (มุเซอซี) ลีซอ (ลีซอ) แม้ว เย้า ละว้า ซ่ามู ถิ่นและซ่าว่า ยัมบีหรือผีตองเหลือง กะเหรี่ยง สะกอรี กะเหรี่ยงโปว์ กะเหรี่ยงบวอย ตองสู้ และฮ่อ ชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ก็กรวดอนได้อาศัยเกณฑ์ของชื่อเรียกที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้เรียกตัวเอง มากกว่าจะเป็นชื่อที่คนอื่นเรียก ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงความผิดพลาดของการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ผิด (Young, 1982) และป้องกันความผิดพลาดในการจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่คนภายนอกมักจัดจำแนกผิดพลาดเสมอ

ตัวอย่างหนึ่งของอิทธิพลของการจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ได้ให้เป็น “ชาวเขา” จากหนังสือของกรวดอนสามารถเห็นได้จากหนังสือเรื่องพี่น้องชาวเขา ของรำภี กุลสมบุรณ์ ที่พิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2516 ความว่า

“ชาวเขา เป็นชื่อเรียกกลุ่มเผ่าพันธุ์หนึ่งของหมู่ชนที่อพยพจากบริเวณตอนใต้ของจีนมาอาศัยอยู่บนภูเขาสูง ในดินแดนภาคเหนือของสหภาพพม่า ไทย และแหลมอินโดจีน หมู่ชนที่เรียกรวมกันอย่างกว้างๆ ว่า “ชาวเขา” นั้นเป็นพวกที่รักษาเอกลักษณ์ ในด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่ และขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของตนให้เห็นได้อย่างเด่นชัด เป็นต้นว่า การแต่งกายประจำเผ่า หนังสือเรื่องนี้มีความมุ่งหมายที่จะกล่าวถึงชาวเขาบางเผ่าในประเทศไทย เช่น กะเหรี่ยง ลาฮู ลีซอ ซ่าก้อ แม้ว เย้า และว่าเท่านั้น การจัดจำแนกเผ่าพันธุ์ชาวเขาในประเทศไทย นั้นถือตามรายงานของนาย Oliver Gordon Young” (รำภี กุลสมบุรณ์, 2516: 1)

ในที่ยังมีข้อสังเกตอย่างหนึ่งด้วยว่า ชื่อหนังสือ “พี่น้องชาวเขา” เป็นชื่อหนังสือที่สะท้อนความหมายของความพยายามในการผสมผสาน “ชาวเขา” ให้อยู่ในฐานะที่เป็นพี่น้องกับคนไทย ซึ่งเป็นประเด็นที่ทั้งภาครัฐและประชาชนกำลังให้ความสนใจอย่างมาก (เช่น ชมรมศึกษาและวิจัยชาวเขา, 2517)

ใน พ.ศ.2515 ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ ผู้มีความรู้เกี่ยวกับ “ชาวเขา” ท่านหนึ่ง ได้เขียนหนังสือชื่อ “ชาวเขา” ซึ่งต่อมาได้ปรับปรุงอีกครั้งและตีพิมพ์ใหม่ใน พ.ศ.2528 ภายได้ชื่อหนังสือเดียวกันคือ “ชาวเขา”

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่า “ชาวเขา” ที่ขจัดภัยให้ความสำคัญมีเพียง 6 กลุ่มเท่านั้นในหนังสือได้แก่ “แม้ว เย้า กะเหรี่ยง มุเซอ ลีซอ อีก้อ” (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2528) ที่มาของการให้ความสนใจเฉพาะ 6 กลุ่มของขจัดภัยนี้เกิดขึ้นจากปัจจัยแวดล้อมทางการเมืองอย่างที่ได้อธิบายไปแล้วคือ ในช่วงทศวรรษ 2510 ที่ภายหลังจากการประกาศการห้ามซื้อขายฝิ่นทำให้บางกลุ่มได้

ถูกรัฐแห่งเล็งได้แก่ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีโก้ กะเหรี่ยง แต่ข้อมูลที่น่าสนใจอย่างหนึ่งในหนังสือเล่มนี้คือ มีผลสำรวจของสหประชาชาติเมื่อ พ.ศ.2511 แบบเป็นตารางข้อมูลมาด้วย ในตารางนั้นได้จัดให้ "ฮ้อ ลี้อ" เป็นกลุ่มของ "ชาวเขา" ด้วย (ขจิตภัย บุรุษพัฒน์, 2528: 8-9) แสดงว่า ในความคิดของสหประชาชาติมองว่า ลี้อ และฮ้อ ต่างก็เป็นกลุ่มของ "ชาวเขา" คือ เป็นการมองจากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมากกว่าเกณฑ์อื่น เช่น ภาษาศาสตร์ หรือเชื้อชาติ

ในปีเดียวกันนี้ (พ.ศ.2528) วันช พุกษะศรี ผู้อำนวยการของศูนย์วิจัยชาวเขา ได้กล่าวว่า

"คำว่าชาวเขานั้น เป็นคำที่ทางราชการยังไม่ได้ให้คำนิยามที่แน่นอนไว้ แต่น่าจะเทียบได้กับคำว่า Tribal people หรือ Tribesman ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึงกลุ่มชนที่รวมตัวเองกันเป็นชาติพันธุ์หรือเผ่าๆ มีภาษาพูด การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตต่างๆ ไปแตกต่างและล้ำหลังกว่าชนส่วนใหญ่ในประเทศ" (วันช พุกษะศรี, 2528: 2)

ดังนั้น หากกล่าวไปแล้ว เกณฑ์ "ความล้ำหลัง" ทางสังคม และการมีวัฒนธรรมแตกต่างจากคนในประเทศไทยนี้เอง ที่ได้ใช้เป็นหลักในการจัดแบ่งเรียกว่ากลุ่มใดเป็น "ชาวเขา" และเป็นที่มาของการใช้คำว่า "Hill Tribes" เป็นหลัก ซึ่งจะกล่าวไปแล้ว การจัดให้กลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็น "ชาวเขา" ในช่วงสมัยหลังสงครามโลกเป็นต้นมาไม่ได้เกี่ยวข้องหรือคำนึงถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นความหมายแรกสุดของการสร้างคำว่า "ชาวเขา" เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป เพราะคำว่า "ชาวเขา" ไม่ได้มีความหมายตรงตัว แต่มีความหมายแฝงอยู่

วันช พุกษะศรี ได้กล่าวต่อไปอีกด้วยว่า ในความจริงแล้ว หากจะนำเกณฑ์เรื่องความล้ำหลังทางสังคมมาจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่บนภูเขาแล้ว อาจสามารถจัดรวมได้ถึง 21 กลุ่ม โดยเป็นการอ้างอิงจากรายงานของคณะสำรวจของนายเลอบาร์ที่ได้จัดแบ่งไว้เมื่อ พ.ศ. 2507 แต่จำนวนกลุ่มข้างต้นก็ไม่ได้มีความหมายมากนัก เพราะทางการได้ให้ความสนใจเฉพาะบางกลุ่มชาติพันธุ์เท่านั้น ความว่า

"ในบรรดากลุ่มชน 21 กลุ่มดังกล่าวเชื่อว่าทุกกลุ่มจะจัดอยู่ในกลุ่มชนที่ทางการเรียกรวมๆ ว่าชาวเขานั้นก็หาไม่ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกำหนดว่าชนกลุ่มใดที่เป็นชาวเขาโดยนัยของทางราชการ ซึ่งเรื่องนี้ น่าจะยึดถือกลุ่มประชากรเป้าหมาย... ในปัจจุบันคำว่าชาวเขานั้นครอบคลุมถึงกลุ่มชน 9 เผ่าคือ แม้ว ซึ่งเรียกตัวเองว่า ม้ง; เย้า ซึ่งเรียกตัวเองว่า อิวเมียน; มูเซอ ซึ่งเรียกตัวเองว่า ละหู่; กะเหรี่ยงหรือชาวภาคเหนือเรียกว่า ยาง แต่เรียกเผ่าของตนตามชื่อของกลุ่มย่อย

ละว้าหรือที่ชาวภาคเหนือเรียกว่า ลัวะ; ถิ่นซึ่งเรียกตัวเองว่า มาลหรือไปรี แล้วแต่กลุ่มย่อย และขมุ” (วันส พุกษะศรี, 2528: 3-4)

แท้จริงแล้วการนิยามเป็นผลมาจากเป้าหมายทางการเมืองมากกว่าที่จะจัดประเภทตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่อาศัย ดังเห็นได้จากที่ต่อมาสถาบันวิจัยชาวเขา (ศูนย์วิจัยชาวเขา) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ **สรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2538** ความว่า

“ยังไม่มีคำจำกัดความคำว่า “ชาวเขา” เป็นทางการ แต่โดยทางปฏิบัติที่ถือตามกลุ่มเป้าหมายของกรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งได้รับการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขานั้น ชาวเขาหมายถึงกลุ่มชน 9 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีก้อ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ”

ลักษณะที่บ่งชี้ถึงความเป็น “ชาวเขา” ตามที่สถาบันวิจัยชาวเขาอธิบายไว้คือ

“หากวิเคราะห์ชาวเขาโดยสาขาวิชาการต่างๆ พอสรุปได้ว่า ชาวเขาเป็นกลุ่มชนที่มีความเจริญของกลุ่มในระดับชาติตระกูล (Tribal stage) สังคมชาวเขายังคงเป็นสังคมยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด (Traditional Society) ยิ่งกว่าเหตุผลอื่นๆ” (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2538: 72)

ลักษณะที่บ่งชี้ความเป็น “ชาวเขา” เท่าที่ผ่านมามีจำนวนมากมาย ซึ่งจะค่อยๆ วิเคราะห์กันไป แต่วิธีการอธิบายความเป็น “ชาวเขา” ข้างต้นได้สะท้อนถึงความคิดทางสังคมและการเมืองที่ซ่อนเร้นอยู่ คือ วิธีการจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ใดให้เป็น “ชาวเขา” ข้างต้นได้แสดงถึงการจัดแบ่งที่อ้างอิงอยู่บนพื้นฐานความคิดในการลำดับวิวัฒนาการทางสังคมหรือที่เรียกว่า “ลัทธิดาร์วินทางสังคม” (Social Darwinism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เน้นความเจริญของพัฒนาการทางสังคม โดยสะท้อนว่า “ชาวเขา” เป็นกลุ่มชนในชั้นล่างของวิวัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ (หรือในสังคมนั้น) อย่างไรก็ตาม นั่นคงไม่ใช่ประเด็นสำคัญเท่ากับการถูกนิยามว่าเป็น “ชาวเขา” ได้แสดงออกถึงความเป็นอื่นในสังคม และเป็นเรื่องของอำนาจของรัฐที่ใช้ในการจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ว่าใครคือ “ชาวเขา” ดังเห็นได้จากการที่สถาบันวิจัยชาวเขา ได้กล่าวว่า

“ในปัจจุบันคำว่า “ชาวเขา” อาจกล่าวได้ว่าเป็นคำที่มีความหมายพิเศษสำหรับประเทศไทย เนื่องจากรัฐบาลถือว่า ชาวเขาที่เกิดในประเทศไทยมีสิทธิ

เป็นพลเมืองไทย ดังนั้นคำว่า “ชาวเขา” จึงไม่รวมถึงกลุ่มชนที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับชาวเขาที่เพิ่งอพยพเข้ามาในประเทศไทยหลังปี พ.ศ.2518 จากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และหลังปี พ.ศ.2519 จากประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า” (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2538: 73-74)¹⁸

ดังนั้น ความหมายของ “ชาวเขา” ในปัจจุบันจึงใช้เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยในประเทศไทยมาก่อน พ.ศ.2518 และ พ.ศ.2519 ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาหลังจาก พ.ศ. 2518 และ พ.ศ.2519 จะเรียกว่า ผู้อพยพ แม้ว่าจะจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับ “ชาวเขา” ที่อยู่อาศัยมาก่อน พ.ศ.2518 และ พ.ศ.2519 ก็ตาม ทางกรมจะไม่จัดว่าเป็น “ชาวเขา” คำว่า “ชาวเขา” ในทศวรรษ 2510 จึงเป็นคำที่มีความหมายพิเศษอย่างมาก ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รัฐกำหนดปี พ.ศ. 2518 และ พ.ศ.2519 เป็นปีที่ตัดแบ่งความเป็น “ชาวเขา” นั้นเป็นผลมาจากสงครามและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ประเทศลาว) เมื่อ พ.ศ.2518 และประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า (ประเทศพม่า) เมื่อ พ.ศ. 2519 ซึ่งส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์จากทั้งสองประเทศอพยพเข้ามาสู่ฝั่งประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้เอง รัฐได้ประกาศใช้นโยบายรวมพวกอย่างเป็นทางการตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2519 เพื่อป้องกันการเข้ามาปะปนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาภายหลัง (กระทรวงมหาดไทย กรมประชาสงเคราะห์, 2521; ขจัดภัย บุษปะพัฒน์, 2538: 142)

สาเหตุที่รัฐได้ประกาศใช้นโยบายกับ “ชาวเขา” นั้นเป็นผลมาจากความเชื่อที่ว่า “ชาวเขา” จะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้น นอกจากจะจัดแบ่งให้ “ชาวเขา” ก่อนหน้า พ.ศ.2518 และ พ.ศ. 2519 เป็น “ชาวเขา” แล้ว รัฐบาลยังได้สร้างคำใหม่ขึ้นมาเพื่อใช้เรียก “ชาวเขา” ซึ่งสะท้อนถึงนโยบายรวมพวก คือ คำว่า “ชาวไทยภูเขา” ดังนั้น นับตั้งแต่ พ.ศ.2516 เป็นต้นมาจึงเริ่มปรากฏใช้คำว่า “ชาวไทยภูเขา” โดยทั่วไป ตัวอย่างเช่นเมื่อ พ.ศ.2517 ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 12 เมษายน ได้พาดหัวข่าวว่า “ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง 2 หมู่บ้านร้องทุกข์” (ไทยรัฐ, 2517)

¹⁸ ผู้เขียนเคยเดินทางไปอยู่ในหมู่บ้านน้ำบ่อสะเป่ของชาวลีซอ ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อ พ.ศ.2548 หมู่บ้านนี้เคยได้รับการสำรวจจากทางการไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2515-2517 แต่เรื่องน่าเศร้าก็คือ เด็กที่เกิดในหมู่บ้านนั้นบนผืนแผ่นดินไทยกลับไม่ได้รับสัญชาติไทยด้วยข้ออ้างของทางการว่าเป็นพ่อแม่เป็นคนไร้สัญชาติ ทำให้เด็กขาดโอกาสในการศึกษา และเดินทางไปทำงานในจังหวัดอื่นไม่ได้ เรื่องที่เล่านี้ไม่ได้เขียนเพื่อเรียกร้องความยุติธรรม เพราะในปัจจุบันได้มีข่าวว่าทางการกำลังพิจารณาการให้สัญชาติแก่คนเหล่านี้อยู่แล้วก็เป็นข่าวมากกว่า 2 ปีแล้ว ที่ยังมีท่าทีจะเป็นข่าว (ลือ) ต่อไป แต่เรื่องเล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าการให้สัญชาติของรัฐไทยตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ในเรื่องของอำนาจมากกว่าความถูกต้องทางกฎหมาย

เป็นต้น นโยบายนี้มีเจตนาอย่างหนึ่งว่า ต้องการให้ “ชาวเขา” มีสำนึกของความเป็นไทย (ชัชฎภัย บุรุษพัฒน์, 2538: 142)

สุเทพ สุนทรภัสร์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านมานุษยวิทยา ได้ชี้ให้เห็นว่า เพื่อสร้างความเป็นเนื้อเดียวกันให้เกิดขึ้น รัฐบาลจึงได้พยายามสร้างคำและคตินโยบายต่างๆ ขึ้นมา การแทรกคำว่า “ไทย” ลงไปในคำเรียกกลุ่มชนต่างๆ นั้นเป็นความพยายามในการแทรกแซงผสมผสานลักษณะของความเป็นศูนย์กลางขึ้น ความเป็นไทยจึงได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็น และเติมคำว่า “ไทย” แทรกลงไปในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้งที่มีอยู่จริงและไม่มีอยู่จริง ซึ่งในไม่ช้าจะก่อให้เกิดความสำนึกใหม่และเกิดกระบวนการสูญเสียวัฒนธรรม (Deculturation) ขึ้นในเวลาเดียวกัน เช่น “ชาวเขา” ก็เปลี่ยนไปเป็น “ชาวไทยภูเขา” “คนเหนือ” ก็เปลี่ยนไปเป็น “ไทยเหนือ” หรือ “ชาวมุสลิม” ในภาคใต้ของไทยก็เปลี่ยนเป็น “ชาวไทยมุสลิม” เป็นต้น (สุเทพ สุนทรภัสร์, 2546) รัฐคิดว่าการสร้างสำนึกให้ “ชาวเขา” เป็น “ชาวไทยภูเขา” นี้จะยังนำไปสู่การแก้ไขปัญหามากหลายเรื่องเช่น การตัดไม้ทำลายป่า การค้ายาเสพติด ปัญหาทางสังคม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในสภาพความเป็นจริง การใช้คำว่า “ชาวไทยภูเขา” ก็ไม่ได้เป็นที่นิยมเท่ากับคำว่า “ชาวเขา” ทั้งนี้คงเพราะเรียกได้ง่ายกว่า

ตามหนังสือระเบียบสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง ว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ.2543 “ชาวเขา” กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้ถูกรวมเรียกว่า “ชาวไทยภูเขา” โดยคำว่า “ชาวไทยภูเขา” หมายความว่า กลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยทำกินหรือบรรพชนอาศัยทำกินอยู่บนพื้นที่สูงในราชอาณาจักร ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษา และการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวประกอบด้วย ชาติพันธุ์หลักคือ 1) กะเหรี่ยง หรือซึ่งอาจเรียกว่า ปกาเกอะญอ (สกอว์) โพล่ง (โปว์) ตองลู้ (ปะโอ) บะแก (บะเว) 2) ม้ง หรือซึ่งอาจเรียกว่า แม้ว 3) เมี่ยน หรือซึ่งอาจเรียกว่า เย้า, อิวเมี่ยน 4) อาข่า ซึ่งอาจเรียกว่า อี้ก้อ 5) ลานู หรือซึ่งอาจเรียกว่า มูเซอ 6) ลีซู หรือซึ่งอาจเรียกว่า ลีซอ 7) ลัวะ หรือซึ่งอาจเรียกว่า ละเวือะ, ละว้า, ถิ่น, มัล, ปรัย 8) ขมุ 9) มลาบรี หรือซึ่งอาจเรียกว่า คนตองเหลือง (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545: 5)

แม้ว่ารัฐจะพยายามสร้างความเป็นไทยให้ “ชาวเขา” แต่ผู้คนในสังคมไทยจำนวนหนึ่งเวลานั้นก็รู้สึกถึงความไม่เป็นเนื้อเดียวกันของ “ชาวเขา” กับ “ชาวไทย” ในความคิดของคนไทยบางคนมองว่า “ชาวเขา” นั้นเป็นคนอื่นในสังคม ด้วยเหตุนี้เอง จึงพบว่ามีการใช้คำที่สร้างความเป็นอื่น เพื่อมาใช้เรียก “ชาวเขา” ด้วย คือ การสร้างคู่ตรงข้ามของคำว่า “ชาวเรา” ที่หมายถึง “ชาวไทย” และ “ชาวเขา” ที่หมายถึงกลุ่มของ “ชาวเขา” คำทั้งสองคำนี้บ่งชี้ชัดว่า “ชาวไทย” บางคนมองว่า “ชาวเขา” เป็น “คนอื่น” ที่ไม่ใช่ “พวกเรา” จิตสำนึกเช่นนี้ดูเหมือนจะมีอย่างเต็มเปี่ยมในคนที่ทำงานในสายความมั่นคง (ราชการ) โดยเฉพาะทหารและตำรวจ ตัวอย่างหนึ่งที่สามารถเห็น

ได้จากในวิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาชาวเขาให้เป็นคนไทยเพื่อความมั่นคงของชาติ ของ สนั่น วงศ์พิ้วพันธ์ เมื่อ พ.ศ.2516 ที่มองว่า “ชาวเขา” ไม่มีทางเป็น “ชาวเรา” ไปได้ (สนั่น วงศ์พิ้วพันธ์, 2516) การเล่นคำในภาษาไทยจึงมีทั้งความหมายทั้งในเชิงบวกและเชิงลบตามมาเสมอ

ต้นตอส่วนหนึ่งของการมองว่า “ชาวเขา” เป็นคนอื่นในสังคมจนเป็นที่มาของการใช้คำว่า “ชาวเรา” นี้ จามะรี เชียงทอง ให้ทัศนะไว้ว่า นับตั้งแต่ยุคของการเริ่มต้นของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 จาก พ.ศ.2504 สมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สังคมไทยได้พัฒนาความทันสมัยเริ่มจากพื้นที่ราบก่อนที่มีประชากรเป็น “คนไทย” หรือ “ชาวเรา” ในขณะที่ “ชาวเขา” ถูกมองในฐานะของการเป็น “คนอื่น” จึงไม่ได้รับการพัฒนาใดๆ ในยุคเริ่มแรกของการพัฒนา (จามะรี เชียงทอง, 2543: 4)

จากเหตุผลที่คำว่า “ชาวเขา” สามารถแปรเปลี่ยนความหมายเป็นคนอื่น และมีความหมายในเชิงดูถูกว่าเป็นกลุ่มคนลำหลังนี้เอง ได้เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ต้องใช้คำว่า “ชาวเขา” ภายใต้อรรถนัยคำพูดโดยตลอด ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาข้างต้น อย่างไรก็ตาม การเล่นคำที่แบ่งแยกระหว่างความเป็นพวกเรากับความเป็นคนอื่นนี้ไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในทศวรรษ 2500 และรุนแรงในทศวรรษ 2510 แต่เป็นเรื่องที่มีมานานแล้วนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 แต่คนอื่นในเวลานั้นไม่ใช่ “ชาวเขา” แต่เป็นชาวจีน ในหนังสือทฤษฎีศาสตร์ของพระยาสุริยานุวัตร ได้มีการใช้คำว่า “ชาวเรา” ความว่า “ทำประการใดอำนาจของชาวเราจึงจะมีน้ำหนักถ่วง” คือ ถ่วงชาวจีน (สายชล สัตยานุรักษ์, 2548: 14)

ถึงตรงนี้จะเห็นได้ว่า การนิยามว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดมีสิทธิเป็น “ชาวเขา” นั้นเกิดขึ้นจากกรณินิยามด้วยความหมายทางการเมือง แนวคิดวิวัฒนาการทางสังคม และระยะเวลาของการอพยพ แต่นอกเหนือจากนี้แล้วยังพบว่า ภาครัฐพยายามสร้างนิยามของการเป็น “ชาวเขา” ที่ซับซ้อนขึ้น ตัวอย่างเช่นในหนังสือ ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย ปี 2538 (กระทรวงมหาดไทย กองสงเคราะห์ชาวเขา, 2538) ได้นิยามความเป็น “ชาวเขา” ด้วยการชี้เกณฑ์ทางด้านภาษา รูปแบบการอยู่อาศัย วิธีการทางเกษตรกรรม และอำนาจทางปกครองของรัฐบาล กองสงเคราะห์ชาวเขาได้นิยามความเป็น “ชาวเขา” ไว้ความว่า

“ชาวเขา หมายถึง กลุ่มชนชาติส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ถาวรอยู่ในพื้นที่สูง และทุรกันดารของภาคเหนือ และตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศไทย มีภาษา ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมแตกต่างจากชาวไทยพื้นราบ อาจจำแนกได้โดย [5.1] จำแนกตามลักษณะความสัมพันธ์ทางภาษา จำแนกได้ดังนี้ กลุ่มภาษาจีน ได้แก่ ชาวเขาชาติพันธุ์ แม้ว เย่า ลีซอ มูเซอ และอีเก้อ กลุ่มภาษาทิเบต-

พม่า ได้แก่ ชาวเขาชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง กลุ่มภาษามอญ-เขมร ได้แก่ ชาวเขาชาติพันธุ์ลัวะ ถิ่น ขมุ

[5.2] จำแนกตามลักษณะการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย จำแนกได้ ดังนี้ กลุ่มอาศัยอยู่ในที่ต่ำหรือหุบเขาและทำการเพาะปลูกแบบนาดำและไร่หมุนเวียน ได้แก่ ชาวเขาชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ กลุ่มอาศัยอยู่บนที่สูงหรือสันเขา (ความสูงเฉลี่ยประมาณ 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล) และทำการเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอย ได้แก่ ชาวเขาชาติพันธุ์ แม้ว เย้า ลีซอ มูเซอ และอีก้อ นอกจากนี้แล้ว "ชาวเขา ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครองว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ. 2535 ใช้คำว่า "ชาวไทยภูเขา" (กองประชากรสงเคราะห์, 2538: 3-4)

การสร้างนิยามของความเป็น "ชาวเขา" อย่างหลังจึงเป็นการนิยามที่เน้นแนวคิดเรื่องเชื้อชาตินิยม (Racism) ที่เน้นเผ่าพันธุ์ (Race) ซึ่งแสดงถึงอำนาจทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง "ชาวเขา" กับผู้กำหนดว่าใครคือ "ชาวเขา" (คือรัฐบาลไทย) ดังเห็นได้จากการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 9 กลุ่มว่าเป็น "ชนกลุ่มน้อย" ด้วยในเวลาเดียวกัน

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว "ชาวเขา" เกิดขึ้นจากการนิยามให้ความหมายอยู่ 3 ประเภทคือ หนึ่ง เป็นการจัดจำแนกจากรูปแบบการอยู่อาศัย สอง เป็นกลุ่มชนที่มีระดับสังคมในระดับเผ่า ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดวิวัฒนาการทางสังคม และสุดท้าย เป็นการจัดแบ่งจากจุดมุ่งหมายทางการเมืองด้วยเหตุนี้เอง การเป็น "ชาวเขา" หรือถูกเรียกว่า "ชาวเขา" จึงเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางการเมืองชนิดหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อควบคุมจัดการกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่รัฐมองว่าเป็นคนอื่น

2.2.3 คำศัพท์อื่นที่ใช้เรียก "ชาวเขา"

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า "ชาวเขา" ตามความหมายดั้งเดิมนั้นใช้สำหรับเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาเป็นหลัก แต่ก็มียุทธหรือความหมายแฝงตามมาด้วย ซึ่งล้วนเป็นความหมายในเชิงลบ และถูกสร้างขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ทางการเมืองและสังคม แต่นอกจากการเรียก "ชาวเขา" ว่า "ชาวป่า" และ "ชาวดอย" แล้ว จะเห็นได้ว่า มีหลักฐานอยู่ชิ้นหนึ่งคือหนังสือประวัติสังเขปชนชาติแม้ว เย้า มูเซอร์ ที่ได้เรียกชาวมูเซอร์ว่า เป็น "ชาติดอย" แทนที่จะเรียกว่า "ชาวดอย" เหมือนกับที่เรียกแม้วและเย้า ดังนั้น จึงเป็นเรื่องน่าสนใจอยู่มากไม่น้อยที่จะลงไปค้นคว้าว่า นอกจากการใช้คำว่า "ชาวเขา" เรียกกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งว่า "ชาวเขา" แล้ว ผู้คนในสังคมไทยได้ใช้คำอื่นใดอีกบ้างเพื่อเรียกและจัด "ชาวเขา" กลุ่มต่างๆ เพราะการเข้าใจคำเรียกอื่นๆ จะช่วยให้เข้าใจถึงสถานภาพของ "ชาวเขา" ได้ในอีกทางหนึ่ง คำต่างๆ ที่ใช้เรียกและจัดกลุ่ม

“ชาวเขา” ที่จะศึกษาในหัวข้อนี้ประกอบด้วยคำว่า คนต่างชาติต่างภาษา คนต่างจำพวก คนพื้นเมือง บุคคลบนพื้นที่สูง และชุมชนบนพื้นที่สูง

2.2.3.1 คำศัพท์อื่นที่ใช้เรียก “ชาวเขา” สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง

คำดั้งเดิม 2 คำในสังคมไทยที่พบเสมอในการใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ คือคำว่า “ชาติ” และ “คนต่างชาติต่างภาษา”

คำว่า “ชาติ” มีความหมายดั้งเดิมแปลว่า กำเนิด การเรียกใครว่า ชาติอะไรจึงหมายความว่า คนเหล่านั้นมีกำเนิดจากที่ไหน ซึ่งต่อมาคำนี้ได้ใช้ในความหมายของประเทศชาติ (ผาสูก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์, 2539; สมเกียรติ วันทะนะ, 2530; โสภา ชานะมูล, 2549) วิธีการที่ระบุว่า กลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็นชาติอะไรนั้น เป็นการสังเกตจากลักษณะภายนอกด้านต่างๆ ตัวอย่างเช่นที่ปรากฏใน “โคลงรูปภาพมนุษยชาติต่างๆ” ในวัดพระเชตุพน ความว่า

“หัวพริกหยวกหยาบเผ้า	ผมเงาะ
ปากแสดะยิงฟันชัน	คู่เบื้อ
อยู่เขตรประเทศเกาะ	อาฟริ กาแฮ
โฉดชาติฉวีเนื้อแมน	หมึกเขมา”

(จำจิตรนุกูล, จุลศักราช 1249: 95)

นอกจากคำบรรยายแล้ว โคลงรูปภาพมนุษยชาติต่างๆ เหล่านี้ยังมีการแกะสลักภาพของกลุ่มคนชาติต่างๆ ไว้ด้วย เพื่อให้ง่ายแก่การจดจำ ความว่า

“เยี้ยเหย้าอยู่ทรอกห้วย	หุบดง
นามชื่อกะเหรียงญ	เพศนี้
ไปเหนกะเหรียงจง	จำภาพ ไว้พ่อ
กับกะเหรียงจำกั้งชี้	เช่นกัน”

(จำจิตรนุกูล, จุลศักราช 1249: 96)

ส่วนคำว่า “คนต่างชาติต่างภาษา” เป็นคำที่ชนชั้นนำสยามใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่แตกต่างไปจากตนเอง ดังเช่นที่ปรากฏในนิทานโบราณคดี บทความเรื่องไทยลานช้าง ความว่า

“ลักษณะการปกครองแบบเดิม นิยมให้เป็นอย่างประเทศราชอิทธิราช (Empire) อันมีเมืองคนต่างชาติต่างภาษาเป็นเมืองอยู่ในพระราชอาณาเขต จึงถือว่าเมืองชายพระราชอาณาเขต 3 มณฑลนั้นเป็น “เมืองลาว” และเรียกชาวเมืองซึ่งอันที่จริงเป็นชน “ชาติไทย” ว่าลาว” (สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ, 2517: 304-305)

คนต่างชาติต่างภาษาตามที่สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพทรงกล่าวถึงนี้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์หรือบ้านเมืองใดก็ได้ที่ไม่ได้พูดภาษาเดียวกับคนไทย รวมถึงชาวลาวยด้วย ซึ่งก่อนที่ชนชั้นนำสยามจะได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดจำแนกทางด้านชาติพันธุ์จากชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอังกฤษนั้น ในความคิดของชนชั้นนำสยามมองว่า กลุ่มคนที่พูดภาษาแตกต่างไปจากตนนั้นคือกลุ่มของคนอื่นทั้งสิ้น

ภาษาถือเป็นเกณฑ์อย่างหนึ่งในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดีที่สุดวิธีหนึ่ง เนื่องจากภาษาแต่ละภาษาหากเป็นคนกลุ่มตระกูลภาษาจะเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตความแตกต่างได้อย่างชัดเจนมากกว่าการตัดสินจากรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ แม้กระทั่งลักษณะทางวัฒนธรรม ฯลฯ ด้วยเหตุนี้เอง เกณฑ์นี้จึงไม่ได้มีเฉพาะคนในช่วงสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง (ชนชั้นนำสยาม) เท่านั้น แต่นักมานุษยวิทยาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองยังนำมาประยุกต์ใช้ด้วย แต่การใช้เกณฑ์ทางด้านภาษาในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ก็เป็นการเลียนอย่างแนวคิดของตะวันตก ตัวอย่างเช่น หนังสือเรื่อง ว่าด้วยภาษาต่างๆ ในสยามประเทศ ที่พระยาประชาภิจักรจักรได้เขียนขึ้นใน พ.ศ.2434 เป็นต้น (พระยาประชาภิจักรจักร, 2538) ซึ่งมีการจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตามตระกูลภาษาอย่างเป็นระบบระเบียบตามวิธีการทางด้านวิชาภาษาศาสตร์

ใน พ.ศ.2485 สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ ได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งมีชื่อว่า นิทานโบราณคดี มีนิทานอยู่เรื่องหนึ่งชื่อ “เรื่องแม่น้ำโขง” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเขียนจากความทรงจำในสมัยที่พระองค์ไปตรวจมณฑลอีสานเมื่อ พ.ศ.2449 นั้นเอง (สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ, 2538) นิทานเรื่องนี้ได้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคอีสานหรือในเขตลุ่มน้ำโขงว่า “คนต่างจำพวก” ความหมายของคนต่างจำพวกนี้สามารถสังเกตได้จากที่สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพได้เขียนไว้ความว่า

“พวกพลเมืองในมณฑลอุดรและมณฑลอีสาน ที่ฉันไปพบมีไทยลานช้างเป็นพื้น แต่ยังมีคนจำพวกอื่นที่ผิดกับไทยลานช้าง และมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นๆ ต่างหากอีกจำพวก ฉันได้ลองไต่ถามดูได้ความว่ามี 8 จำพวกต่างกันคือ 1. พวกผู้ไทย... 2. พวกกะเลิง... 3. พวกย้อ... 4. พวกแสก... 5. พวกไย้อย... 6. พวก

กะตาค... 7. พวกกะใช้... 8. พวกเขมรป่าดง..." (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2517: 3342-347)

คนต่างจำพวกในที่นี้จึงหมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่ไทยหรือลาวนั่นเอง แต่นัยที่ลึกซึ้งของคำว่า คนต่างจำพวก นี้ก็คือ เป็นพวกอื่นที่อาศัยอยู่ในดินแดนของสยามนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีข้อน่าสังเกตหนึ่งด้วยว่า ถึงแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จะเป็นคนต่างจำพวกแต่ก็ถือว่าเป็น "พลเมือง" ด้วย

2.2.3.2 คำศัพท์อื่นที่ใช้เรียก "ชาวเขา" สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นอกจากจะมีการกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ลงไปอย่างชัดเจนว่า กลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างที่ทางการถือว่าเป็น "ชาวเขา" และความพยายามในการดัดแปลงคำใหม่คือ คำว่า "ชาวไทยภูเขา" แล้ว ในระบบราชการยังมีการสร้างคำใหม่ๆ เพื่อให้จัดกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาอีกหลายคำ สาเหตุที่มีการสร้างคำอื่นนอกจากจะเรียกว่า "ชาวเขา" นั้นมีเหตุผล 2 ประการคือ

ประการแรกเป็นผลมาจากอคติทางชาติพันธุ์ดังเห็นได้จากการจัดให้ชาวจีนฮ่อไม่เป็น "ชาวเขา" ทั้งๆ ที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขา เช่นเดียวกับกรณีของชาวไทยใหญ่ และกะเหรี่ยงบางกลุ่มที่อาศัยบนภูเขาเช่นกัน ดังได้กล่าวถึงไปแล้ว

ประการที่สองเป็นผลมาจากคำว่า "ชาวเขา" มีความหมายแคบ เพราะทางการได้จำกัดกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น "ชาวเขา" ไว้เพียง 9 กลุ่มเท่านั้น คือ "แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีก้อ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ" ดังนั้น จึงต้องมีการสร้างคำที่สามารถเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่บนภูเขาได้อย่างครอบคลุม

ใน พ.ศ.2526 แมคคินนอน (John McKinnon) และวณัฐ พุกษะศรี (Bhruksasri) ได้เขียนหนังสือร่วมกันเล่มหนึ่งมีชื่อว่า Highlanders of Thailand กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เป็น "ชาวเขา" ได้รับการเรียกว่าเป็น "Highlanders" ทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อใช้แทนที่คำว่า "Hill tribes" ซึ่งเป็นคำที่สะท้อนความหมายของความล้าหลังทางสังคม (McKinnon & Bhruksasri, 1983) คำว่า "Highlanders" นี้แปลเป็นไทยก็คือ คำว่า "คนบนพื้นที่สูง"

การเรียก "ชาวเขา" ว่า "Highlanders" นี้ จามะรี เชียงทอง อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นการเปลี่ยนความคิดของนักวิชาการในมุมมองใหม่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงว่าไม่ได้เป็นกลุ่มคนที่ล้าหลัง จึงหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า "ชาวเขา" หรือ "Hill tribes" (จามะรี เชียงทอง, 2543)

อย่างไรก็ตาม จากการนำคำว่า “Highlanders” มาใช้นี้โดยคนในหน่วยงานภาครัฐคือ วนัส พุกษะศรี ที่เป็นผู้อำนวยการสถาบันวิจัยชาวเขา ทำให้ต่อมามีการเปลือยออกเป็นคำไทยว่า “บุคคลบนพื้นที่สูง” ซึ่งถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการในช่วงทศวรรษ 2530-2540 เป็นต้นมา ความหมายของคำว่า “บุคคลบนพื้นที่สูง” ที่ทางกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการได้ให้ความหมายไว้คือ

“ชุมชนที่ชาวเขาชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยทำกินได้แก่ กะเหรี่ยง แม้ว เย้า ลีซอ อีโก้ ลัวะ ถิ่น ขมุ และมลาบรี โดยพื้นที่สูงเหล่านี้ยังกินความหมายถึงพื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าต่างๆ และชนกลุ่มน้อย หรือเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 หรือความสูงกว่าระดับน้ำทะเล 500 เมตรขึ้นไป มีจำนวน 20 จังหวัด คือ กาญจนบุรี กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก น่าน ประจวบคีรีขันธ์ พะเยา พิษณุโลก เพชรบูรณ์ แพร่ แม่ฮ่องสอน ราชบุรี เลย ลำปาง ลำพูน สุโขทัย สุพรรณบุรี และอุทัยธานี” (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545: 2)

จะเห็นได้ว่า คำว่า “บุคคลบนพื้นที่สูง” เป็นคำที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายครอบคลุมกลุ่มชาติพันธุ์หลายๆ กลุ่ม การใช้คำว่า “Highlanders” ที่ปรากฏเป็นชื่อหนังสือของแมคคินนอน และวนัส พุกษะศรี นั้นอาจไม่ได้มีความหมายเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดที่มีต่อ “ชาวเขา” เสียทีเดียวตามที่จามะรี เชียงทองเสนอก็ได้ แต่เป็นการหาคำที่สามารถครอบคลุมกลุ่มชาติพันธุ์น้อยใหญ่ได้ทั้งหมดมากกว่า ดังนั้น บุคคลบนพื้นที่สูงตามความหมายของทางการจึงยังพบว่า กับการเรียก “ชนกลุ่มน้อย” ทั่วๆ ที่คำว่า “บุคคลบนพื้นที่สูง” ควรเป็นคำที่ยึดสภาพความสูงทางภูมิศาสตร์มากกว่า และไม่ควรรจะระบุจังหวัด การสร้างนิยามเช่นนี้จึงเป็นการสร้างขึ้นจากวัตถุประสงค์ทางการเมือง

กลุ่มชาติพันธุ์ใดที่ถูกจัดให้เป็นบุคคลบนพื้นที่สูงนั้นจะมีการออกบัตรประจำตัวพิเศษให้ ซึ่งไม่ได้เป็นบัตรประชาชนที่ระบุว่าเป็นคนไทย แต่ถือเป็นคนที่อพยพเข้ามาใหม่ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2528 จะถือว่า “ชาวเขา” ที่เป็นบุคคลบนพื้นที่สูงที่เข้ามาในประเทศไทยก่อน 3 ตุลาคม 2528 เป็นการเข้ามาขอรับด้วยกฎหมาย (อรรถวรรณ ทับสกุล, 2547: 236)

มีคำที่ใกล้เคียงกับคำว่า “บุคคลบนพื้นที่สูง” อีกคำหนึ่งคือคำว่า “ชุมชนบนพื้นที่สูง” คำว่า “ชุมชนบนพื้นที่สูง” นี้ทางการได้ประกาศออกมาหลังจากการประกาศใช้คำว่า “บุคคลบนพื้นที่สูง” เหตุผลประการหนึ่งคือเป็นการสำรวจสำมะโนประชากรซ้ำ เพื่อลงทะเบียนกลุ่มชาติพันธุ์

ที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน โดยมีมติคณะรัฐมนตรีออกมาเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2543 (อรรถวรรณ ทับสกุล, 2547: 239) ชุมชนบนพื้นที่สูงที่ทางการได้ระบุกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ ความเป็น

“ชุมชนบนพื้นที่สูง หมายถึง ชุมชนที่ชาวเขาชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่อาศัยทำกินได้แก่ กะเหรี่ยง แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีก้อ ลัวะ ถิ่น ชมุ ตองซู และมลาปรี รวมทั้งพื้นที่ที่ชนกลุ่มอื่นๆ เช่น ปะหล่อง จีนฮ่อ ไทยใหญ่ ไทยลื้อ คนไทยพื้นราบ ขึ้นไปอยู่อาศัยทำกินปะปนกับชาวเขา” (กองประชาสงเคราะห์, 2538: 3)

จะเห็นได้ว่า ชุมชนบนพื้นที่สูงนั้นเป็นคำที่สร้างขึ้นเพื่อให้ครอบคลุมทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สูงหรือภูเขานั้นเอง สาเหตุที่ทางราชการได้นำคำนี้มาใช้ก็เพื่อแบ่งแยกเขตการปกครองระหว่างชุมชนบนพื้นที่ราบออกจากชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งจะทำให้สะดวกต่อการปกครอง เพราะเป็นการอ้างอิงจากระบบภูมิศาสตร์ และอีกประการหนึ่งเป็นการจัดจำแนกตามเหตุผลทางด้านการศึกษาทางมหาดไทย ที่รัฐต้องการลงทะเบียนกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มภายในอาณาเขตของรัฐ และเกี่ยวข้องโดยตรงจากเหตุผลด้านความมั่นคง โดยสามารถเห็นได้จากเรื่องการให้สัญชาติที่ยังคงมีปัญหาสืบเนื่องถึงในปัจจุบัน

ถึงกระนั้น ไม่ใช่ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะไม่ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงในโลกวิชาการ ดังเห็นได้จากการที่รัฐได้เริ่มมีการใช้คำว่า “ชาติพันธุ์” ซึ่งถูกนำมาใช้แทนที่การใช้คำว่า “เผ่าพันธุ์” อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงคำ แต่นิยามของทางราชการก็สะท้อนถึงปัญหาของวิถีคิดที่ยังยึดติดกับแนวคิดเกี่ยวกับเชื้อชาตินิยม และวิวัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ที่เน้นลำดับชั้น ดังเห็นจากยังคงความหมายของคำว่า “เผ่า” ไว้ ความเป็น “ชาติพันธุ์” หมายถึง การสืบทอดทางสายโลหิต เชื้อชาติ ภาษา ความเชื่อ วิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน โดยทั่วไปใช้คำว่า “เผ่า” เพื่อแยกกลุ่มชนที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนออกจากกัน” (กองประชาสงเคราะห์, 2538: 3)

จากนิยามของการเป็น “ชาวเขา” หรือ “ชุมชนบนพื้นที่สูง” จะพบว่าการจัดกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองประเภทมีความหมายที่ซ้อนทับกัน กล่าวคือ ชุมชนบนพื้นที่สูงแทบจะมีความหมายเท่ากับชาวเขา และยังมีจำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สังกัดอยู่ในจำนวนไม่เท่ากัน คือบางครั้งมีจำนวน 9 กลุ่ม บางครั้งมีจำนวน 11 กลุ่ม เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความลักลั่นอันเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐนั่นเอง คือเป็นกระบวนการของอำนาจในการสร้างนิยาม แต่ปัญหาที่เป็นประเด็นสำคัญของ การสร้างนิยามทั้งในเชิงความหมายและการจำกัดจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์คือ การสร้างนิยามดังกล่าวได้ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกจัดจำแนกเป็น “ชาวเขา” หรือ “ชุมชนบนพื้นที่สูง” ก็ตามไม่สามารถหลุดพ้นจากการเป็น “ชาวเขา” ได้อีกต่อไป แม้ว่าจะอพยพไปอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบใดก็ตาม

เนื่องจากผู้คนในสังคมต่างเชื่อว่า “ชาวเขา” ได้เป็นลักษณะที่เป็นธรรมชาติ เป็นสิ่งแท้แน่นอน ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้

แต่ปัญหาที่น่าวิตกไปกว่านั้นคือ การนิยามว่ากลุ่มชนใดเป็น “ชาวเขา” ได้นำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคม ดังเห็นได้จากกลุ่มชาติพันธุ์ใดได้ถูกเรียกว่า “ชาวเขา” จะมีความหมายสื่อถึงการเป็นกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาใหม่ ไม่ใช่ประชากรดั้งเดิม คือ มีภาพลักษณ์ของความเป็นอื่นในสังคมไทย ผลที่ตามมาคือกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มไม่มีสิทธิในเรื่องสัญชาติ ซึ่งหมายถึงสิทธิอีกหลายประการด้วยกัน เป็นต้นว่า การได้รับการบริการทางสาธารณสุข การศึกษา การทำงาน การเดินทาง จากภาครัฐ และยังถูกผู้คนในสังคมกีดกันตามมาอีกด้วย การสืบค้นที่มาของคำว่า “ชาวเขา” จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นเพราะจะเป็นกุญแจสำคัญนำไปสู่ความเข้าใจถึงการก่อรูปถึงการเป็น “ชาวเขา” ที่อยู่ในความรับรู้ของสังคมไทยในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีอีกคำที่เป็นคำดั้งเดิมควบคู่มากับคำว่า “ชาวเขา” เช่นกัน แต่ในปัจจุบันคำนี้ไม่เป็นที่นิยมใช้อีกต่อไปเพราะได้แสดงถึงความด้อยกว่าทางอำนาจและวัฒนธรรม คือ คำว่า “ชนกลุ่มน้อย”¹⁹ ซึ่งทางกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการได้ให้นิยามว่า หมายถึง “กลุ่มชนส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงภาคเหนือของประเทศไทยในลักษณะชั่วคราว มีการเคลื่อนย้ายอยู่เสมอระหว่างประเทศไทยสหภาพเมียนมาร์ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยลาว ได้แก่ กลุ่มชาติจีนฮ่อไทยใหญ่ ปะหล่อง” (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545: 5)

คำว่า “ชนกลุ่มน้อย” นี้ไม่ได้เป็นคำใหม่ แต่ได้เริ่มปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่ทศวรรษ 2490 แล้ว โดยในเวลานั้นใช้คำว่า “เผ่าพันธุ์กลุ่มน้อย” ดังเห็นได้จากในบทความของ ส.สุภาภา (นามปากกา) เรื่อง “ตลุยเชียงแสน” ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารคนเมือง ฉบับวันที่ 24 เดือนเมษายน เมื่อ พ.ศ.2496 ความว่า “...ประเทศไทย ประกอบด้วยเผ่าพันธุ์กลุ่มน้อย (Minority group) เป็นจำนวนมากเช่น ชาวภูมิภาคบางแห่ง ชาวเขา ชาวป่า ชาวกะเหรี่ยง, แม้ว, มูเซอ, จีน, ยอง, ไทยลื้อ ฯลฯ ซึ่งแต่ละเผ่าพันธุ์ย่อมมีวัฒนธรรม, การกินอยู่ จารีตประเพณีที่แตกต่างกัน...” (ส.สุภาภา, 2496)

¹⁹ ชนกลุ่มน้อย (Minority group) ตาม พจนานุกรมสังคมวิทยา อังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี 2524 ให้ความหมายว่าหมายถึง กลุ่มคนซึ่งกำหนดโดยขนาดหรือส่วนของประชากรว่ามีจำนวนน้อยกว่าประชากรส่วนใหญ่ กล่าวคือ เป็นกลุ่มย่อย ซึ่งมีแบบอย่างวัฒนธรรมย่อยอยู่ภายในสังคมใหญ่ ชนกลุ่มน้อยในสังคมต่างๆ มีเอกลักษณ์หรือพันธะผูกพันกันด้วยเชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือลักษณะอื่นๆ ทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนว่าต่างไปจากชนส่วนใหญ่ของสังคม ในสังคมที่มีปัญหาเกี่ยวกับสัมพันธภาพทางเชื้อชาติ มักพบว่า ชนกลุ่มน้อยตกอยู่ในฐานะที่ถูกเหยียดชั้นและได้รับการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกับคนกลุ่มใหญ่ (สุริชัย หวันแก้ว, 2546: 8)

ในปัจจุบันคำว่า “ชนกลุ่มน้อย” (Minority group) ไม่ได้รับการยอมรับให้ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนน้อยกว่าจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์หลักในประเทศ เพราะถือเป็นคำที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ และรวมถึงความคิดเชื้อชาตินิยมที่แฝงอยู่ภายในคำๆ นี้

2.2.3.3 การเรียก “ชาวป่า/ชาวเขา” ในฐานะของพลเมืองและราษฎร

การศึกษาคำว่า “พลเมือง” และ “ราษฎร” กับ “ชาวเขา” เป็นประเด็นที่มีความสำคัญ เพราะสื่อให้เห็นถึงทัศนคติในการยอมรับ “ชาวเขา” ในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของประชากรในประเทศไทย (สยาม) ดังนั้น จึงได้ทำการค้นคว้าวิธีการใช้คำว่า “พลเมือง” และ “ราษฎร” ของผู้คนในสังคมไทยในขั้นนี้ด้วย

คำว่า “พลเมือง” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง “ประชาชน, ราษฎร, ชาวประเทศ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 769) คำว่าพลเมืองนี้มีความหมายสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสะท้อนถึงการเป็นส่วนหนึ่งของประชากรในรัฐหรือเป็น “ชาวประเทศ”

คำว่า “ราษฎร” และ “พลเมือง” เป็นคำที่เริ่มใช้กันอย่างแพร่หลายเมื่อมีการสำรวจประชากรของรัฐในสมัยที่สยามเริ่มมีปัญหาพรมแดนกับอังกฤษและฝรั่งเศส ในรายงานการสำรวจชื่อตำบล และการสำรวจพลเมืองในเขตแม่ฮ่องสอนและรัฐฉานฉบับหนึ่ง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อปักปันเขตแดนในแผนที่ของสยามกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ.2436 ได้มีการใช้คำว่า “ราษฎร” เพื่อระบุชื่อชนชาติ (กลุ่มชาติพันธุ์) ส่วนคำว่า “พลเมือง” ใช้เพื่อระบุถึงจำนวนของคนที่อยู่ในพื้นที่เขตหนึ่ง ตัวอย่างเช่น การสำรวจประชากรเมืองแจ้ ได้กล่าวว่า “ราษฎรเป็นชาติใด เจี้ยว มูเซอ” และ “พลเมืองประมาณเท่าใด ... 1500” (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2436: ร.5 ต.40/5)

แต่หากเปรียบเทียบความแพร่หลายของการใช้คำว่า “ราษฎร” และ “พลเมือง” นั้นคำว่าพลเมืองค่อนข้างมีความแพร่หลายมากกว่า เพราะปรากฏว่าคำว่า “พลเมือง” นั้นได้ถูกนำไปตั้งเป็นชื่อหนังสือสอนอ่านเรื่องพลเมืองดี เมื่อ พ.ศ.2454 ที่กล่าวว่า ทุกคนในประเทศคือพลเมือง (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546: 124)

ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า ความหมายของพลเมืองนั้นต้องการที่ระบุถึงจำนวนประชากรที่อยู่ในขอบเขตของรัฐหรือประเทศ ส่วนคำว่าราษฎรเป็นคำที่ใช้สำหรับระบุถึงชื่อของชนชาติ (กลุ่มชาติพันธุ์) เป็นหลัก

ในความคิดเห็นของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้อธิบายว่า คำว่าพลเมืองและราษฎรนั้นมีที่ใช้แตกต่างกันโดยเฉพาะในช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ดังเห็นได้จากที่ชนชั้นนำกลุ่มหนึ่งได้ใช้คำว่า “คณะราษฎร” ในการยึดอำนาจจากชนชั้นนำสยาม ไว้ในหนังสือเรื่อง

การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 ว่า ราษฎรแปลว่าข้าแผ่นดิน แต่การใช้คำว่าราษฎรในสมัยรัชกาลที่ 5-6 นั้นเป็นสำนักทางความคิดที่ก้าวหน้าของชาวบ้านที่มีนัยบ่งบอกลักษณะทางชนชั้น เพราะคำว่า "ชาวบ้าน" นั้นเป็นคำธรรมดาทั่วไป คำว่าราษฎรในสมัยนั้นเป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า "พลเมือง" หรือ ประชาชนทุกคนไม่ว่าใครทั้งชาวบ้านและเจ้านาย (ชนชั้นนำสยาม) ต่างก็เป็นพลเมือง แต่ในแนวคิดของการใช้ว่าราษฎรนั้นเป็นการกันไม่ให้เจ้านายเป็นราษฎร ดังนั้น จึงพบว่านับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ผู้ทำหนังสือฎีกาก็ดี และหนังสือร้องเรียนร้องทุกข์ก็ดีจึงใช้คำว่าราษฎรอยู่เสมอ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546: 124)

ดังนั้นคำว่า "พลเมือง" จึงมีความหมายครอบคลุมทุกกลุ่มชาติพันธุ์และชนชั้น ด้วยเหตุนี้เองคำว่า "พลเมือง" จึงถูกใช้ในฐานะของการรายงานจำนวนเป็นหลัก และมีความหมายของการเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของคนในประเทศ แต่คำว่า "ราษฎร" ได้ถูกใช้ในความหมายที่หมายถึงประชาชนทั่วไป ดังนั้นจึงได้ถูกใช้ในการระบุชื่อของชนชาติ (กลุ่มชาติพันธุ์) เป็นหลัก เพราะเป็นคำที่ไม่ต้องการระบุถึงจำนวน

ด้วยเหตุนี้เองจะพบว่า ในช่วงก่อน พ.ศ.2475 เมื่อต้องการกล่าวถึงจำนวนของ "ชาวเขา" มักใช้คำว่า "พลเมือง" ในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของประเทศและต้องการระบุจำนวน ตัวอย่างที่พบว่า "ชาวเขา" ได้รับการจัดว่าเป็นพลเมืองนั้นปรากฏในหนังสือภูมิศาสตร์ประเทศไทย (พ.ศ.2468) ตัวอย่างเช่นความตอนหนึ่งว่า "จังหวัดแพร่... มีพลเมือง 100,000 คน ในจำนวนนี้มีชาติที่เป็นชาวเขา คือท่ามาหากินอยู่บนเขา เช่นชาติ แม้ว เย้า เชน ช่า รวมอยู่ด้วยประมาณ 2,000 คนเศษ" (กรมตำรา, 2468: 144) อย่างไรก็ตาม แม้ว่า "ชาวเขา" จะถูกเรียกว่าเป็นพลเมือง แต่ในสำนักของผู้ที่เขียนตำรานั้นย่อมสะท้อนว่า "ชาวเขา" เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พิเศษอีกกลุ่มหนึ่งที่ต่างไปจากพลเมืองที่เป็นคนไทยจึงได้ถูกแยกกล่าวถึงเป็นกลุ่มต่างหากจากคนในจังหวัดแพร่ทั่วไปที่เป็นคนเหนือ (คนเมือง)

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น นอกจากการเรียกว่าเป็นพลเมืองแล้วยังมีอีกคำหนึ่งด้วยที่ใช้เรียกในหนังสือเล่มนี้คือคำว่า "คนพื้นเมือง" ซึ่งพบว่าใช้ในกรณีของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ความว่า "มีพลเมืองประมาณ 50,000 คน คนพื้นเมืองโดยมากเป็นชาติ ยาง พะม่า เจี้ยว ฮ่อ พื้นที่เป็นที่ดอนมีภูเขาอยู่รอบ" (กรมตำรา, 2468: 156)

สาเหตุที่ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ว่าเป็น "คนพื้นเมือง" และถือเป็น "พลเมือง" ด้วยนั้นคงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจแต่อย่างใด เพราะจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่อาจกล่าวได้ว่าในเวลานั้นไม่มีคนไทยอยู่เลย และถึงจะมีก็เป็นเพียงข้าราชการเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ประจำอยู่ตามอำเภอต่างๆ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จึงถือว่าเป็นคนพื้นเมือง คือ คนที่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม

ใน พ.ศ.2478 หรือภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยมาเป็นระบอบประชาธิปไตยให้หลังได้ 3 ปีได้มีการตีพิมพ์หนังสือชื่อ **ปรากฏาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ** ในหนังสือเล่มนี้ปรากฏการใช้ทั้งคำว่า “พลเมือง” และ “ราษฎร” เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผู้แทนราษฎรสำนึกว่าเป็น “ชาวเขา” ซึ่งสะท้อนถึงความคิดของผู้แทนราษฎรรุ่นแรกที่ยังไม่ลงตัวว่าจะจัดให้ “ชาวเขา” อยู่ในกลุ่มของประชากรของรัฐแบบใด และสะท้อนว่าผู้แทนราษฎรเหล่านี้มีความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของคำทั้งสองนี้ไม่มากนัก

ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้พบเพียงผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูน คือ นายบุญมี ตุงคนาค ผู้แทนราษฎรจังหวัดราชบุรี คือ นายกิมเส็ง ลินธุเสก และผู้แทนราษฎรจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ นายบุญศิริ เทพาคำ ที่กล่าวถึง “ชาวป่า” และ “ชาวเขา” เอาไว้

นายกิมเส็ง ลินธุเสก ผู้แทนราษฎรจังหวัดราชบุรี ได้กล่าวถึงพลเมืองของจังหวัดราชบุรีว่า “มีทั้งสิ้นประมาณ 250,000 คน ส่วนมากเป็นคนชาติไทย มีลาวเวียง ลาวโขง ลาวเดิม มอญ และเขมร” แต่ได้แยก “เกรียง” ออกไปต่างหาก ความว่า “มีเกรียง ซึ่งเป็นคนชาวป่าอาศัยอยู่ในป่าดงสูงๆ” (ปรากฏาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ, 2539: 3) วิธีการกล่าวถึงพลเมืองของผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูนจะเห็นได้ว่าก็ไม่ได้แตกต่างกันนักคือ มองว่า “ชาวเขา” เป็นพวกหนึ่งต่างหากที่แตกต่างออกไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ทำให้ต้องมีการกล่าวแยกและระบุลงไปว่าเป็น “ชาวเขา”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คำว่า พลเมืองนั้นใช้สำหรับเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มรวมทั้งไทยด้วย หากแต่ในสำนึกของผู้แทนราษฎรทั้งสองจังหวัดข้างต้นก็คือ มองว่า “ชาวป่า” หรือ “ชาวเขา” เป็นกลุ่มของพลเมืองที่แตกต่างไปจากพลเมืองโดยทั่วไป กรณีเช่นนี้จะติดกับผู้แทนราษฎรจังหวัดแม่ฮ่องสอนคือ นายบุญศิริ เทพาคำ ที่ไม่อาจเรียกกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากที่รับรู้ว่าเป็น “ชาวเขา” แยกออกไปจากกลุ่มๆ ได้ เพราะจังหวัดนี้อย่างที่กล่าวไปแล้วคือ ไม่มีคนไทยหรือคนเมืองอยู่เลย ดังนั้น นายบุญศิริ เทพาคำ จึงได้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มในฐานะของการเป็น “ราษฎร” เพราะถือว่าเป็นกลุ่มของชาวบ้านทุกๆ ไป ความว่า

“ราษฎรในจังหวัดแม่ฮ่องสอนรวมทั้งสิ้นประมาณหกหมื่นคน ราษฎรจำนวนนี้มีหลายชาติด้วยกัน เช่น พะม่า, เจี้ยว, มอญ, ตองสู้, แม้ว, ละว้า, และกะเหรี่ยงเป็นต้น เฉพาะที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บนเขามีแม้ว, ละว้า, และกะเหรี่ยงเป็นส่วนมาก” (ปรากฏาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ, 2539: 167)

ด้วยเหตุนี้เอง นายบุญศิริ เทพาคำ จึงได้แต่เพียงระบุถึงลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เท่านั้น โดยไม่แยกว่าใครเป็น “ชาวป่า/ชาวเขา”

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นั้น “ชาวเขา” หรือ “ชาวป่า” ถูกมองในฐานะของการเป็นคนอื่นจึงมีการใช้คำว่า “คนต่างจำพวก” เป็นต้น และเมื่อกล่าวถึงพลเมืองในแต่ละจังหวัดก็มักมีการกล่าวแยกออกไปจากกลุ่มของประชากรที่เป็นคนไทยเสมอ

ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การใช้คำว่า “พลเมือง” กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “ชาวเขา” ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่โดยทั่วไป ตัวอย่างที่สำคัญคือ ในหนังสือเรื่อง 30 ชาติในเชียงราย (2493) ของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ความว่า

“พลเมืองในจังหวัดเชียงราย ลำร่วจเมื่อ พ.ศ.2490 มีจำนวน 487,118 คน ส่วนมากเป็นชาวเหนือ ไทยใหญ่ ลื้อ ไตหย่า ลาวอินไตจีน กะเหรี่ยง ลัวะ ฯลฯ นอกจากนี้มีชาวต่างประเทศหลายชาติ เช่น จีน ฮ่อ พม่า ญวน แขก ฯลฯ ชาวเขา เช่น ชามู ช่าเมต แม้ว เย้า มูเซอ อีก้อ แซริซอ กุ้ย” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 30)

จะเห็นได้ว่า ในความคิดของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านชาติพันธุ์ และยังเป็นนักการเมือง คือ ผู้แทนราษฎรของจังหวัดเชียงราย ย่อมน่าจะเข้าใจนัยของคำว่า “พลเมือง” เป็นอย่างดี คำว่า “พลเมือง” ในความคิดของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์นั้นเป็นคำที่ใช้เรียกประชากรทุกคน ไม่เลือกว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หรือชาติใดบ้าง อย่างไรก็ดี แม้ว่าทุกชาติจะเป็นพลเมืองเหมือนกันทั้งหมด แต่ก็ได้ถูกจัดแบ่งออกเป็นกลุ่มๆ คือ กลุ่มของพลเมืองที่มีจำนวนมาก กลุ่มของชาวต่างประเทศ และกลุ่มของ “ชาวเขา”

ความคิดเกี่ยวกับที่มอง “ชาวเขา” ในฐานะของพลเมืองและราษฎรนั้นยังพบว่ามีการใช้กันทั่วไปในช่วงหลังทศวรรษ 2500 แต่จะมีความหมายที่ชัดเจนขึ้นตรงที่คำว่า พลเมืองนั้นได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ ในขณะที่คำว่า ราษฎร จะถูกใช้ในการเรียกในฐานะที่ “ชาวเขา” เป็นชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ดังปรากฏให้เห็นได้ในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2514 เล่มที่ 88 ตอนที่ 4 เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังภูฝางนคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ พระองค์ได้ “เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรชาวเขาเป็นการส่วนพระองค์ ที่หมู่บ้านปูหมื่นใน หมู่บ้านห้วยผักไผ่ และหมู่บ้านดอยป่าคา อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่” (ราชกิจจานุเบกษา, 2514: 69)

ในขณะที่ การใช้คำว่า “พลเมือง” กับ “ชาวเขา” นั้นยังคงปรากฏใช้อยู่โดยทั่วไปเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่คณะกรรมการบริหารลูกเสือแห่งชาติ

กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ลูกเสือโลกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกองลูกเสือชาวเขา ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน วันพฤหัสบดีที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2512 ความว่า "...ชาวเขาก็ได้เป็นพลเมืองของประเทศชาติเหมือนกัน ไม่ใช่ชาวเขาเป็นชาวเขาต้องอยู่ตามลำพังของตัวเอง" (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2512ก) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การใช้คำว่า "ราษฎรชาวเขา" ในความหมายของทางราชการนี้ถ้าหากยึดถือตามการตีความของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2546) แล้วย่อมแสดงให้เห็นว่า "ชาวเขา" ถูกเรียกในฐานะของการเป็น "ชาวบ้าน" ทั่วๆ ไป แต่ในขณะที่เดียวกันได้แสดงให้เห็นถึงการฟื้นอำนาจกลับมาของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยการสะท้อนให้เราเห็นถึงความแตกต่างของฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้พูด (ทางการ/พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) กับผู้ถูกกล่าวถึง (ชาวเขา) กล่าวคือ "ชาวเขา" ได้ถูกมองในฐานะของข้าแผ่นดิน และมีฐานะเป็นเพียงชาวบ้านสามัญที่ถูกจัดว่าเป็น "ชาวเขา"

ในขณะที่เดียวกัน ในความคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มองว่า "ชาวเขา" นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองในประเทศเช่นกัน แต่มีข้อน่าสังเกตด้วยว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องทรงกล่าวเน้นย้ำว่า "ชาวเขา" นั้นเป็นพลเมืองของประเทศชาติเหมือนกันนั้นย่อมแสดงว่าในเวลานั้นผู้คนในสังคมไทยบางส่วนอาจไม่ได้มองว่า "ชาวเขา" เป็นพลเมืองของประเทศไทยหรือเป็นพลเมืองที่ดี สาเหตุที่เป็นเช่นนั้น เพราะ "ชาวเขา" จำนวนมากได้ถูกมองว่านำความเสียหายมาแก่ประเทศ เช่น การเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า ภายหลังจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แล้ว คำว่า "พลเมือง" ก็ยังเป็นคำที่ถูกนำมาใช้กับทั้ง "ชาวเขา" และ "ชาวไทย" เช่นเดิม แต่ความหมายของการเป็นพลเมืองนี้จะให้ความหมายที่สำคัญกว่าราษฎรประการหนึ่งก็คือ การได้สิทธิของการเป็นพลเมืองในประเทศไทยหรือการเป็นส่วนหนึ่งของประชากรในประเทศ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด "ชาวป่า" หรือ "คนป่า" เป็นคำดั้งเดิมที่ชนชั้นนำสยามใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมถึงลาว-ไทยบางกลุ่มด้วย ซึ่งเป็นการเรียกตามสภาพถิ่นที่อยู่อาศัยที่กลุ่มคนเหล่านี้อยู่ในป่า ซึ่งถือเป็นพื้นที่ตรงข้ามกับความเป็นบ้านและเมือง

ดังนั้น ในระดับหนึ่งนั้นชนชั้นนำสยามมีการจัดระเบียบหรือลำดับชั้นของความเจริญอยู่แล้ว แต่ก็เป็นการจัดจากสภาพความเป็นจริงของพื้นที่อยู่อาศัย ในเวลานั้นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชนชั้นนำสยามคุ้นเคยเป็นอย่างดีคือ กะเหรี่ยง และลัวะ เพราะสามารถพบได้ในพื้นที่ทางภาคตะวันตกของกรุงเทพฯ เช่น ในเขตราษฎร์ กาญจนบุรี และเพชรบุรี เป็นต้น

แต่เมื่อเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 25 การเข้ามาของความรู้จากตะวันตก และการเข้ามาคุกคามของตะวันตกทำให้ชนชั้นนำสยามปรับตัวและใช้ความรู้จากชาวตะวันตก เพื่อสำรวจและจัด

ระเบียบกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตที่กรุงเทพฯ ได้ขยายอิทธิพลออกไปปกครองคือในเขตล้านนาและลาว
ชนชั้นนำสยามได้ใช้คำและความคิดดั้งเดิมเพื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ค้นพบใหม่ โดยเรียก
“ชาวเขา” กลุ่มต่างๆ ในเวลานั้นว่า “คนป่า” หรือ “ชาวป่า” แต่ได้เพิ่มเติมความหมายของคำว่า
“คนป่า” หรือ “ชาวป่า” ว่าหมายถึงกลุ่มที่ล่าหลังไปด้วย

ในที่สุดเมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 6 ชนชั้นนำสยามได้เริ่มนำคำว่า “ชาวเขา” มาใช้ ซึ่งเป็นผล
มาจากการแปลหนังสือภาษาอังกฤษของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษมาใช้ หลังจากนั้นคำว่า
“ชาวเขา” จะถูกใช้แพร่หลาย เพราะการใช้คำว่า “ชาวเขา” ช่วยให้ชนชั้นนำสยามสามารถจัด
จำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น “ชาวเขา” ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากมีต้นแบบที่ชัดเจนจาก “ชาวเขา” ในพม่า

ความหมายของคำว่า “ชาวเขา” นั้นหากแปลตรงตัวก็ไม่ได้แตกต่างจาก “ชาวป่า” คือ เป็น
การเรียกตามถิ่นที่อยู่อาศัย แต่จะเห็นได้ว่า คำว่า “ชาวเขา” ดูจะไม่ได้มีความหมายแตกต่างไป
จากคำว่า “ชาวป่า” มากนัก เพราะมีการใช้คำว่า “ชาวป่าชาวเขา” เสมอ แต่คำทั้งสองคำก็มี
ความหมายเฉพาะสำหรับเรียกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่ไทย และต่อมาจะพบว่าคำว่า “ชาวป่า” นี้
จะไม่ถูกใช้ในฐานะของภาษาทางการเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2500 ทั้งนี้ เพราะรัฐตระหนักดีว่า คำว่า
“ชาวป่า” มีความหมายครอบคลุมมหาศาล²⁰ การใช้คำว่า “ชาวเขา” จะเป็นการง่ายต่อการแบ่งเขต
การปกครองคือ เป็นการแบ่งเขตการปกครองระหว่างพื้นที่ราบกับพื้นที่ภูเขา พื้นที่ราบได้ถูกนิยาม
ว่าเป็นพื้นที่ของคนไทย ส่วนพื้นที่ภูเขาถูกนิยามว่าเป็นพื้นที่ของ “ชาวเขา”

อย่างไรก็ตาม ประเด็นของการใช้คำศัพท์ต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็น “คนป่า” “ชาวป่า” “ชาวเขา”
“ชาวดอย” รวมถึงชื่อเรียกของกลุ่มชาติพันธุ์ที่คนภายนอกเรียกด้วยก็ตาม คงไม่สำคัญเท่าใดนัก
หากเทียบกับที่คำศัพท์เหล่านี้ไม่ได้พ่วงตามมาด้วยความหมายในเชิงลบ เช่น การหมายถึงการเป็น

²⁰ ย้อนกลับไปก่อนหน้าทศวรรษ 2500 มีตัวอย่างหนึ่งคือ บทความของหลวงผดุงแคว้นประจันต์
(จันทร์ อุตตรนคร) ที่ได้เรียกพื้นที่ทางภาคอีสานว่ามีสภาพเป็น “ประเทศป่า” ประเทศป่าที่ว่านี้เป็นที่อยู่ของ
“ราษฎรภาคอีสาน” ที่เป็นชาวลาวและชาวป่าอยู่ร่วมปนกัน (หลวงผดุงแคว้นประจันต์, 2515)

บทความเรื่องนี้เดิมได้รับการตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2461 ภายใต้ชื่อว่า “ลัทธิธรรมนิยมลาว” แต่ภายหลัง
ได้รับการตีพิมพ์ใหม่ภายใต้ชื่อ “ลัทธิธรรมนิยมราษฎรอีสาน” ในฉบับพิมพ์ พ.ศ.2480 น่าสังเกตว่าการ
เปลี่ยนแปลงชื่อบทความหรือหนังสือเล่มนี้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองและสำนึก
ของความเป็นชาติ เป็นไปได้ว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองหนังสือจำนวนมากที่ได้รับการตีพิมพ์
ในช่วงก่อนหน้านี้นี้คงมีการเปลี่ยนแปลงชื่อและคำบางคำเพื่อให้เข้ากับอุดมการณ์ชาติในช่วงเวลานั้น ข้อสังเกตนี้
จะเห็นได้จากคำนำของบทความเรื่องนี้ที่เขียนโดยกรมศิลปากรคือ “ธรรมนิยมประเพณีที่ไม่ขัดต่อความ
เจริญก้าวหน้าของชาติ ย่อมเป็นสิ่งที่ควรปรารถนาเลื่อมใส เพื่อพิทักษ์รักษาคุณงามความดีของบรรพบุรุษ ก็
แหละราษฎรอีสานก็เป็นชาติไทย แม้จะมีชื่อเล่นเป็นอย่างอื่น ก็ไม่หนีความจริงที่รับรองรับทั่วไปอยู่แล้วว่า
ประชาชนที่เรียกว่าลาว ก็คือชาติไทยสาขาหนึ่งนั่นเอง...” (คำนำของกรมศิลปากร ใน หลวงผดุงแคว้นประจันต์,
2515: 3)

กลุ่มคนที่ล้าหลัง ป่าเถื่อน ฯลฯ ความหมายเหล่านี้เองที่มีนัยทางสังคมอย่างสูง เพราะได้สร้าง
ความเป็นอื่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่า “ชาวเขา” ขึ้นในสังคมไทย